

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
Π.Μ.Σ. «ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ:

**«Πολιτική Συνοχής και Ευρωπαϊκό Σχέδιο Επενδύσεων για την πράσινη
ανάπτυξη (Ευρωπαϊκό Green Deal)»**

**“Cohesion policy and the European Investment Plan for Green Growth
(European Green Deal)”**

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΖΗΚΑ (Α.Μ.:Δ.Μ.2009)

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιωάννης Ψυχάρης

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2022

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Αυτή η διπλωματική εργασία υποβάλλεται από την συγγραφέα της Αναστασία Ζήκα του Απόστολου, ως μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση – Δημόσιο Μάνατζμεντ» του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Υπεύθυνα δηλώνεται ότι, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία είναι πρωτότυπη, εκπονήθηκε αποκλειστικά και μόνο από την Υπογράφουσα και μόνο για την απόκτηση του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού τίτλου και ότι, κάθε βοήθεια την οποία είχε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανε χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης δηλώνεται ότι, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει αξιολογηθεί στο πλαίσιο άλλου μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι μέρος της διπλωματικής εργασίας δεν αποτελεί πρωτότυπη δουλειά, αλλά αντιγραφή ήδη δημοσιευμένης εργασίας, η φοιτήτρια θα απορρίπτεται οριστικά από το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών.

Ονοματεπώνυμο / Υπογραφή

Αναστασία Ζήκα

Ψηφιακή Βεβαίωση Εγγράφου

Μπορείτε να ελέγξετε την ισχύ του εγγράφου
σκανάροντας το QR code ή εισάγοντας τον κωδικό
στο docs.gov.gr/validate

Επιβεβαιώνεται το γνήσιο. Υπουργείο
Ψηφιακής Διακυβέρνησης / Verified by the Ministry
of Digital Governance, Hellenic Republic
20221006100320+03'00'

Κωδικός εγγράφου: eJV0Z7jWStiMuRd05fHI4g

: 1/1

Υπογραφή:
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΖΗΚΑ
Πατρώνυμο: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΑΦΜ: 038283559
Ημ. Υπογραφής: 06/10/2022 10:03:14

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

1.

2.

3.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο 1: Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	13
1.1. Η οικονομική βάση της πολιτικής συνοχής: πολιτική οικονομικής και αναπτυξιακής σύγκλισης.....	14
1.2. Οι βασικοί χρηματοδοτικοί μηχανισμοί που υπηρετούν τον στόχο της συνοχής.....	16
1.3. Κριτήρια, αρχές και συμφωνίες για την ένταξη στα ΕΔΕΤ.....	18
1.4. Συνοχή και ανταγωνιστικότητα: θεματική εστίαση της ΕΕ για την προγραμματική περίοδο 2021-2027.....	21
1.5. Σύγχρονες προκλήσεις για την πολιτική συνοχής.....	24
1.6. Η ευρωπαϊκή παρέμβαση για τη συνοχή.....	26
1.6.1 Ευρωπαϊκό Πακέτο Ανάκαμψης Next Generation EU.....	26
1.6.2. Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.....	28
1.6.3. Σχέδια REACT-EU και REPowerEU.....	29
1.7. Συζητήσεις για το μέλλον της πολιτικής συνοχής.....	30
1.8. Το τολμηρό σχέδιο που χρειάζεται η Ευρώπη.....	35
Κεφάλαιο 2: Η Πράσινη Ανάπτυξη σε μία Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.....	37
2.1. Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: ο δρόμος προς την κλιματική ουδετερότητα.....	41
2.2. Η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.....	43
2.3. Ευρωπαϊκό Δίκαιο για το Κλίμα.....	46
2.4. Το Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.....	47
2.5. Πως θα χρηματοδοτηθεί το επενδυτικό σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη».....	51
Κεφάλαιο 3: Η σημασία της δίκαιης μετάβασης και η πολιτική συνοχής.....	58
3.1. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία στήριξης για μια δίκαιη μετάβαση.....	60
3.1.1. Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα.....	64
3.2. Πράσινη ανάπτυξη και δίκαιη μετάβαση: συζητήσεις και διλήμματα.....	65
Κεφάλαιο 4: Πολιτική συνοχής και Ευρωπαϊκό Σχέδιο Επενδύσεων για την Πράσινη Ανάπτυξη: η περίπτωση της Ελλάδας.....	69
4.1. Η πολιτική συνοχής για την Ελλάδα.....	69
4.2. Γενικό πλαίσιο αναπτυξιακού σχεδιασμού για τον πυλώνα της πράσινης ανάπτυξης.....	71
4.3. Το αναπτυξιακό «πράσινο αποτύπωμα» της Ελλάδας στην προγραμματική περίοδο 2021-2027.....	73
4.4. Η πράσινη ανάπτυξη στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.....	77
4.5. REACT-EU και Κοινή Γεωργική Πολιτική.....	80

4.6.	Η Εθνική πολιτική για τη Δίκαιη Μετάβαση.....	81
4.6.1.	Πως θα υλοποιηθεί η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση στη χώρα μας	83
4.6.2.	Το Εθνικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης	84
4.6.3.	Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021-2027.	86
4.6.4.	Η προσωρινή αναπροσαρμογή στρατηγικής του ΣΔΑΜ	88
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	90
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΠΗΓΕΣ.....	92
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	101
I.	Βασικό θεσμικό πλαίσιο στήριξης για την υλοποίηση του επενδυτικού σχεδίου της ΕΠΣ στη χώρα μας.....	101
II.	Πρόοδος του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση	104

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει και αναλύει το ζήτημα της πολιτικής συνοχής και το ευρωπαϊκό σχέδιο επενδύσεων για τη πράσινη ανάπτυξη και ολοκληρώθηκε μέσα από τέσσερα κεφάλαια. Πιο αναλυτικά, στο εισαγωγικό σημείωμα καταγράφηκαν τα αρχικά βασικά στοιχεία της μελέτης. Στη συνέχεια στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρθηκε η πορεία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση όπου καταγράφηκε η σημασία της πολιτικής συνοχής, οι βασικοί στόχοι της και οι κύριοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί της, καθώς και ο επενδυτικός σχεδιασμός της στην πολυετή προγραμματική περίοδο, τα διλήμματα και οι προκλήσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη σήμερα, αλλά και η απόκριση της ΕΕ μέσα από πολιτικές, προγράμματα και μηχανισμούς που θα στηρίξουν την οικονομική ανάπτυξη και το μέλλον της συνοχής. Το δεύτερο κεφάλαιο εστίασε στο επενδυτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και στη δέσμη πρωτοβουλιών πολιτικής, που στοχεύει να θέσει την ΕΕ στην πορεία προς μια πράσινη μετάβαση, με απώτερο στόχο την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 και τον τρόπο που θα κινητοποιήσει τη χρηματοδότηση και τη δημιουργία ενός ευνοϊκού πλαισίου για τη διευκόλυνση των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων που απαιτούνται για τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη και ανταγωνιστική οικονομία. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται το πλαίσιο πολιτικής της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τη δίκαιη μετάβαση, οι μηχανισμοί και τα χρηματοδοτικά εργαλεία στήριξης και η συζήτηση και τα διλήμματα γύρω από τις δράσεις του για την επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αναφέρθηκε η σχέση της Ελλάδας με την πολιτική συνοχής και το ευρωπαϊκό σχέδιο της πράσινης ανάπτυξης, το οργανωμένο πρόγραμμά της αναφορικά με τον στρατηγικό σχεδιασμό των πολιτικών της για την επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων για τη φιλόδοξη ατζέντα της πράσινης συμφωνίας, το σύμφωνο εταιρικής σχέσης για την προγραμματική περίοδο 2021-2027, καθώς και τη θέση της στο σχέδιο δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης και ενδεικτικά στοιχεία προόδου υλοποίησης. Τέλος η εργασία έκλεισε με συμπεράσματα.

Λέξεις κλειδιά: πολιτική συνοχής, Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, οικονομική ανάπτυξη, επενδυτικό σχέδιο, μηχανισμός δίκαιης μετάβασης

Abstract

This essay presets and analyze cohesion policy and the European investment plan for green development and was completed through four chapters. In more detail, the introductory note recorded the initial basic elements of the study. Then, in the first chapter, we referred to the European integration and the importance of cohesion policy, its main objectives, and its main financing mechanisms, as well as its investment planning in programming period, the dilemmas and challenges it is facing today, but and the EU's response through policies, programs and mechanisms that will support economic growth and the future of cohesion. The second chapter focused on European Green Deal investment plan, and the package of policy initiatives, which aims to set the EU on the path to a green transition, with the ultimate goals of reaching climate neutrality by 2050 and the way that will mobilise funding and create an enabling framework to facilitate the public and private investments needed for the transition to a climate-neutral and competitive economy. The third chapter then focused on the part of the European Green Deal, the Just Transition Mechanism (JTM), the Just Transition Fund (JTF) and the supporting pillars, which will invest focusing in the territories most affected by the transition to a climate-neutral economy to avoid regional inequalities growing. The fourth and last chapter referred to the European cohesion policy in Greece, the strategy and investment priorities planning of its policies to achieve the national and European goals for the ambitious agenda of the european green deal, the Partnership Agreement for the 2021-2027 programming period, the Just Transition Development Plan of lignite areas and indicative elements of implementation progress. Finally, the work is closed with conclusions.

Keywords: cohesion policy, European Green Deal, economic growth, Investment Plan, Just Transition Mechanism

Εισαγωγή

Ένα σημαντικό θέμα που αφορά την παγκόσμια ανάπτυξη είναι οι πολύ μεγάλες οικονομικές ανισότητες. Η διεύρυνσή τους έχει αναχθεί στο μεγαλύτερο διακύβευμα της πολιτικής για συνοχή, ενώ η αντιμετώπισή τους αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα της οικονομικής πολιτικής. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η αντιμετώπιση αυτών των ανισοτήτων στο εσωτερικό της είναι ζωτικής σημασίας, τόσο για την δημόσια στήριξη των πολιτικών της δράσεων, όσο και για την εξασφάλιση μίας ομαλής μετάβασης των κρατών μελών της σε κάθε εκσυγχρονισμό και μεταρρύθμιση που χρειάζονται οι εκάστοτε επενδυτικές προσπάθειες. Για αυτό και η ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής αποτελεί την αναγκαία και εμβληματική πολιτική στρατηγικών επενδύσεων που συμβάλει στην προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, στην ισόρροπη ανάπτυξη στο εσωτερικό της και στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Για την αντιμετώπιση αυτών των οικονομικών και κοινωνικών χασμάτων χρειάζονται εκσυγχρονισμένες πολιτικές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενόψει των νέων προκλήσεων με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη η παγκόσμια οικονομία εστιάζει στο επενδυτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, η οποία αποτελεί τον χάρτη πορείας για την επίτευξη του φιλόδοξου οράματος της Ε.Ε. να καταστεί η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος έως το 2050. Αποσκοπεί στο μετασχηματισμό της Ε.Ε. σε μία ανταγωνιστική και ανθεκτική οικονομία, και μία οικονομική ανάπτυξη αποσυνδεδεμένη από τη χρήση φυσικών πόρων, που θα οδηγήσει σε μία δίκαιη μετάβαση για όλα τα κράτη μέλη, χωρίς να μένει κανένας στο περιθώριο. Η αναπτυξιακή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, έχει ως στόχο τη διατήρηση και ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου της Ε.Ε. κινητοποιώντας επενδύσεις που σχετίζονται με την επίτευξη των κλιματικών στόχων της, οι οποίες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ταχεία απανθρακοποίηση του ενεργειακού συστήματος.

Η πολιτική συνοχής μεριμνώντας για τις βαθιές αλλαγές που θα επιφέρει ο εν λόγω μετασχηματισμός προς την κλιματική ουδετερότητα, θα στηρίξει τις περιφέρειες που πλήττονται περισσότερο από την μετάβαση, στηρίζοντας και ενισχύοντας τις αναπτυξιακές τους στρατηγικές για πράσινες επενδύσεις και παρέχοντας τον απαραίτητο οικονομικό δυναμισμό μέσα από μέτρα και στρατηγικές δράσεις, οι οποίες θα οδηγήσουν στη δυνατότητα να ευδοκιμήσουν οι περιφερειακές οικονομίες υπό μετάβαση, με απώτερο στόχο την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής,

για μία δίκαιη και ισορροπημένη μετάβαση, χωρίς να μείνει κανένας στο περιθώριο. Πυρήνας του οράματος της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, είναι η κινητοποίηση δημοσίων επενδύσεων, αλλά και η μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων μέσω των χρηματοδοτικών μηχανισμών της, οδηγώντας σε έναν κοινωνικο-οικονομικό μετασχηματισμό που θα ενισχύσει την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα, αλλά και την ανταγωνιστικότητα του ευρωπαϊκού χώρου στο σύνολό του.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα παρουσιάσουμε τους στόχους, τις πολιτικές της και τη μετατροπή αυτών σε έννομη τάξη, προσεγγίζοντας την αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της πολιτικής συνοχής στο στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για μία δίκαιη μετάβαση. Αξιοποιώντας τα δημοσιευμένα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των διαθέσιμων πηγών, θα προσεγγίσουμε τη δομή του επενδυτικού σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, μέσα από τη διάρθρωση των προγραμμάτων χρηματοδότησης τα οποία θα αποτελέσουν το υποστηρικτικό πλαίσιο για την τόνωση ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων και την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων. Δίνοντας έμφαση στο καθεστώς του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, που αποτελεί το βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο με το οποίο θα διασφαλιστεί η επίτευξη του φιλόδοξου στόχου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μετάβαση προς την κλιματική οικονομική ουδετερότητα χωρίς να μείνει κανένας στο περιθώριο, θα αναφερθούμε στη συμβολή των πυλώνων του, οι οποίοι θα παράσχουν στοχευμένη στήριξη σε περιφέρειες που θα πληγούν περισσότερο από τη μετάβαση, ώστε το επενδυτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας να αποδείξει ότι η αρμονική ανάπτυξη παραμένει το κύριο αίτημα της ευρωπαϊκής ιδέας που χαρακτηρίζει την εμβληματική πολιτική συνοχής. Τέλος θα αναφερθούμε στη σύνδεση της Ελλάδας και τη συμμετοχή της στους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνία, το οργανωμένο πρόγραμμα με το οποίο ανταποκρίνεται και το στρατηγικό σχεδιασμό της για μία δίκαιη μετάβαση, κλείνοντας με μία ενδεικτική αναφορά σε έργων προόδου υλοποίησης.

Κεφάλαιο 1: Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η πολιτική συνοχής αποτέλεσε τον κεντρικό στόχο και την εμβληματική οικονομική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) κατά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Είναι ένας από τους βασικότερους μηχανισμούς αναδιανομής των πόρων του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, σε όφελος των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και περιφερειών της, ως επιτακτική αναγκαιότητα για τη μείωση των ανισοτήτων με σκοπό την επίτευξη της ισόρροπης και αρμονικής ανάπτυξης στο εσωτερικό της κοινότητας.¹

Οι διαδικασίες της ολοκλήρωσης και διεύρυνσης της Ε.Ε., αποτέλεσαν τους παράγοντες που οδήγησαν στην διαμόρφωση της ευρωπαϊκής περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής. Καθεμία από αυτές, με τον δικό τους τρόπο, δημιουργούσαν ανισοροπίες στο εσωτερικό του ευρωπαϊκού οικοδομήματος οι οποίες απειλούσαν τις αξίες και τη βιωσιμότητα του ευρωπαϊκού χώρου. Για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που επέφεραν αυτές οι πολιτικές σε χώρες ή περιφέρειες, δημιουργήθηκε η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική ώστε να αντισταθμίσει μέχρι ένα βαθμό τα διαρθρωτικά κόστη που δημιουργούσαν οι διαδικασίες σε ορισμένες περιφέρειες ή χώρες, αλλά και να συμβάλλει στην προσαρμογή τους στα νέα πλαίσια που κάθε φορά διαρθρώνονταν. Η περιφερειακή πολιτική, τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), δεν υφίστατο ως επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης ανισοτήτων, αφού το ευρωπαϊκό οικοδόμημα αποτελούνταν από έξι χώρες² οι οποίες συγκροτούσαν τον πυρήνα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και έναν οικονομικό χώρο αρκετά ομοιογενή.³

Ο γενικός στόχος για αρμονική και διαρκώς ισόρροπη ανάπτυξη στο εσωτερικό της κοινότητας, απαντάται στο αρχικό αίτημα της Συνθήκης της Ρώμης (1957), με σκοπό τη μείωση των διαφορών μεταξύ των ανεπτυγμένων περιφερειών και αυτών που βρίσκονται σε αναπτυξιακή καθυστέρηση ή είναι λιγότερο ανεπτυγμένες.⁴ Η πρώτη μεταρρύθμιση της πολιτικής συνοχής υλοποιήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) καθιερώνοντας ως έναν από τους βασικούς στόχους της κοινότητας για «οικονομική και κοινωνική συνοχή», μία έμφαση που αντικατοπτρίζεται με σημαντική

¹ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, εκδ.Κριτική, 2^η Έκδοση, σ.481

² Δ. Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο.

³ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π.*,(υπος.1) σ.488-490

⁴ στο ίδιο, σ.490

αύξηση των πόρων που προορίζονταν για την πολιτικής συνοχής, οι οποίοι αντιστοιχούν στο 1/3 του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Πολύ σημαντικό ήταν και η δημιουργία του Ταμείου Συνοχής, το οποίο είναι και το πιο πρόσφατο επενδυτικό εργαλείο περιφερειακής πολιτικής.⁵

Η υιοθέτηση του όρου «συνοχή» χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει την αλλαγή και μετάβαση στη νέα ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική (social and economic cohesion), αλλά και να εμπλουτίσει το περιεχόμενό της με πιο έντονο πολιτικό στοιχείο. Σκοπός πλέον ήταν η μείωση του αναπτυξιακού χάσματος μεταξύ των ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών περιφερειών και η προώθηση της αρμονικής και ισόρροπης ανάπτυξης σε όλη την Κοινότητα, ένας σκοπός που κατοχυρώθηκε θεσμικά με την πολιτική συνοχής και την ένταξή της στη Συνθήκη για την Ε.Ε.⁶ Με την προσθήκη στο άρθρο 2 της Συνθήκης της Λισαβόνας, το αίτημα αφορά πλέον την επίτευξη για «οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών». ⁷ Η Συνθήκη αυτή αποτελεί ένα είδος Ευρωπαϊκού Συντάγματος και ουσιαστικά, τροποποιεί τις υπάρχουσες Συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Ένωση και Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.⁸

1.1. Η οικονομική βάση της πολιτικής συνοχής: πολιτική οικονομικής και αναπτυξιακής σύγκλισης

Η πολιτική συνοχής συνδέεται άμεσα με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η βάση της οποίας, από την κοινή διαχείριση άνθρακα και χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.), μέχρι την τελωνειακή ένωση, την ενιαία αγορά και την Ο.Ν.Ε. (Οικονομική και Νομισματική Ένωση), είναι οικονομική. Στα προγράμματα πολιτικής συνοχής μετέχουν κράτη-μέλη ή περιφέρειες, στα οποία παρέχονται εγγυήσεις για θετικές οικονομικές συνέπειες, με αποτελεσματικούς τρόπους αποκόμισης, ενώ παράλληλα ενισχύονται οι δεσμοί

⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή,(2016), *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ: μια νέα προή για την πολιτική συνοχής*, https://ec.europa.eu/regional_policy/el/newsroom/news/2016/12/12-09-2016-the-maastricht-treaty-an-impetus-for-the-cohesion-policy (01/06/2022)

⁶ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *ό.π.*, σ.496

⁷ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, άρθρο 2, (2007/C 306/01 της 17.12.2007)

⁸ Van de Graaf, T., Overland, I., Scholten, D., & Westphal, K. (2020). The new oil? The geopolitics and international governance of hydrogen. *Energy Research & Social Science*, 70, 101667

αλληλεξάρτησης, η μεταξύ τους ειρήνη, ενώ ενθαρρύνεται η ανάπτυξη κοινών πολιτικών σε διάφορους τομείς.⁹

Αποτελώντας τον βασικό μηχανισμό αναδιανομής των ενωσιακών πόρων, η πολιτική συνοχής είναι το σημείο αναφοράς και το πολιτικό μέτρο προς το ενοποιητικό πνεύμα της Ε.Ε. και τη μείωση των διαφορών σε επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των κρατών-μελών και των περιφερειών της, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή και στήριξη σε περιοχές που υστερούν αναπτυξιακά, αναπτύσσει διαρκώς ενέργειες και δράσεις που θα ενισχύσουν την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα,¹⁰ ώστε να μειώσει τα κοινωνικο-οικονομικά και αναπτυξιακά χάσματα, σταθεροποιώντας τη ισόρροπη ανάπτυξη και συμβάλλοντας στη μείωση των πιθανοτήτων οι οποίες θα επιδράσουν βραχυπρόθεσμα αρνητικά στην προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹¹

Το θέμα των επιπτώσεων των ανισοτήτων στο εσωτερικό της ΕΕ για τη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης και της λειτουργίας του ενοποιημένου οικονομικού χώρου, ήταν από τα πρώτα θέματα προβληματισμού που τέθηκαν από τα κράτη μέλη μετά τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Έτσι η περιφερειακή πολιτική εντάχθηκε ως εμβληματική πολιτική της Κοινότητας για την επίτευξη της αρμονικής ανάπτυξης στο σύνολό της, η οποία προωθείται μέσα από δράσεις για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκαλούνται από την ανάπτυξη στο εσωτερικό της Ε.Ε. Διατυπώνεται είτε ως η πολιτική που αντιμετωπίζει τις ανισότητες προκειμένου να πετύχει τους στόχους της για οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση διανομής στο κοινωνικό τομέα, είτε ως ένα σύστημα πολιτικής προγραμμάτων, φορέων, μέσων και σκοπών, που έχουν ως στόχο την μεταβολή της οικονομικής διάρθρωσης των περιφερειών με ισόρροπο τρόπο.¹²

Βασικοί στόχοι της πολιτικής συνοχής είναι να αξιοποιήσει και να στηρίξει τις δυνατότητες ανάπτυξης περιφερειών και κρατών μελών της Ε.Ε., μέσα από

⁹ Ο.Γιώτη – Παπαδάκη, (2010), *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση και Πολιτικές Αλληλεγγύης*, εκδ. Κριτική, Αναθεωρημένη Έκδοση, σ.263

¹⁰ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ενοποιημένες Εκδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (άρθρα 173-175), (2016/C 202/01 της 07.06.2016)

¹¹ Ν. Κόνσολας, (2019), *Έμφαση σε καινοτομικές δράσεις και ταχύτερη απορρόφηση κοινοτικών πόρων*, Οικονομικά χρονικά Νο164, Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, σελ. 14.

¹² Α. Κοκκίνου, (2015), *Διαπεριφερειακή Ανάλυση της Επιχειρηματικότητας και των Ευρωπαϊκών Επιχειρήσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, [Κεφάλαιο Συγγράμματος], στο Κοκκίνου, Α., *Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις και καινοτομική επιχειρηματικότητα*, {ηλεκτρ.βιβλίο.} Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ.5, σ.120, στο: <http://hdl.handle.net/11419/1336> (πρόσβαση 02/06/2022)

στρατηγικές επενδυτικών δράσεων. Σαν πολιτική λειτουργεί συμπληρωματικά και με άλλες πολιτικές της Ε.Ε., αντιμετωπίζοντας προβλήματα που προκαλούνται από την ανάπτυξη στον ευρωπαϊκό χώρο, σε συνάρτηση και με τις ιδιαιτερότητες σε εθνικό επίπεδο αλλά και τις αναπτυξιακές ανάγκες των εκάστοτε περιοχών. Η διαπεριφερειακή οικονομική σύγκλιση αποτελεί βασικό στόχο της πολιτικής για συνοχή, δίνοντας οικονομική διάσταση στον όρο, καθώς και η αναβάθμιση της ανταγωνιστικότητας της Ε.Ε., αλλά και ο συντονισμός με τις εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών μελών, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων προσαρμογής στις επιταγές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η δράση της είναι ένας μηχανισμός μεταφοράς πόρων μεταξύ διαφορετικών μονάδων διακυβέρνησης. Η κατανομή και το ύψος των πόρων της πολιτικής συνοχής συνδέεται, αφενός, με εθνικές διανεμητικές διεκδικήσεις και αφετέρου με τον κοινοτικό προϋπολογισμό και τη διευθέτησή του προκειμένου να αντιμετωπιστούν ποικίλες αναπτυξιακές ανάγκες. Η επίτευξη λύσεων καθίσταται δυνατή μέσω συμφωνιών, τις οποίες θα αναλύσουμε παρακάτω.¹³

Είναι εμφανώς ένα δύσκολο έργο, καθώς ιδιαίτερα μετά τις φάσεις διεύρυνσης της Ε.Ε, κατά την επίτευξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη είναι πολλά και με διαφορετικό οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό υπόβαθρο, κάτι που συνεπάγεται αυτομάτως και έντονη ύπαρξη ανισοτήτων κάθε τύπου, καθώς και επιπτώσεις όχι μόνο στο μικρο-επίπεδο της περιορισμένης ανάπτυξης περιφέρειας, αλλά και στο μακροεπίπεδο της γενικότερης συνοχής που διέπει την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κοινότητας.¹⁴

Για την κάλυψη αυτού του διαχρονικού εγχειρήματος πολιτικής για την επίτευξη συνοχής, χρησιμοποιούνται στρατηγικές δράσεις μέσω προγραμμάτων η χρηματοδότηση των οποίων προέρχεται μέσα από τη λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής.

1.2. Οι βασικοί χρηματοδοτικοί μηχανισμοί που υπηρετούν τον στόχο της συνοχής

Ο ευρωπαϊκός προϋπολογισμός αποτελεί τον κύριο δημοσιονομικό θεσμό υλοποίησης ευρωπαϊκών πολιτικών. Ειδικότερα, για την πολιτική συνοχής διατίθεται το 0,45% από το ποσοστό του οριζόμενου προϋπολογισμού δαπανών της Ε.Ε. η οποία

¹³ Ανδρέου Γ. (2019). EU Cohesion Policy after 2020: More goals, fewer resources. *Region & Periphery*, (8), 49–76. <https://doi.org/10.12681/rp.21153> (πρόσβαση 02/06/2022)

¹⁴ Valatsas, D. (2019). Green Deal, greener world. *Foreign Policy*, December, 17

υλοποιείται με τα κύρια χρηματοδοτικά μέσα που διαθέτει η Ε.Ε., δηλαδή τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ).¹⁵

Τα κράτη-μέλη συντονίζουν και ασκούν τις οικονομικές πολιτικές και στρατηγικές τους προσανατολισμένες στην επίτευξη των ενωσιακών στόχων. Τόσο η Ε.Ε. όσο και η εσωτερική αγορά των κρατών μελών, διαμορφώνουν τις πολιτικές και τις δράσεις τους λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους που ορίζονται στις Συνθήκες και δημιουργούν στρατηγικές και προγράμματα που συμβάλλουν στην επίτευξή τους, η υποστήριξη των οποίων ενισχύεται με τη δράση που αναλαμβάνει η Ε.Ε. μέσω των διαρθρωτικών ταμείων και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, καθώς και άλλων μηχανισμών χρηματοδότησης που εκάστοτε υπάρχουν.¹⁶

Οι πέντε τομείς που εστιάζουν είναι η έρευνα/καινοτομία, μικρές επιχειρήσεις, διαχείριση φυσικών πόρων με βιώσιμο τρόπο, στήριξη οικονομίας με στόχο χαμηλές εκπομπές άνθρακα, ψηφιακή τεχνολογία. Οι μισές και πλέον χρηματοδοτήσεις διοχετεύονται μέσω των πέντε ΕΔΕΤ, τα οποία διαχειρίζονται τα κράτη μέλη από κοινού με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, και είναι τα εξής:¹⁷

1. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ): προωθεί και συντελεί στην ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών εντός της ΕΕ στηρίζοντας τις περιφέρειες που υστερούν αναπτυξιακά
2. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ): αποτελεί το κύριο μέσο κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στηρίζοντας έργα σχετικά με απασχόληση, επενδύοντας στο ανθρώπινο κεφάλαιο της ΕΕ ως δυναμικό εργαζομένων.
3. Ταμείο Συνοχής (ΤΣ) : χρηματοδοτεί έργα σε τομείς περιβάλλοντος και μεταφορών. Πρόσβαση σε αυτό έχουν οι χώρες με ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ), ανά κάτοικο, κατώτερο από 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Χρηματοδοτεί δηλαδή αποκλειστικά τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη-μέλη.
4. Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ): στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής εστιάζει στην στήριξη της ανάπτυξης της υπαίθρου και των αγροτικών περιοχών και υποδομών.
5. Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ): υποστήριξη και υιοθέτηση

¹⁵ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π.*,(υποσ.1) σ.482-483

¹⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ενοποιημένες Εκδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, άρθρα 175), (2016/C 202/01 της 07.06.2016)

¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία*, https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_el (πρόσβαση 04/06/2022)

πρακτικών βιώσιμης αλιείας με σκοπό τη διαφοροποίηση των οικονομιών των παράκτιων κοινοτήτων.

Ο ρόλος των ΕΔΕΤ είναι σημαντικός για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων της ΕΕ για βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς και τη στήριξη των κρατών μελών για την εφαρμογή στρατηγικών δράσεων μέσω προγραμμάτων που προάγουν την ισόρροπη ανάπτυξη και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Από το 2021 εκτός από τη χρήση των ΕΔΕΤ η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει την επίτευξη των στόχων της για συνοχή και μέσω του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης (JTF)¹⁸, για τη μείωση του κοινωνικοοικονομικού κόστους της κλιματικής μετάβασης, στο οποίο θα αναφερθούμε ειδικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Η προώθηση της συνοχής, εκτός από τα ΕΔΕΤ αποτελεί και βασική αποστολή της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ). Από τον Οκτώβριο του 2021, προσεγγίζει τη συνοχή της ΕΕ υιοθετώντας μία νέα προσέγγιση, με σκοπό την αύξηση στήριξης στις περιφέρειες που είναι οικονομικά ασθενέστερες, ενώ παράλληλα στηρίζει τους κλιματικούς στόχους του επενδυτικού σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, για δίκαιη μετάβαση προς μία οικονομία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα. Για το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027, η ΕΤΕπ θα επικεντρωθεί στη στήριξη 145 περιφερειών συνοχής της ΕΕ, εκ των οποίων οι 78 είναι λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες και οι 67 περιφέρειες μετάβασης. Το 2020 εγκρίθηκε το σχέδιό της για το κλίμα, στο οποίο δεσμεύεται έως το 2025, να αφιερώσει το 50% του συνολικού δανεισμού της στην κλιματική δράση και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, που σημαίνει τον διπλασιασμό του στόχου της που σημαίνει συνολικές επενδύσεις ύψους 1 τρις ευρώ.¹⁹

1.3. Κριτήρια, αρχές και συμφωνίες για την ένταξη στα ΕΔΕΤ

Ο καταλυτικός ρόλος της πολιτικής συνοχής αποκτά προστιθέμενη αξία μέσω της μεγιστοποίησης των θετικών αποτελεσμάτων που αποφέρει προς όφελος του συνόλου της ΕΕ, τα οποία δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν μόνο από τη χρήση των

¹⁸ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή, *Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, στο https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.1.pdf (πρόσβαση 04/06/2022)

¹⁹ European Investment Bank Group, (2022), *EIB Group activities in EU cohesion regions in 2021*, Luxembourg

μέσων που διαθέτουν οι εθνικές πολιτικές.²⁰ Το αποτύπωμά της στην άμβλυνση των επιπτώσεων κατά την περίοδο κρίσεων, οφείλεται στην στήριξη της αξιοπιστίας των επενδύσεων στην ΕΕ. Ο αντίκτυπος της πολιτικής συνοχής, παρέχοντας εξειδικευμένους μηχανισμούς απορρόφησης πόρων, τόσο για την ιδιωτική όσο και τη δημόσια χρηματοδότηση, δημιουργεί στους επενδυτές εμπιστοσύνη. Η αποτελεσματικότητα των πολυετών προγραμμάτων, η προστιθέμενη αξία των δράσεων και πολιτικών και οι παρεμβάσεις των ΕΔΕΤ που στηρίζουν την αξιοπιστία των επενδύσεων στην ΕΕ, βασίζονται σε κριτήρια επιλεξιμότητας, και διαμορφώνονται υπό την επιρροή αρχών και συμφωνιών

Τα κριτήρια επιλογής ένταξης στις χρηματοδοτήσεις που προέρχονται από τα διαρθρωτικά ταμεία, καθορίζονται από το επίπεδο ανάπτυξης των περιφερειών την εκάστοτε τρέχουσα περίοδο. Στο πλαίσιο της πολιτικής για συνοχή, το μεγαλύτερο μέρος των διαρθρωτικών ταμείων προσανατολίζονται στο επίπεδο ανάπτυξης περιφερειών NUTS II, στις οποίες το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι σε επίπεδο μικρότερο του 75% του μέσου όρου της ΕΕ. Ειδικότερα για το Ταμείο Συνοχής, το οποίο αφορά τη χρηματοδότηση έργων σε τομείς υποδομών μεταφορών και περιβάλλοντος, κριτήριο επιλεξιμότητας είναι οι χώρες με μικρότερο από το 90% του μ.ο. της ΕΕ σε επίπεδο ανάπτυξης. Το σύστημα NUTS δημιουργήθηκε αρχικά για τους σκοπούς της διαχείρισης προγραμμάτων και της σύγκρισης στατιστικών στοιχείων, χωρίζοντας κάθε χώρα σε στατιστικές μονάδες, τις οποίες ονόμασε «εδαφικές στατιστικές μονάδες» (Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS)), ορίζοντας τα διάφορα επίπεδα περιφερειοποίησης του χώρου της ΕΕ. Η ευρωπαϊκή επικράτεια των κρατών -μελών διαιρείται σε τρία γεωγραφικά επίπεδα τα NUTS I, NUTS II, NUTS III μια ονοματολογία η οποία αποτελεί ουσιαστικά υποδιαίρεση της οικονομικής επικράτειάς τους.²¹

Ο στόχος της εν λόγω μεθοδολογίας είναι να κατασκευαστεί ένας αλγόριθμος που θα κατανέμει τα κονδύλια στα κράτη μέλη αντικατοπτρίζοντας την περιφερειακή τους ευημερία, λαμβάνοντας υπόψη το χάσμα μεταξύ του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάθε περιφέρειας και του μέσου όρου της Ε.Ε., με τρόπο που θα συμβάλει στην αξιοποίηση των διαρθρωτικών ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ παράλληλα αποτελεί τα ενιαία κριτήρια επιλεξιμότητας και κατάταξης των περιφερειών του χώρου της Ε.Ε.,

²⁰ Ανδρέου Γ., (2019), ό.π. σ.59-60

²¹ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), ό.π.,(υποσ.1) ., 482-483, 498

στο πλαίσιο καθορισμού των παρεμβάσεων της Ένωσης για την πολιτική συνοχής και των εδαφικών στόχων της²²

Η νέα μεθοδολογία κατανομής των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής, παρέχει μεγαλύτερη χρηματοδοτική στήριξη στις υπό βιομηχανική μετάβαση περιφέρειες, κατευθύνοντας τα κονδύλια στα κράτη-μέλη που είναι λιγότερο ανεπτυγμένα. Στο παραπάνω πλαίσιο της νέας πολιτικής συνοχής, εξακολουθούν όλες οι περιφέρειες να είναι επιλέξιμες προς χρηματοδότηση και να βασίζονται στις τρεις διαφορετικές κατηγορίες περιοχών: λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, περιφέρειες υπό μετάβαση και περισσότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Για να γίνει πιο εύληπτη η κατάταξη στον ευρωπαϊκό χάρτη ανάπτυξης, οι περιφέρειες ταξινομούνται σε τρεις επιλέξιμες επενδυτικές κατηγορίες, οι οποίες βασίζονται κατά κύριο λόγο στο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και κατανέμονται ως εξής : α) περιφέρειες λιγότερο ανεπτυγμένες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ <75% του μέσου όρου της ΕΕ, β) τις περιφέρειες μετάβασης με κατά κεφαλήν ΑΕΠ <90% του μέσου όρου της ΕΕ και >75%, και γ) τις ανεπτυγμένες περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ >90% του μέσου όρου της ΕΕ. Όσον αφορά τη χώρα μας, σύμφωνα με την εν λόγω κατάταξη, οι περιφέρειες που ανήκουν στις λιγότερο ανεπτυγμένες είναι πέντε (Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας, Δυτικής Ελλάδας και Ηπείρου), στις περιφέρειες μετάβασης ανήκουν έξι περιφέρειες (Δυτικής Μακεδονίας, Ιονίων Νήσων, Στερεάς Ελλάδας, Κρήτης και Βορείου Αιγαίου) και δύο περιφέρειες στις περισσότερο ανεπτυγμένες (Αττική και Νότιο Αιγαίο)²³

Η συνεκτική αναπτυξιακή στρατηγική που θα ακολουθήσουν τα κράτη μέλη, έχει ως κεντρική κατεύθυνση τον σχεδιασμό της σύμφωνα με τα πολλαπλασιαστικά οφέλη της αρχής της προσθετικότητας, σύμφωνα με την οποία η χρήση των πόρων που προέρχονται από τα Ταμεία (ενωσιακοί πόροι) δεν υποκαθιστούν τις διαρθρωτικές ενισχύσεις σε εθνικό επίπεδο (εθνικοί πόροι), αλλά προστίθενται σε αυτές. Το κάθε κράτος μέλος έχει τη δυνατότητα να ασκεί και τη δική του περιφερειακή πολιτική για την επίτευξη αναπτυξιακών στόχων που δεν εμπίπτουν σε αναπτυξιακές πολιτικές της ΕΕ και άρα δεν συγχρηματοδοτούνται από αυτή.²⁴ Επίσης η υποστήριξη που προέρχεται από τα ΕΔΕΤ, διέπεται από την αρχή της επικουρικότητας, όπου ορίζονται

²² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Κοινή Ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων (NUTS), *Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, στο https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.6.pdf (πρόσβαση 05/06/2022)

²³ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *ό.π.π.,(υπος.1)*, σ.507-508

²⁴ Ανδρέου Γ., (2019), *ό.π.* σ.56

οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες η ΕΕ έχει προτεραιότητα στις δράσεις έναντι των κρατών μελών.²⁵

Η στήριξη που παρέχουν τα ΕΔΕΤ γίνεται μέσω πολυετών προγραμμάτων που συμπληρώνουν την εθνική, περιφερειακή και τοπική στρατηγική κάθε κράτους μέλους προκειμένου να συμβάλλουν στην υλοποίηση της στρατηγικής της Ένωσης. Κάθε κράτος μέλος σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προβαίνει στην κατάρτιση συμφωνίας εταιρικής σχέσης η οποία αποτελεί την αποτύπωση του προγραμματισμού των επενδύσεων κατά το πολυετές δημοσιονομικό τους πλαίσιο. Η «συμφωνία εταιρικής σχέσης», όπως ονομάζεται, καθορίζει πως οι εθνικές αρχές σχεδιάζουν να κάνουν χρήση της χρηματοδότησης που προέρχεται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία. Συνδέεται με τις προτεραιότητες της ΕΕ, ενώ προσδιορίζονται μέσα από κατάλογο εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων, οι εκάστοτε εθνικές στρατηγικές και επενδυτικές προτεραιότητες που έχει επιλέξει και σκοπεύει να εφαρμόσει κάθε κράτος μέλος, καθώς και το ετήσιο χρηματοδοτικό κονδύλι για κάθε πρόγραμμα.²⁶ Αυτές οι συμφωνίες εταιρικής σχέσης καταλήγουν στα πολυετή επενδυτικά προγράμματα χρηματοδοτικών περιόδων.

1.4. Συνοχή και ανταγωνιστικότητα: θεματική εστίαση της ΕΕ για την προγραμματική περίοδο 2021-2027

Η χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών πολιτικών έχει παράλληλη εξέλιξη με την ιστορία της ΕΕ. Σημείο καμπής συνιστά το 1988, όπου ξεκίνησε η χρηματοδότηση πολυετών προγραμμάτων από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, η διαμόρφωση των οποίων ξεκινούσε με την αρχή κάθε προγραμματικής περιόδου. Η εξέλιξη εκείνης της χρονιάς θεωρείται σημαντική και για την εξέλιξη της πολιτικής συνοχής, αφού η περιφερειακή πολιτική εντάχθηκε στις πολυετές προγραμματικές περιόδους και συνδέθηκε άρρηκτα με το αναπτυξιακό πλαίσιο του ευρωπαϊκού χώρου. Η κάθε προγραμματική περίοδος συνδέεται με την εκπλήρωση των τιθέμενων στρατηγικών

²⁵ Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ο κανονισμός (ΕΕ) αριθ. Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για τη θέσπιση γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου, ΕΕ L 347 της 20.12.2013, άρθρα 4 και 6*

²⁶ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π.*,(υποσ.1), σ.499

στόχων, βάσει των οποίων προγραμματίζονται οι δράσεις, αλλά και οι κανονισμοί που διέπουν τα μέσα χρηματοδότησης και τη λειτουργία τους.²⁷

Μέχρι σήμερα έχουμε διανύσει πέντε προγραμματικές περιόδους. Στην έκτη προγραμματική περίοδο 2021-2027, την οποία διανύουμε σήμερα, το περίγραμμα της πολιτικής για τη συνοχή, επικεντρώνεται σε στρατηγικές επενδυτικών προτεραιοτήτων, με περαιτέρω έμφαση στην έξυπνη εξειδίκευση και καινοτομία που οδηγεί σε μία «πράσινη Ευρώπη» απαλλαγμένη από άνθρακα, εξυπνότερη και ψηφιακά συνδεδεμένη, μία Ευρώπη πιο κοινωνική και πιο κοντά στους πολίτες.

Συγκεκριμένα, οι επενδύσεις θα καθοδηγούνται από τους παρακάτω πέντε βασικούς θεματικούς στόχους:²⁸

1. Οικονομικός μετασχηματισμός προς μια εξυπνότερη και πιο ανταγωνιστική Ευρώπη, μέσω της ψηφιοποίησης, της καινοτομίας και της στήριξης μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
2. μια πιο «πράσινη» Ευρώπη με χαμηλότερες εκπομπές άνθρακα, που επενδύει στην ενεργειακή μετάβαση, την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, σε εφαρμογή της συμφωνίας του Παρισιού.
3. μια Ευρώπη «πιο διασυνδεδεμένη», με δίκτυα που ενισχύουν την κινητικότητα.
4. μια περισσότερο κοινωνική Ευρώπη χωρίς αποκλεισμούς, υλοποιώντας τον πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων της ΕΕ
5. μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της, που προωθεί και στηρίζει αναπτυξιακές στρατηγικές βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων της.

Κεντρικός στόχος του επενδυτικού σχεδιασμού πολιτικής συνοχής στην παρούσα προγραμματική περίοδο, είναι η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας και η προσέλκυση ιδιωτικού κεφαλαίου και ιδιωτικών επενδύσεων, καθώς και η δημιουργία γόνιμου περιβάλλοντος ευκαιριών για τη σύμπραξη συνεργασιών μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.²⁹

²⁷ Στο ίδιο, σ.495

²⁸ European Commission, “*Priorities for 2021-2027*”

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities (πρόσβαση 09/06/2022)

²⁹ European Commission, *New Cohesion Policy*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/ (πρόσβαση 10/06/2022)

Σκοπός είναι οι επενδύσεις να είναι προσανατολισμένες στην ενίσχυση και επίτευξη υψηλής περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, στην ικανότητα δηλαδή να διατηρηθεί ή να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό μικροπεριβάλλον για οικονομικές δραστηριότητες σε συνθήκες διεθνούς αλλά και εγχώριου ανταγωνισμού, επενεργώντας κατ'επέκταση στη συνολική ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα.³⁰ Οι επενδύσεις συμβάλλουν στην επίτευξη πολλών ενωσιακών στόχων, εκπληρώνοντας πολιτικές προτεραιότητες της ΕΕ και χρηματοδοτώντας δράσεις στρατηγικών προτεραιοτήτων της Επιτροπής. Με εστίαση στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και σε μία ευρωπαϊκή οικονομία που λειτουργεί για τον άνθρωπο, η πολιτική συνοχής συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος των χρηματοδοτήσεώς της στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και περιφέρειες του ενωσιακού χώρου προκειμένου για την άμβλυνση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων που ακόμα υπάρχουν.³¹

Κάθε στόχος θα στηρίζεται από τα ανάλογα ΕΔΕΤ, τα ειδικά χαρακτηριστικά των οποίων καθορίζουν και τους ειδικούς κανόνες οι οποίοι τους διέπουν, τα διαφορετικά αντικείμενα στήριξης και τις προτεραιότητες. Ετσι το ΕΤΠΑ θα στηρίζει όλους τους στόχους, αλλά με προτεραιότητα στον πρώτο και δεύτερο στόχο. Το ΕΚΤ θα έχει ως προτεραιότητα τον τέταρτο στόχο, ενώ το Ταμείο Συνοχής τον δεύτερο και τρίτο στόχο. Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, θα στηρίζει ειδικούς στόχους πολιτικής συνοχής για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικού και κοινωνικο-οικονομικού κόστους προς τη δίκαιη μετάβαση σε μία κλιματικά ουδέτερα Ευρώπη ως το 2050, σύμφωνα με τους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού³² για τους οποίους θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Τέλος, οι δύο πρόσθετοι στόχοι για πιο ασφαλής Ευρώπη και για την καλύτερη διασυνοριακή, διακρατική, διαπεριφερειακή συνεργασία μέσω διακυβέρνησης θα καλυφθούν από τα προγράμματα του Interreg, η προώθηση του οποίου αποτελεί κύρια προτεραιότητα της πολιτικής συνοχής για την ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη στα διάφορα επίπεδα της ευρωπαϊκής επικράτειας³³

³⁰ Α. Κοκκίνου, (2015), *ό.π.*, σελ.120

³¹ European Commission, *The EU's main investment policy*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/ (πρόσβαση 10/06/2022)

³² <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/1056/oj>

³³ European Commission, *Interreg Europe*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/glossary/i/interreg-europe (πρόσβαση 10/06/2022)

Οι δημοσιονομικές και οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών θα ευθυγραμμίζονται σύμφωνα με τους κανόνες που έχουν συμφωνηθεί σε επίπεδο ΕΕ. Το πλαίσιο παρακολούθησης και συντονισμού των προσπαθειών των κρατών μελών αναφορικά με τη δημοσιονομική, οικονομική κοινωνική και εργασιακή πολιτική εντός της ΕΕ, για την υλοποίηση αρχών και δικαιωμάτων που ορίζονται σε κάθε πυλώνα, παρέχεται μέσω του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου.³⁴

Τέλος, η νέα πολιτική συνοχής εισάγει την απλούστευση, τόσο στο επίπεδο των στόχων οι οποίοι είναι πιο ειδικοί αλλά και σύντομοι, όσο και στο σύνολο των κανόνων για τα ταμεία μειώνοντας τον όγκο του παράγωγου δικαίου, που σημαίνει μεταξύ άλλων έναν ευέλικτο προγραμματισμό και μία πιο αποτελεσματική και ταχύτερη επίτευξη στρατηγικών στόχων .

1.5. Σύγχρονες προκλήσεις για την πολιτική συνοχής

Ο Jean Monnet, «πατέρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης» όπως τον αποκαλούν, αποτύπωσε προφητικά στο βιβλίο του «Απομνημονεύματα» ότι η Ευρώπη θα διαμορφωθεί μέσα από τις διαδοχικές κρίσεις που θα ζήσει, αποτελώντας ένα οικοδόμημα που θα προκύψει από το σύνολο των λύσεων που θα δοθούν για τις κρίσεις αυτές. Μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επαληθεύει σε μεγάλο βαθμό τη διορατική του τοποθέτηση.

Από την κρίση της δεκαετίας του 1970 και την εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς που συνοδεύτηκε με την θεσμοθέτηση και την εισαγωγή της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής, καθιστώντας την ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής στο εσωτερικό της Κοινότητας ως μία πολιτική συνθήκη που καθίστατο πλέον υποχρεωτική, μέχρι την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που μετατράπηκε η οικονομική κρίση χρέους σε τραπεζική και μερικές φορές σε ανθρωπιστική, πράγματι επιβεβαιώνεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αναδείχθηκε μέσα από διαδοχικές κρίσεις, που έθεσαν πειστικά την επαναφορά του «εργαλείου» της πολιτικής συνοχής από τον «προθάλαμο» στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής ιδέας για την πραγματοποίηση της ενοποίησης.³⁵

Ειδικότερα η οικονομική κρίση του 2008-2009, έδειξε ότι οι κρίσεις είναι άνισα κατανομημένες χωρικά, φέρνοντας παράλληλα στην επιφάνεια τις κοινωνικο-

³⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, στο* <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/european-semester/>

³⁵ Α, Κρητικός, (2022, Ιανουάριος 22), «Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: Μία ιστορία κρίσεων και λύσεων», *Καθημερινή*, [on line ανάκτηση], <https://www.kathimerini.gr/economy/561660481/eyropaiki-enopiisim-ia-istoria-kriseon-kai-lyseon/amp/> (πρόσβαση 29/04/2022)

οικονομικές και αναπτυξιακές ανισότητες μεταξύ των περιφερειών της Ε.Ε., φαινόμενο που βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τη βασική επιδίωξη της ιδρυτικής διακήρυξης της ΕΕ για ισόρροπη ανάπτυξη. Η θετική επίδραση των δαπανών της πολιτικής συνοχής ήταν πιο αδύναμη και δύσκολο να εντοπιστεί κατά αυτή την περίοδο και οι στόχοι για την σύγκλιση ήταν δύσκολο να επιτευχθούν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορούν να αγνοηθούν τα ευρήματα τόνωσης στην οικονομική ανάπτυξη που επέφερε εκείνη την περίοδο η πολιτική της συνοχής, η οποία είχε πάντα ευεργετικό αντίκτυπο ως βασικός μηχανισμός αντιμετώπισης για τη μείωση των ανισοτήτων κάτω από το ενοποιητικό πνεύμα της Ένωσης.³⁶

Η τελευταία όμως κρίση της πανδημίας του κορονοϊού, την οποία διανύουμε μέχρι και σήμερα, ίσως αποτελεί την μεγαλύτερη κρίση στην ιστορία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Πλήττει με μεγάλη σφοδρότητα όχι μόνο οικονομικά και κοινωνικά τη συνοχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών, αλλά και το πολύτιμο αγαθό της ανθρώπινης ζωής.³⁷ Το αποτύπωμα της πανδημίας στην Ευρώπη άφησε πίσω της χιλιάδες νεκρούς, εκτίναξη της ανεργίας, οικονομικές συνέπειες και κατάρρευση των οικονομιών και πυροδότησε μια διασυνοριακή οικονομική καταστροφή λόγω του εξαιρετικά διασυνδεδεμένου κόσμου στον οποίο ζούμε τώρα. Από όλες τις απόψεις, αυτό που προκλήθηκε από την πανδημία ξεπέρασε τις προβλέψεις.

Ωστόσο, μία επιπλέον υπαρξιακή απειλή για την Ευρώπη και τον κόσμο αποτελεί η κλιματική αλλαγή και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, πυροδοτώντας τις συζητήσεις σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη και τον επαναπροσδιορισμό του παραγωγικού μοντέλου και του αναπτυξιακού προτύπου. Ανάγεται στο επιθετικό μοντέλο ανάπτυξης και ως ζήτημα οφείλεται στην υπέρβαση των ορίων της ικανότητας της φύσης, την υπερκατανάλωση φυσικών πόρων, λόγω των πιέσεων που ασκεί η οικονομική ανάπτυξη στο παγκόσμιο οικοσύστημα. Η μόνιμη εξάντληση των αποθεμάτων ενεργειακών και φυσικών πόρων του πλανήτη που συμβαίνει συστηματικά με επιδεινούμενους και εντατικούς ρυθμούς λόγω της τροφοδότησης οικονομικών και αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, εκδηλώνεται μέσα από τις υψηλές εκπομπές αερίων άνθρακα, με αποτέλεσμα να επιδεινώνεται το φαινόμενο του θερμοκηπίου και του ενεργειακού αποτυπώματος. Η ρύπανση καταγράφεται σε όλο

³⁶ Daniel Rauhut & Alois Humer (2020) *EU Cohesion Policy and spatial economic growth: trajectories in economic thought*, European Planning Studies, 28:11, 2116-2133, DOI: [10.1080/09654313.2019.1709416](https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1709416) (πρόσβαση 30/05/2022)

³⁷ Κρητικός Α., (2022), ό.π.

και μεγαλύτερο μέρος των περιβαλλοντικών αγαθών και οδηγεί στην απώλεια βιοποικιλότητας, με αποτέλεσμα οι κλιματικές αλλαγές να επιφέρουν επιπτώσεις τόσο στο περιβάλλον όσο και στην υγεία των ανθρώπων.³⁸

Ωστόσο, το βάρος της μεγάλης ενεργειακής κρίσης που διανύουμε σήμερα λόγω της συνέχισης του πολέμου στην Ουκρανία, δοκιμάζει για άλλη μία φορά τη συνοχή στο εσωτερικό της κοινότητας, αφού μειώνει την ανάπτυξη και τροφοδοτεί τη φτώχεια, απαιτώντας μία δυναμική πολιτική δράση από τους ηγέτες της ΕΕ, ώστε να μειωθούν οι κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις που ήδη φαίνεται να οδηγούν σε μία διαδικασία αναπαραγωγής ανισοτήτων και στη δοκιμασία αντοχής της αλληλεγγύης.

Η ΕΕ καλείται για άλλη μία φορά να απαντήσει με μία σειρά λύσεων οι οποίες θα είναι καθοριστικές όχι μόνο για τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις αλλά και για την συνακόλουθη κοινωνική, οικονομική και εδαφική συνοχή στο εσωτερικό της Κοινότητας, προκειμένου να διατηρήσει το βασικό στόχο για το όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά κυρίως για να ενισχύσει την ικανότητα απόκρισης της πολιτικής συνοχής σε κλυδωνισμούς και κρίσεις που φέρουν σε κίνδυνο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

1.6. Η ευρωπαϊκή παρέμβαση για τη συνοχή

1.6.1 Ευρωπαϊκό Πακέτο Ανάκαμψης Next Generation EU

Η στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ περιφερειών και κρατών μελών, καθώς και ο στόχος της ΕΕ να αποφύγει φαινόμενα “spillover effect” που αποτελούν αιτία «διάρρηξης» της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, καταδεικνύει την αναγκαιότητα πολιτικών παρεμβάσεων συνοχής για την αποτελεσματική συνεργασία σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, ώστε να προσφερθεί η κατάλληλη υποστήριξη. Η αναγκαιότητα μεταρρυθμίσεων και η αξιοποίηση ευρωπαϊκών μηχανισμών ως χρηματοδοτικά εργαλεία ενίσχυσης, για την στήριξη των ευρωπαϊκών οικονομιών από τις συνέπειες των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ΕΕ, είναι μία άμεση απόκριση για την αντιμετώπιση της πιθανότητας να εξελιχθεί η κατάσταση σε συστημικό κίνδυνο που θα προκαλέσει ζημιά στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Στο πλαίσιο ώθησης της ανάκαμψης της ευρωπαϊκής οικονομίας από την πανδημική κρίση και τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις που επέφερε, η ΕΕ

³⁸ Δ.Λάλας, Ε. Σαρτζετάκης, Α. Μπελεγρή-Ρομπόλη, Π. Μιχαλίδης, Σ.Μοιραγεντής, Μ.Μαρκάκη Ρ.Γκέκας (2011). Πράσινη Οικονομία, Κοινωνική Συνοχή και Απασχόληση. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ., σελ.3, 15-16

προχώρησε σε ένα πακέτο ανάκαμψης για την περίοδο 2021-2027, που θα συνδυάζει τον μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου (ΠΔΠ) 2021-2027 με το νέο μέσο τόνωσης για την ανάκαμψη NextGenerationEU, αποτελώντας τη μεγαλύτερη δέσμη μέτρων ανάκαμψης που έχει χρηματοδοτήσει ποτέ η Ευρώπη για την οικονομική ανοικοδόμησή της. Επίκεντρο του ευρωπαϊκού πακέτου ανάκαμψης αποτελούν οι επενδύσεις, οι οποίες είναι αναμφισβήτητο ότι συμβάλλουν στις κρίσεις αφού αποτελούν βασικές συνιστώσες για την ανάπτυξη. Οι τέσσερις στόχοι πολιτικής του πακέτου αφορούν την ενίσχυση οικονομικο-κοινωνικής ανθεκτικότητας, την προώθηση εδαφικής και οικονομικο-κοινωνικής συνοχής, την υποστήριξη επενδύσεων στον ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό, τη μείωση επιπτώσεων κρίσης σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.³⁹

Ο προϋπολογισμός ύψους 1, 211 τρισεκατομμυρίων ευρώ του ΠΔΠ 2021-2027, του οποίου η πολιτική κοινωνικο-οικονομικής συνοχής καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του⁴⁰, θα συμπληρωθεί με περίπου 807 δισεκατομμύρια ευρώ από το μέσο ανάκαμψης NextGenerationEU. Για τη χρηματοδότηση του νέου εργαλείου, η ΕΕ (μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) θα δανειζέται, με ευνοϊκούς όρους, αντλώντας κεφάλαια από τις χρηματαγορές προκειμένου να ανακατανείμει τα ποσά στα κράτη-μέλη. Τα κονδύλια του Next GenerationEU προσβλέπουν στη συνεισφορά, ως πρόσθετα κονδύλια σε διάφορα προγράμματα και σε ταμεία (Horizon2020, InvestEU, Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα, REACT-EU),⁴¹ επιτρέποντας έτσι να μεταφερθούν αυξημένοι πόροι στα προγράμματα για στην αποκατάσταση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας, αλλά και στη μετάβαση προς τους στόχους για τη κλιματική ουδετερότητα και το Επενδυτικό Σχέδιο Βιώσιμη Ευρώπη. Η διάθεση των πόρων στα κράτη μέλη και δικαιούχους της ΕΕ, θα γίνει μέσω δανείων και επιχορηγήσεων (385 δις ευρώ και 407 δις ευρώ αντίστοιχα.). Δηλαδή πάνω από το 50% του προϋπολογισμού του θα διατεθεί για τη συμβολή στην κλιματική αλλαγή και τον εκσυγχρονισμό της ΕΕ μέσω της έρευνας και της καινοτομίας. Ειδικότερα, το 30% της απορρόφησης των κονδυλίων της ΕΕ, προορίζεται να διατεθεί μέσω δέσμης μέτρων για την κλιματική μετάβαση (το

³⁹ ΕΣΠΑ 2014-2020, *Νέα Προγραμματική Περίοδος 2021-2027*, στο <https://www.espa.gr/el/Pages/newproperiod21-27.aspx> (πρόσβαση 20/06/2022)

⁴⁰ European Commission, Directorate-General for Budget, *The EU's 2021-2027 long-term budget and NextGenerationEU : facts and figures*, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2761/808559>

⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Σχέδιο Ανάκαμψης για την Ευρώπη*, στο https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_el (28/08/2021)

υψηλότερο ποσοστό του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού που έχει προβλεφθεί ποτέ) και το υπόλοιπο 20% για τον ψηφιακό μετασχηματισμό.⁴² Τα περισσότερα από αυτά θα δαπανηθούν μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ).

1.6.2. Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο του 2021, ώστε να μετριαστούν οι επιπτώσεις της πανδημίας, τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο και να καταστούν οι οικονομίες και οι κοινωνίες περισσότερο ανθεκτικές, βιώσιμες και προετοιμασμένες καλύτερα για τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.⁴³

Αποτελεί τον πυρήνα και κύριο εργαλείο του NextGenerationEU. Είναι ένα προσωρινό βραχυπρόθεσμο μέσο ανάκαμψης, το οποίο χρηματοδοτεί τα κράτη μέλη της ΕΕ από την έναρξη της πανδημίας μέχρι το τέλος του 2026, προκειμένου να υλοποιήσουν μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις που διαρθρώνονται σύμφωνα με τους στόχους των έξι πυλώνων προτεραιότητάς της⁴⁴, μεταξύ των οποίων και η επίτευξη για κλιματική ουδετερότητα της ΕΕ έως το 2050 (στόχος που αφορά τον πυλώνα της Πράσινης Μετάβασης). Ο ΜΑΑ διαθέτει 724 δις περίπου, υπό μορφή δανείων και επιχορηγήσεων, μέσω του NextGenerationEU. Τα κράτη μέλη προκειμένου να επωφεληθούν από τη χρηματοδοτική στήριξη του μηχανισμού, θα πρέπει να υποβάλλουν τα Εθνικά τους Σχέδια Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας τα οποία θα αξιολογήσει η Επιτροπή, μέσω των οποίων καθορίζουν τις μεταρρυθμίσεις και τις επενδύσεις τις οποίες προβλέπουν να υλοποιήσουν μέχρι το τέλος του 2026, με τη δέσμευση ότι θα προωθούν μέσα από αυτά την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση ώστε να συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα των κοινωνιών και οικονομιών των κρατών-μελών. Στα σχέδια θα αποτυπώνεται ο τρόπος απορρόφησης των κονδυλίων και η δέσμευσή τους αναφορικά με την επίτευξη των στόχων. Οι εκταμιεύσεις είναι τακτικές

⁴² European Commission, *The 2021-2027 EU Budget – Whats new? The main novelties of the EU's long-term budget, its revenue and spending areas and the NextGenerationEU recovery instrument*, στο https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en (πρόσβαση 14/08/2022)

⁴³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, στο https://ec.europa.eu/info/verslas-ekonomika-uras/koronaviruso-krizes-paveiktos-ekonomikos-gaivinimas/ekonomikos-gaivinimo-ir-atsparumo-didinimo-priemone_el#---3 (πρόσβαση 25/07/2022)

⁴⁴ Πράσινη μετάβαση, ψηφιακός μετασχηματισμός, έξυπνη χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, κοινωνική-εδαφική συνοχή, θεσμική-κοινωνικοοικονομική-υγειονομική ανθεκτικότητα, πολιτικές για την επόμενη γενιά.

και η εξασφάλισή τους βασίζεται στις επιδόσεις, στη συμμόρφωση και την επισκόπηση των οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων βάσει των εκθέσεων και των ειδικών συστάσεων στο πλαίσιο της πολυμερούς εποπτείας του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου.⁴⁵ Η επιχορήγηση ΜΑΑ, κατανέμεται στις χώρες βάσει διαφόρων κριτηρίων, όπως: η ταξινόμηση βάσει ΑΕΠ, ο αντίκτυπος της πανδημίας του κορονοϊού, τα επίπεδα ανεργίας.⁴⁶

1.6.3. Σχέδια REACT-EU και REPowerEU

Η συνδρομή στην ανάκαμψη και στην πολιτική συνοχής κατά την προγραμματική περίοδο 2021-2027, θα αυξηθεί από μία νέα χρηματοδότηση για τη συνοχή, το πρόγραμμα REACT EU ύψους περίπου 50,6 δις ευρώ τα οποία θα προέρχονται από το μέσο NextGenerationEU. Οι πρόσθετοι πόροι του αφορούν βραχυπρόθεσμες δράσεις για την αντιμετώπιση κρίσεων σε καίριους τομείς για τη βάση βιώσιμης ανάκαμψης (πράσινη συμφωνία, ψηφιακή μετάβαση, θέσεις απασχόλησης), για την στήριξη της ανάκαμψης των περιφερειών του ευρωπαϊκού χώρου από τις επιπτώσεις της πανδημίας του κορονοϊού, στηρίζοντας επενδύσεις που θα συμβάλλουν στην πράσινη και ψηφιακή ανθεκτική ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας.⁴⁷ Η διάθεση των κεφαλαίων θα γίνει μέσω των ταμείων ΕΚΤ, ΕΤΠΑ και το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (TEBA).⁴⁸

Στα υφιστάμενα σχέδια ανάκαμψης των κρατών μελών πρόκειται να ενσωματωθούν, μέσω τροποποιήσεων κανονισμού του ΜΑΑ, ειδικά κεφάλαια από το νέο Σχέδιο REPowerEU, το οποίο αφορά την επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης και τον ταχύτερο τερματισμό της εξάρτησης της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Η διαδικασία θα τροφοδοτηθεί μέσω των ειδικών συστάσεων ανά χώρα στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου 2022.⁴⁹

⁴⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, *ό.π.*

⁴⁶ European Commission, *The 2021-2027 EU Budget – Whats new? The main novelties of the EU's long-term budget, its revenue and spending areas and the NextGenerationEU recovery instrument*, *ό.π.*

⁴⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, REACT EE, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/react-eu/ (πρόσβαση 28/08/2021)

⁴⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σχέδιο Ανάκαμψης για την Ευρώπη, στο https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_el (πρόσβαση 28/08/2021)

⁴⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου,(2022), *REPowerEU: ένα σχέδιο για ταχεία μείωση της εξάρτησης από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και την επιτάχυνση της πράσινης μετάβαση*, στο, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_3131 (πρόσβαση 18/07/2022)

1.7. Συζητήσεις για το μέλλον της πολιτικής συνοχής

Οι περιφερειακές ανισότητες είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τις συζητήσεις στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συμπεριλαμβάνοντας σκέψεις και στρατηγικές για το μέλλον της συνοχής. Καθίσταται ένα διαχρονικά επίκαιρο θέμα στις στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης και στην περιφερειακή διάσταση της οικονομικής πολιτικής που ακολουθεί η Ευρώπη, κι αυτό γιατί σύμφωνα με ανησυχίες που εκφράζονται στις συζητήσεις, τα οφέλη και τα κόστη κατανέμονται άνισα ανάμεσα στις περιφέρειες και στα κράτη-μέλη, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί η αβεβαιότητα λόγω πιθανών αρνητικών εξωτερικοτήτων σε χώρες που είναι λιγότερο ανεπτυγμένες.⁵⁰

Ωστόσο, η οικονομική της διάσταση και αρωγή συνέβαλε στη μείωση των εδαφικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ, όπως φαίνεται από την 8η έκθεση για τη συνοχή που δημοσίευσε η Επιτροπή. Χάρη στα κονδύλια συνοχής κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών αναμένεται να αυξηθεί μέχρι και 2,6 % έως το 2023, σύμφωνα με οικονομική μοντελοποίηση, ως η σημαντικότερη πηγή επενδύσεων. Όπως δείχνει η 8^η έκθεση της Επιτροπής για τη συνοχή, χάρη στην ευελιξία της η πολιτική συνοχής παρείχε μία πολυπόθητη στήριξη με εξαιρετικά άμεσο τρόπο εν μέσω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών, όπως το ΠΔΠ για την περίοδο 2021-2027 σε στενό συντονισμό με τη χρηματοδοτική ισχύ πυρός του σχεδίου ανάκαμψης NextGenerationEU. Ειδικότερα, τα επόμενα τριάντα χρόνια, σύμφωνα με την 8^η έκθεση της Επιτροπής για τη συνοχή, η ανάπτυξη θα έχει ως κεντρικό όχημα την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση. Ωστόσο, ενώ αναμένεται να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες με την ψηφιακή και πράσινη μετάβαση, θα χρειαστούν και νέες διαρθρωτικές αλλαγές, λόγω της πρόκλησης νέων ανισοτήτων στις περιφέρειες που ενδέχεται να προκαλέσει ο δρόμος προς τη μετάβαση⁵¹.

Εν τέλει, επωφελούνται τα κράτη- μέλη από την πολιτική συνοχής; Έχει νόημα να μεταφέρουν εθνικούς πόρους συνεισφέροντας στη χρηματοδότηση αυτής της πολιτικής; Είναι αξιόλογες οι θετικές επιπτώσεις; Αυτά τα ερωτήματα είναι θέματα συζήτησης και πρόσφατες ανησυχίες στην τρέχουσα οικονομική σκέψη. Οι περισσότερες μελέτες βέβαια σχετικά με τις επιπτώσεις της πολιτικής συνοχής,

⁵⁰ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *ό.π.*,(υπος.1) ., σ.495-6

⁵¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *ό.π.*

καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι επιδράσεις της στην ανάπτυξη και την απασχόληση είναι θετικές. Κάποιες παραδοχές αποκαλύπτουν ότι υπάρχει ετερογένεια στις θετικές οικονομικές επιπτώσεις ανά χώρα, αφού ορισμένες περιφέρειες κρατών μελών επίμονα επωφελούνται περισσότερο (π.χ. η Γερμανία αποτελεί τον μεγάλο νικητή από την πολιτική συνοχής, αφού στις γερμανικές περιφέρειες συγκεντρώνονται τα περιφερειακά οφέλη οικονομικής ανάπτυξης). Πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι μία μεγαλύτερη ευελιξία και αυτονομία σε εθνικό επίπεδο ίσως θα ήταν μία καλύτερη προσέγγιση για τις θετικές επιπτώσεις της πολιτικής.⁵²

Η εμπειρική έρευνα που σχετίζεται με την αποτελεσματικότητα της πολιτικής συνοχής, δείχνει ότι τείνουν να μειώνονται οι ανισότητες που αφορούν στις διαφορές του κατά κεφαλή ΑΕΠ μεταξύ κρατών μελών, κάτι όμως που δεν συμβαίνει στο εσωτερικό του κάθε κράτους μέλους, στα οποία οι εσωτερικές περιφερειακές ανισότητες παραμένουν ίδιες και σε κάποιες περιπτώσεις αυξάνονται. Σε αντίθεση, οι πλουσιότερες περιφέρειες αξιοποιούν πιο αποτελεσματικά τα αναπτυξιακά κίνητρα και ευκαιρίες χρηματοδότησης και παράγουν καλύτερες επιδόσεις.⁵³

Συζητώντας παραδοχές που εκφράζονται σε κείμενα πολιτικής και στην τρέχουσα οικονομική σκέψη, κυριαρχεί ο προβληματισμός που αφορά στο εάν για τις απαραίτητες διαρθρωτικές δράσεις επαρκεί ο προϋπολογισμός της ΕΕ για να αντιμετωπιστούν οι μεγάλες περιφερειακές ανισότητες και να ενισχυθεί η συνοχή στην ευρωπαϊκή επικράτεια.⁵⁴ Ειδικά μετά την περίοδο της οικονομικής κρίσης του 2000, το φαινόμενο της αναπτυξιακής ανισότητας μεταξύ των περιφερειών του ευρωπαϊκού χώρου εντάθηκε. Η αντιμετώπισή του αποτέλεσε επιτακτική αναγκαιότητα, αφού εγκαθίδρυσε έναν νέο αναπτυξιακό δυισμό με θύλακες αναπτυξιακής υστέρησης και ανάπτυξης, φαινόμενο το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τις βασικές επιδιώξεις και το κύριο όραμα της ιδρυτικής Συνθήκης για την Κοινότητα, τη βιωσιμότητα του ενωσιακού χώρου, αλλά και την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁵⁵

⁵² Riccardo Crescenzi, Mara Giua, (2017), One or many Cohesion Policies of the European Union? On the differential economic impacts of Cohesion Policy across member states, στο <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1665174> (πρόσβαση 20/04/2022)

⁵³ Κοκκίνου, όπ, σ.151

⁵⁴ Γ. Ψυχάρης, (2003), Το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη διεύρυνση και οι επιπτώσεις του στην περιφερειακή συνοχή, - *Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης*, *Αειχώρος* 2, (1), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 92

⁵⁵ Ι. Ψυχάρης, (2019), *Περιφερειακές Ανισότητες και η νέα πολιτική συνοχής της Ε.Ε. 2021-2027*, Οικονομικά Χρονικά Νο164, Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, σελ. 20-21

Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, μπορεί να φαίνεται ότι αυτή η κρίση επηρεάζει τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ορισμένα περισσότερο κι άλλα λιγότερο, αλλά η κρίση αυτή σύντομα θα γίνει ζήτημα συστημικής κρίσης στο σύνολο της Κοινότητας, με συστημικές αδυναμίες που θα ταράξουν τον ενοποιητικό της χαρακτήρα. Τόσο οι κοινωνίες όσο και οι οικονομίες των κρατών μελών της είναι βαθιά συνυφασμένες, που οποιοδήποτε πρόβλημα ή κλυδωνισμός σε μία χώρα, μπορεί να συμπαρασύρει και τις άλλες, δημιουργώντας ένα αρνητικό «spill-over effect»,⁵⁶ με αποτέλεσμα να πληγεί η Ευρώπη στο σύνολό της. Άρα το πρόβλημα δεν είναι τοπικό, είναι ευρωπαϊκό και ως εκ τούτου και η λύση πρέπει να είναι ευρωπαϊκή, αλλά και με μία στρατηγική που θα συμπεριλαμβάνει κάθε πιθανή διεθνή διάσταση, αφού η ευημερία της ΕΕ εξαρτάται και από τις σχέσεις τις με τις άλλες χώρες του παγκόσμιου χάρτη.⁵⁷

Φαίνεται πως το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι, μία οικονομική κρίση επηρεάζει ασύμμετρα διάφορες κοινωνικές ομάδες και οικονομικούς τομείς, καθώς και ότι έχει διαφορετικές επιπτώσεις μεταξύ των χωρικών επιπέδων, με την περισσότερη επιβάρυνση να την έχουν οι περιφέρειες που είναι περισσότερο εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό οι οποίες είναι και οι πιο ανεπτυγμένες. Επιπροσθέτως, αναφορικά με τους οικονομικούς κλάδους, περισσότερο εκτεθειμένοι στην οικονομική κρίση είναι οι πιο προηγμένοι.⁵⁸

Στο πλαίσιο των πρόσφατων προβληματισμών που εκφράζονται μέσα από κείμενα πολιτικής και οικονομικής σκέψης, αποτυπώνεται η ανάγκη για προσεκτικό σχεδιασμό των προγραμματικών περιόδων, με σωστά επιλεγμένους στόχους οι οποίοι θα ανταποκρίνονται στις σημερινές προκλήσεις με τις οποίες έχει έρθει αντιμέτωπη η πολιτική συνοχής. Μεταξύ άλλων, σημαντικά σημεία αιχμής τα οποία θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό της πολιτικής συνοχής, ώστε να αποτελέσει την καταλυτική ουσία μείωσης περιφερειακών ανισοτήτων μέσα από την επανεκκίνηση της οικονομίας, είναι:⁵⁹

⁵⁶ A.Sikora, (2021) European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change. *ERA Forum* 21, 681–697, <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00637-3> (πρόσβαση 30/05/2022)

⁵⁷ Maria Joao Rodrigues & Paul Magnette, (2020), *Maria Joao Rodrigues and Paul Magnette: Only a Roosevelt-style New Deal can rescue the EU* | View, στο <https://www.euronews.com/2020/04/06/maria-joao-rodrigues-paul-magnette-only-a-roosevelt-style-new-deal-can-rescue-the-eu-view> (πρόσβαση 04/05/2022)

⁵⁸ Ψυχάρης, (2012). Χωρικές διαστάσεις της οικονομικής κρίσης - το «γεωγραφικό αποτύπωμα» της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. *Region & Periphery*, 0(1), σ.121-122, doi:<https://doi.org/10.12681/rp.18531>

⁵⁹ Ι. Ψυχάρης, (2019), *ό.π.*, σελ. 20-21

- η ενίσχυση των πόρων πολιτικής συνοχής (ίσως δεν είναι αρκετοί για την περιφερειακή σύγκλιση. Η πρόταση δεν βρίσκει σύμφωνες τις βόρειες χώρες),
- πολιτικές με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και σχεδιασμός προγραμμάτων τα οποία να ανταποκρίνονται στις δυνατότητες και αναπτυξιακές ανάγκες των περιφερειών.
- ενίσχυση επενδύσεων και επιχειρηματικότητας μέσω αξιοποίησης νέων χρηματοδοτικών μηχανισμών, σε περιφέρειες και τομείς που αξιοποιούνται καλύτερα τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα κάθε χώρας
- αξιοποίηση δυνατότητας μεγαλύτερης απορρόφησης πόρων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και τα διαρθρωτικά ταμεία, ώστε να μην επιστρέφουν οι πόροι εξαιτίας της αδυναμίας απορρόφησης από το παραγωγικό σύστημα της χώρας κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων.⁶⁰
- απλοποίηση διαδικασιών μέσω της αναθεώρησης των δημοσιονομικών κανόνων με λιγότερη γραφειοκρατική διαδικασία. Η γραφειοκρατική λογική που διέπει τον προγραμματισμό της πολιτικής για τη συνοχή, είναι πολύπλοκη και ενδιαφέρεται πρώτιστα για την νομική ασφάλεια που θα στηρίξει την υλοποίηση των προγραμμάτων και των ροών από τους μηχανισμούς χρηματοδότησης. Ωστόσο η συζήτηση που γίνεται γύρο από το διαδικαστικό πλαίσιο εφαρμογής τους, είναι το «βάρος» και η ακαμψία των πολιτικών προς μία τολμηρή στρατηγική.⁶¹
- Ενίσχυση του ρόλου της πολιτικής συνοχής, ώστε να αποτελέσει βασικό παράγοντα ενθάρρυνσης σύμπραξης και αξιοποίησης μακροχρόνιων Σ.Δ.Ι.Τ. (Συμπράξεις Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα) τόσο σε περιφερειακό όσο και σε τοπικό, αστικό επίπεδο. Παράλληλα να δημιουργηθεί ευνοϊκό πλαίσιο προϋποθέσεων για την μόχλευση πόρων από τον ιδιωτικό τομέα.⁶²
- Το κλειδί για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης και του επακόλουθου κλυδωνισμού της συνοχής στο εσωτερικό της Ένωσης, είναι να δοθεί έμφαση σε πολιτικές στις οποίες θα μπορούν, σε περιόδους κρίσεις, να βασίζονται τα μέλη της κοινωνίας που χαρακτηρίζονται ως ευάλωτα, πολιτικές οι οποίες θα τους παρέχουν την αίσθηση ασφάλειας,

⁶⁰ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., (2016), *ό.π. (υπος.1)*, σ.509

⁶¹ Daniel Rauhut & Alois Humer (2020), *ό.π.*

⁶² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *ό.π.*

- Οι δημόσιες επενδύσεις να αποτελούν εργαλείο στήριξης της οικονομίας σε περιπτώσεις αρνητικών παραγωγικών κενών των κρατών μελών.⁶³ Η τάση για ενίσχυση των δημοσίων επενδύσεων με εφαλτήριο τα πολυετή δημοσιονομικά πλαίσια με προγραμματικές περιόδους αναπτυξιακών προγραμμάτων, με μεγαλύτερα περιθώρια αξιοποίησης των κοινοτικών πόρων, θα δώσει τη δυνατότητα να επανέλθουν σε αναπτυξιακή τροχιά οι οικονομίες των περιφερειών, με προτεραιότητα τις λιγότερο ανεπτυγμένες άρα και πιο εκτεθειμένες στις επιδράσεις της κρίσης ενισχύοντας έτσι την πολιτική της συνοχής που αποτελεί και το κύριο ενωσιακό διακύβευμα. Ένα οικονομικό μοντέλο αυξημένου ευρωπαϊκού κεϋνσιανισμού, με ταυτόχρονη αναδιανομή και αύξηση κονδυλίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.⁶⁴

- Βασική θέση των μελετητών της οικονομικής σκέψης, είναι οι ισχυροί θεσμοί και η ποιότητα της διακυβέρνησης που στηρίζεται από αυτούς, η οποία αποτελεί σημαντική προϋπόθεση επιτυχημένης πολιτικής και επιρροής στην τόνωση της ανάπτυξης.⁶⁵ Η ύπαρξη κοινού Υπουργού Οικονομικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτέλεσε τη βασική πρόταση στις εξαγγελίες του Προέδρου της Δημοκρατίας της Γαλλίας Εμανουέλ Μακρόν για την «ατζέντα κυριαρχίας» της Ευρώπης, αρχικά το 2017 σε ομιλία του στη Σορβόννη. Εκφράζοντας το όραμά του για μία άλλη Ευρωπαϊκή Ένωση κυρίαρχη και κυρίως ενωμένη Ευρώπη, που θα ενθαρρύνει την σύγκλιση και την ενίσχυση της συνοχής, πρότεινε, μεταξύ άλλων, ως «κλειδί στην ατζέντα κυριαρχίας της ΕΕ» την ύπαρξη κοινού ευρωπαϊκού προϋπολογισμού που θα χρηματοδοτεί τις ευρωπαϊκές επενδύσεις, υπό την ισχυρή καθοδήγηση ενός κοινού Υπουργού Οικονομικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την νομισματική ένωση.⁶⁶

Ενόψει της Γαλλικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ανέλαβε την 1^η Ιανουαρίου 2022, ο Εμανουέλ Μακρόν παρουσιάζοντας την πολιτική στρατηγική του, ανέφερε τη δέσμευσή του για την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεών του, συμπεριλαμβάνοντας μεταξύ άλλων προτάσεις για κοινό αμυντικό προϋπολογισμό, κίνητρα για επενδύσεις στην ψηφιακή ανάπτυξη και στην καινοτομία, ιδιαίτερη προτεραιότητα στη πράσινη μετάβαση, ενώ πρότεινε τη δημιουργία της

⁶³ Maria Joao Rodrigues & Paul Magonette, (2020), *ό.π.*

⁶⁴ Γ. Ψυχάρης, (2012), *ό.π.*

⁶⁵ Daniel Rauhut & Alois Humer (2020), *ό.π.*

⁶⁶ Macron, Emmanuel, «*SPEECH ON NEW INITIATIVE FOR EUROPE*», 26 SEPTEMBER 2017, President Macron gives speech on new initiative for Europe, [online] ανάκτηση από <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe> (πρόσβαση 31/05/2022)

Ευρωπαϊκής Τράπεζας για το Κλίμα, για την ανάπτυξη των οικονομιών και την συγκέντρωση νέων κεφαλαίων, ιδιωτικών και δημοσίων, με. για μία ενωμένη, ισχυρή και κυρίαρχη Ευρώπη, ως ένα στοιχείο συνοχής και δέσμευσης στις ευρωπαϊκές αξίες.⁶⁷

1.8. Το τολμηρό σχέδιο που χρειάζεται η Ευρώπη

Με το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης πολλοί αναρωτήθηκαν αν αυτή αποτελεί ευκαιρία ή απειλή για τα φιλόδοξα σχέδια της Ε.Ε.. Από την άλλη μεριά, η 8^η Έκθεση για την συνοχή προσδιορίζει ότι, εκτός από την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση οι οποίες αποτελούν δυνατότητες ως νέοι μοχλοί ανάπτυξης, ακολουθούν μεγαλύτερες προκλήσεις για την διαχείριση μεταβάσεων, όπως οι κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες από την επίθεση της Ρωσίας στην Ουκρανία και την ενεργειακή κρίση που εξελίσσεται. Για όλες αυτές τις προκλήσεις, η προώθηση και βελτίωση της συνοχής δεν θα πρέπει να είναι έργο μόνο της πολιτικής για συνοχή, αλλά οι στόχοι της να ενσωματωθούν και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πολιτικές.⁶⁸

Η νέα έκθεση πολιτικής που κυκλοφόρησε το Ίδρυμα Ευρωπαϊκών Προοδευτικών Μελετών (FEPS) μαζί με το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκής Περιβαλλοντικής Πολιτικής (IEEP), έχει προστιθέμενη αξία, αφού υποστηρίζει ότι η μετά Covid-19 εποχή θεωρείται η πιο ισχυρή ευκαιρία για να επιτευχθεί η βιωσιμότητα, η ισότητα μεταξύ ανθρώπων, κρατών μελών και περιφερειών. Σύμφωνα με την Πρόεδρο του FEPS Maria Joao Rodrigues, η χρηματοδότηση του Πράσινου Σχεδίου για το κλίμα, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, το οποίο είχε προαναγγείλει ως στρατηγική η ΕΕ πριν από την πανδημική κρίση, αποτελεί το επίκεντρο και το αναγκαίο κομμάτι του σχεδίου ευρωπαϊκής ανάκαμψης.⁶⁹

Αυτό που χρειάζεται η Ευρώπη μετά την πανδημική κρίση, όπως γράφουν σε άρθρο τους στο euronews οι Maria Joao Rodrigues (Πρόεδρος του Ιδρύματος Ευρωπαϊκών Προοδευτικών Σπουδών (FEPS)) και Paul Magnette (ηγέτης του Parti

⁶⁷ French Presidency of the Council of the European Union, *The priorities of French Presidency of the Council of the European Union*, 12/2021, [online] ανάκτηση από, <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/the-priorities-of-the-french-presidency-of-the-council-of-the-european-union/> (πρόσβαση 31/05/2022)

⁶⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *ό.π.*

⁶⁹ Feps, Foundation For European Progressive Studies, Policy Report 2020, *ό.π.*

Socialiste -Σοσιαλιστικό Κόμμα του Βελγίου), είναι ένα φιλόδοξο σχέδιο το οποίο θα συνδυάζει ταυτόχρονα τα επείγοντα μέτρα με ένα ξεκάθαρο μακροπρόθεσμο όραμα για το που θέλουμε να φτάσουμε όταν τελειώσει η πανδημική κρίση. Ένα σχέδιο με τολμηρό και φιλόδοξο χαρακτήρα, σύμφωνα με τους συγγραφείς, όπως αυτό των διαστάσεων του New Deal που έκανε ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. Franklin D Roosevelt, για να αντιμετωπίσει το «Μεγάλο κραχ του 1929.», ίσως να είναι αυτό που μπορεί να σώσει το εγχείρημα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση.⁷⁰

Πρόσφατη αρθρογραφία παρουσιάζει την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ως το «κοινωνικό εμβόλιο» για την αντιμετώπιση της πανδημικής κρίσης, τόσο στο κοινωνικό-οικονομικό, όσο και στο υγειονομικό παράγοντα. Η τοποθέτηση αυτή στηρίζεται σε έρευνες που αναδεικνύουν αυστηρές συνδέσεις μεταξύ περιβαλλοντικών προβλημάτων, οικονομίας και υγείας. Σύμφωνα με μελέτες, η πανδημία του covid-19 ως πανδημική νόσος, πιθανά να προέρχεται από την ανισορροπία του οικοσυστήματος, αφού η περιβαλλοντική ρύπανση πιθανά αυξάνει τα κρούσματα, ενώ οι περιοχές που υπέφεραν από περισσότερα κρούσματα είχαν υψηλότερα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης.⁷¹ Με αυτή την προοπτική, η ΕΕ πρέπει να διασφαλίσει ότι, οι κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές δεσμεύσεις που εμπιστεύτηκε στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία πριν την πανδημική κρίση, είναι τόσο καλά σχεδιασμένες και προσαρμοσμένες στην κοινωνικο-οικονομική ατζέντα στην τροχιά του σήμερα και της μετα-κόβιντ εποχής, που θα βρουν τον δρόμο επιστροφής των υποσχέσεων του European green Deal για την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, βιώσιμη και έξυπνη.⁷² Φαίνεται πως η ΕΕ βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Μήπως το European Green Deal με το φιλόδοξο χαρακτήρα, είναι το τολμηρό σχέδιο που χρειάζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο θα «σώσει» το όραμα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση και ταυτόχρονα θα οδηγήσει στην έξοδο από την οικονομική κρίση ευνοώντας τη σταθερότητα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος;

⁷⁰ Maria Joao Rodrigues & Paul Maignette, (2020), *ό.π.*

⁷¹ Leonardo Becchetti, Prisco Piscitelli, Alessandro Distanto, Alessandro Miani, Antonio Felice Uricchio, *European Green Deal as social vaccine to overcome COVID-19 health & economic crisis*, The Lancet Regional Health - Europe, Volume 2, 2021, 100032, ISSN 2666-7762, <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2021.100032>. (πρόσβαση 01/06/2022)

⁷² Open Access Government, (2020), *Politics and COVID-19: A third chance for European solidarity*, στο <https://www.openaccessgovernment.org/politics-and-covid-19-a-third-chance-for-european-solidarity/99657/> (πρόσβαση 11/06/2022)

Κεφάλαιο 2: Η Πράσινη Ανάπτυξη σε μία Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και της ανάγκης μείωσης των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα αναδείχθηκε με την είσοδο του 21^{ου} αιώνα, ως η απαιτούμενη ανάγκη μετάβασης σε μία οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Η κλιματική κρίση ως ένα διαρκώς επιδεινούμενο περιβαλλοντικό πρόβλημα, αποτελεί πλέον κοινή συνείδηση. Ανάγεται στο επιθετικό μοντέλο ανάπτυξης το οποίο έγινε πιο ανταγωνιστικό με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, αφού η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων εντάχθηκε στην αναπτυξιακή διαδικασία ως το κύριο συστατικό στοιχείο της. Οι ανησυχίες ότι από τη μη βιώσιμη διαχείριση των πόρων έχουν προκύψει τα περισσότερα περιβαλλοντικά προβλήματα, πυροδότησαν τις συζητήσεις για την ένταξη της προστασίας του περιβάλλοντος στον επανασχεδιασμό των οικονομικών δραστηριοτήτων και τον επαναπροσδιορισμό του αναπτυξιακού προτύπου, με την εισαγωγή του παράγοντα της περιβαλλοντικής διαχείρισης σε κάθε σύστημα αναπτυξιακής αναφοράς. Το περιεχόμενο της ανάπτυξης διευρύνεται με την καθιέρωση του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» και τη θέση ότι η οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών πρέπει να συμπεριλαμβάνει παράγοντες τόσο κοινωνικο-πολιτικούς όσο και περιβαλλοντικές συνιστώσες. Ο όρος προτρέπει την διεθνή κοινότητα να υιοθετήσει πολιτικές που θα εξασφαλίζουν υψηλότερη ποιότητα ζωής για όλους, επαναπροσδιορίζοντας τις οικονομικές δραστηριότητες χωρίς να διακυβεύονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών. Στο πλαίσιο των παραπάνω κρίθηκε αναγκαία η υιοθέτηση και ο μετασχηματισμός παραγωγικών και οικονομικών δομών οι οποίοι θα προωθούν την συνολική βιωσιμότητα του αναπτυξιακού συστήματος, προς μία οικονομία χωρίς άνθρακα η οποία ταυτίζεται με την οικονομικά βιώσιμη και ευημερούσα οικονομική πολιτική.⁷³

Η «βιώσιμη ανάπτυξη» αναγνωρίστηκε ως προτεραιότητα στο επίπεδο της πραγματικής οικονομίας και η διεθνής κοινότητα άρχισε να στρέφεται σε θεσμούς και υποδείγματα που ενθαρρύνουν και στηρίζουν την βιωσιμότητα. Τον Δεκέμβριο του 2015 στο Παρίσι επιτεύχθηκε η Συμφωνία του Παρισίου για την κλιματική αλλαγή, μία συμφωνία από ηγέτες του κόσμου στο πλαίσιο σύμβασης-πλαίσιου των Ηνωμένων

⁷³ Δ.Λάλας, και συν., (2011), όπ.π. (υποσ.38)., σελ.3, 15-16

Εθνών, οι οποίοι ενέκριναν ομόφωνα την Ατζέντα 2030 με 17 Παγκόσμιους Στόχους⁷⁴ για τη «βιώσιμη ανάπτυξη». Η Συμφωνία επικυρώνεται και με την ΕΕ να προσχωρεί επίσημα σε αυτή τον Οκτώβριο του 2016,⁷⁵ ενεργοποιώντας και την έναρξη ισχύος της. Στόχος της Συμφωνίας είναι μέσα από ένα σχέδιο δράσης που εμπεριέχει ποσοτικούς στόχους για όλα τα κράτη του βιομηχανικού κόσμου, να επιτευχθεί η συγκράτηση της θερμοκρασίας του πλανήτη κάτω από 2° C. Μέσα από ένα γενικό πλαίσιο αρχών και εξειδικευμένων κανόνων, αποτελεί το κανονιστικό εργαλείο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσω της ενεργειακής μετάβασης προς μία οικονομία χωρίς άνθρακα με χρήση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ). Ταυτόχρονα καθίσταται ο προσανατολισμός των χρηματοδοτικών ροών, συμβατός με την «πράσινη κατεύθυνση», δηλαδή την ανάπτυξη σε ένα πλαίσιο δράσης για την ενέργεια και το κλίμα προσανατολισμένη σε χαμηλές εκπομπές των αερίων του άνθρακα. Σε αυτό το πλαίσιο το γενικό μήνυμα της συμφωνίας αναπτύσσει τρεις αναπτυξιακούς πυλώνες, κοινωνικο-οικονομικούς και περιβαλλοντικούς, τονίζοντας τη συσχέτιση οικονομικο-κοινωνικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής πολιτικής.

Η ενσωμάτωση των στόχων δημιουργεί δεσμεύσεις για όλες τις χώρες-μέρη της και τις εθνικές τους πολιτικές και προτεραιότητες, προωθώντας σε όλες τις τομεακές πολιτικές την ενσωμάτωση των τριών διαστάσεων βιώσιμης ανάπτυξης και της διασύνδεσής τους με τα νομοθετικά πλαίσια. Ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης, αποδόθηκε στο ρόλο του ιδιωτικού τομέα από τον Γενικό Γραμματέα του Ο.Η.Ε. Αντόνιο Γκουντέρες, ο οποίος σε συνέντευξή του τον Νοέμβριο του 2019 στην εφημερίδα «Financial Times», παρότρυνε τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να πάρουν μέρος σε αυτή την αλλαγή, καλώντας τον ιδιωτικό τομέα και τους ηγέτες των ιδιωτικών επιχειρήσεων να χρησιμοποιήσουν την επιρροή τους ώστε να προωθήσουν τις επενδύσεις βιώσιμης ανάπτυξης, περιγράφοντας τη βιώσιμη χρηματοδότηση ως κυρίαρχη επενδυτική τάση και την καθαρή «πράσινη ανάπτυξη» ως την επενδυτική οικονομία του μέλλοντος.⁷⁶ Οι διαπραγματεύσεις για το

⁷⁴ Οι 17 Στόχοι αφορούν την αντιμετώπιση προκλήσεων μεταξύ των οποίων: μηδενική φτώχεια και πείνα, ισότητα φύλλων και ποιοτική εκπαίδευση, φθηνή και καθαρή ενέργεια, δράση για το κλίμα, λιγότερες ανισότητες, βιώσιμες πόλεις και κοινότητες, καθαρό νερό και αποχέτευση, βιομηχανία-καινοτομία και υποδομές, καλή υγεία και ευημερία, συνεργασία για τους στόχους, υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή.

⁷⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), *Συμφωνία του Παρισιού*, (L 282/4 της 19/10/2016)

⁷⁶ Ηνωμένα Έθνη, Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του Ο.Η.Ε., *Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης βρίσκονται εκτός πορείας – Άρθρο Αντόνιο Γκουντέρες*, [on line ανάκτηση] στο <https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9->

κλίμα, μεταξύ άλλων, άνοιξαν έτσι και τον δρόμο για την επιτυχημένη εφαρμογή στρατηγικών που αφορούν την ενέργεια, οι οποίες βασίζονται στη συνεργασία μεταξύ φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.

Ο μηχανισμός της «πράσινης ανάπτυξης» υιοθετήθηκε ως αντίδοτο της διττής περιβαλλοντικής και οικονομικής κρίσης, χωρίς να υπάρχει για τον όρο αυτό μία διεθνώς αναγνωρισμένη διατύπωση. Ο «Όργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη» (Ο.Ο.Σ.Α) δίνει στον ορισμό της «πράσινης ανάπτυξης» την έννοια της προώθησης της οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης, που βασίζεται στην παγκόσμια ευημερία και επιτυγχάνεται με την επιτάχυνση επενδύσεων και καινοτομιών που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και αυξάνουν την πιθανότητα νέων οικονομικών ευκαιριών. Για την UNESCAP η «πράσινη ανάπτυξη» χαρακτηρίστηκε ως το πρότυπο εναρμόνισης οικονομικής μεγέθυνσης με την βελτίωση της ευημερίας και τη μείωση της φτώχειας, μέσω της εισαγωγής ενός μοντέλου περιβαλλοντικής βιωσιμότητας που συνδυάζει την οικολογική αποδοτικότητα με την οικονομική μεγέθυνση. Παρά τις διαφορές των ορισμών, επικρατεί η κοινή άποψη ότι η πράσινη ανάπτυξη συνεπάγεται μία βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση περιβαλλοντικά προσανατολισμένη, με εργαλεία που προωθούν την καινοτομία, τις επενδύσεις και τον ανταγωνισμό. Η αξιολόγηση των επιτευγμάτων της πράσινης ανάπτυξης, γίνεται μέσω ποσοτικών μοντέλων μέτρησης που αποτελούν και τους δείκτες πράσινης ανάπτυξης.⁷⁷

Ως «πράσινη ανάπτυξη» δεν νοείται αποκλειστικά η πολιτική ή η ανάπτυξη με φιλοπεριβαλλοντικό προσανατολισμό και σεβασμό στο περιβάλλον, αλλά αφορά και τη δημιουργία πλούτου μίας χώρας μέσα από τον μετασχηματισμό της παραγωγικής βάσης της που ενισχύει την ανταγωνιστικότητα μίας χώρας και συγχρόνως προστατεύει το περιβάλλον της. Ουσιαστικά αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο τρόπο εφαρμογής οικονομικών δραστηριοτήτων στον πυρήνα των οποίων βρίσκεται η αξιοποίηση των φυσικών πόρων και η διαχείρισή τους με τέτοιο τρόπο ώστε να περιορίζονται οι επιπτώσεις στο περιβάλλον και να εξασφαλίζεται η βιώσιμη ανάπτυξη. Δηλαδή η

[%CE%B2%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%82-%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%BA%CE%BF%CE%BD/](#) (πρόσβαση 01/04/2021)

⁷⁷ S.E. Kim, H. Kim, Y. Chaeal., (2014) “A New Approach to Measuring Green Growth: Application to the OECD and Korea”, *Futures* 63: p. 38, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2014.08.002> (πρόσβαση 21/04/2021)

περιβαλλοντική βιωσιμότητα ενσωματώνεται ως μεταβλητή στη συμπεριφορά ανάπτυξης, καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας.⁷⁸

Υπό την έννοια αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πράσινη ανάπτυξη είναι πρόδηλο ότι στηρίζεται στην στρατηγική του «economic growth», την οικονομική μεγέθυνση όπως αποδίδεται στα ελληνικά ο όρος, ο οποίος περιορίζεται στην ποσοτική διάσταση, στη μονοδιάστατη διαδικασία η οποία διερευνάται μέσα από τον ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλήν ή συνολικού πραγματικού ΑΕΠ.⁷⁹ Ωστόσο, η κοινή ιδέα πίσω από την «πράσινη μεγέθυνση» είναι η μετάβαση σε ένα σύστημα που θα απομακρύνεται από τη μονοδιάστατη θεώρηση της οικονομικής μεγέθυνσης, ενσωματώνοντας τόσο την περιβαλλοντική διάσταση στην πρόβλεψη ανάπτυξης, όσο και την κοινωνική διάσταση που αποτελεί τον τρίτο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και βασική παράμετρό της.⁸⁰

Ως εκ τούτου το μεγάλο ζητούμενο της βιώσιμης ανάπτυξης ήταν ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο δεν θα παραβιάζει τις φέρουσες δυνατότητες της φύσης. Δεν είχε καταφέρει μέχρι σήμερα να υλοποιηθεί ως στόχος αφού ερχόταν σε σύγκρουση με τους γρήγορους ρυθμούς του οικονομικού ανταγωνισμού και της επιθετικής ανάπτυξης που επέβαλε η παγκοσμιοποίηση. Η υπέρβαση αυτού του σημείου επιτεύχθηκε με την ιδέα της πράσινης μετάβασης, το νέο μοντέλο «πράσινης ανάπτυξης» το οποίο είναι συμβατό με τα όρια των ικανοτήτων της φύσης. Είναι ένα μοντέλο ανάπτυξης του οποίου το περιβαλλοντικό αποτύπωμα θα είναι μικρότερο από αυτό του σημερινού αναπτυξιακού προτύπου.⁸¹

⁷⁸ Δ.Λάλας, και συν., (2011), *όπ.π. (υποσ.38)*, σελ.3

⁷⁹ Σε αντιδιαστολή η βιώσιμη ανάπτυξη εκφράζει τον όρο «economic development» ή «οικονομική ανάπτυξη» όπως αποδίδεται στα ελληνικά, στην οποία το ευρύτερο περιεχόμενο της είναι και ανθρωποκεντρικό και δεν προϋποθέτει μόνο αύξηση του πραγματικού προϊόντος, αλλά εκφράζει και την πεποίθηση η πρόβλεψη για ανάπτυξη να ισορροπεί με τη μεγέθυνση της κοινωνικής ευημερίας και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Δηλαδή η ενσωμάτωση της ποιοτικής διάστασης των πραγμάτων υποδηλώνεται μέσω του συγκερασμού και των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης, οικονομική-κοινωνική -περιβαλλοντική.

⁸⁰ Ι. Βαβούρας, (2011) «Πράσινη Ανάπτυξη: Ορισμένες Επισημάνσεις και Συγκρίσεις με την Αειφόρο Ανάπτυξη», στο Γ. Τσάλτας και Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Κοπεγχάγη 2009: Το περιβάλλον στη δίνη μιας παγκόσμιας κρίσης*, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, σελ. 299-310

⁸¹ Γ.Μυλόπουλος,, (2021), Κλιματική κρίση: Άλλο «πράσινη» μετάβαση και άλλο «πράσινος» καπιταλισμός, *Καθημερινή* [on line ανάκτηση] στο <https://m.naftemporiki.gr/story/1800651/klimatiki-krisi-allo-prasini-metabasi-kai-allo-prasinος-kapitalismos> (πρόσβαση 29/04/2022)

2.1. Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: ο δρόμος προς την κλιματική ουδετερότητα

Έχοντας πλέον ως κοινό τόπο το περιβαλλοντικό και αναπτυξιακό αδιέξοδο, με κοινή παραδοχή ότι το φυσικό κεφάλαιο αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τον Δεκέμβριο του 2019 το νέο βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης μέσα από τους φιλόδοξους στόχους της «Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας» (εφεξής ΕΠΣ), ως επιβεβαίωση της συμβολής της ΕΕ στην επίτευξη των 17 παγκόσμιων στόχων βιώσιμης ανάπτυξης του θεματολογίου της Ατζέντας 2030 των Ηνωμένων Εθνών, στο πλαίσιο της δέσμευσης της Συμφωνίας του Παρισιού για την φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και την ανάγκη μείωσης των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Η νέα αναπτυξιακή στρατηγική της Ε.Ε. αποσκοπεί να θέσει την ευρωπαϊκή οικονομία στην τροχιά της πράσινης αναπτυξιακής μετάβασης, μέσω μίας δέσμης πολιτικών πρωτοβουλιών και αναπτυξιακών στρατηγικών σχεδίων που θα μετασχηματίσει τον ευρωπαϊκό χώρο. Οι νομοθετικές και πολιτικές πρωτοβουλίες που θα ακολουθήσει, οικοδομούν ένα νέο οικονομικό και αναπτυξιακό μοντέλο αποσυνδεδεμένο από τη χρήση φυσικών πόρων και προσανατολισμένο σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, αποτελώντας και τη σημαντικότερη πρόκληση προσέλκυσης επενδύσεων.⁸²

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αποτελεί τον χάρτη πορείας της ΕΕ να καταστεί μέχρι το 2050 η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος, αλλά και το μέσο επίτευξης του στόχου της για βιωσιμότητα της ευρωπαϊκής οικονομίας. Μέσα από αυτό το δρόμο οι περιβαλλοντικές και κλιματικές προκλήσεις θα μετατραπούν σε ευκαιρίες και δράσεις για όλους τους τομείς πολιτικής, με επουσιώδη στόχο να επιτευχθεί για όλους μία δίκαιη μετάβαση, χωρίς αποκλεισμούς.⁸³

Η Ε.Π.Σ. αναγνωρίζει ωστόσο και την αναγκαιότητα διαμόρφωσης ενός ευνοϊκού πλαισίου με κατάλληλα κίνητρα αλλά και μέτρα στήριξης επενδύσεων, τα οποία θα διασφαλίζουν μία μετάβαση σε μία κοινωνία δίκαιη και οικονομικά αποδοτική, που θα μεριμνά για κάθε διαφορετική συνθήκη που αντιμετωπίζουν κάποια κράτη μέλη της, ξεκινώντας από διαφορετική αφετηρία σε σχέση με άλλα. Μέσω αυτής της τοποθέτησης τονίζει την ιδιαίτερη σημασία της πολιτικής συνοχής,

⁸² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), *Ανακοίνωση της Επιτροπής - Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, COM (2019) 640 final της 11/12/2019.

⁸³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μία Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία – Ανάδειξή μας στην πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρο, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_el* (πρόσβαση 20/06/2022)

αλλά και της εμπιστοσύνης των κρατών-μελών της για την αποτελεσματικότητα και την αποδοχή των νέων πολιτικών για τη μετάβαση. Παράλληλα τονίζει ότι, πέρα από τη δρομολόγηση των μοχλών πολιτικής και των νέων πρωτοβουλιών, η δράση της θα καθοδηγείται από τον προσανατολισμό «κανένας στο περιθώριο», εντείνοντας τις ενωσιακές προσπάθειες για μια στενή συνεργασία μεταξύ θεσμικών οργάνων, βιομηχανιών και εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών.⁸⁴ Στην ΕΠΣ διατυπώνεται και η ανάγκη στήριξης του κοινωνικού πυλώνα της, με πολιτικές και οι στρατηγικές δράσεις που θα ακολουθούν τόσο τα αρμόδια θεσμικά όργανα όσο και τα κράτη μέλη, τονίζοντας τα παράλληλα οφέλη που πρέπει να προάγουν σε τομείς πολιτικής που αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο, με στρατηγικές στήριξης που επικεντρώνονται σε ευάλωτους πληθυσμούς λόγω της μετάβασης στην κλιματική ουδετερότητα.⁸⁵

Στο πόσο κοντά βρίσκεται η Ευρώπη στους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ατζέντας 2030 και της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, εξετάζεται από τις ετήσιες εκθέσεις του SDSN. Το Sustainable Development Solutions Network (SDSN) ιδρύθηκε το 2012 υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ και είναι το όργανο το οποίο εντοπίζει και προωθεί την παγκόσμια τεχνολογική και επιστημονική τεχνογνωσία για την πρακτική επίλυση προβλημάτων που αφορούν την κλιματική αλλαγή και την ευρύτερη εφαρμογή των στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, μέσω άμεσων υλοποιήσιμων επιστημονικών λύσεων. Τις λύσεις αυτές τις γνωστοποιεί όχι μόνο στους ενδιαφερόμενους φορείς, επιχειρηματίες και κοινωνίες πολιτών, αλλά και σε πολιτικούς και διαμορφωτές πολιτικής σκέψης. Το SDSN Ελλάδας, για την υλοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) και της Συμφωνίας του Παρισιού για το κλίμα, συνεργάζεται με χρηματοδοτικούς οργανισμούς, με κοινωνίες πολιτών, τον ιδιωτικό τομέα αλλά και με άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών.⁸⁶

Σύμφωνα με έκθεση του UNEP για το 2019, η Ε.Ε. είναι υπεύθυνη για το 22% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων, παρά το γεγονός ότι αντιπροσωπεύει λιγότερο από

⁸⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), *όπ.π.* (υποσ.82)

⁸⁵ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1119 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30^{ης} Ιουνίου, για τη θέσπιση του πλαισίου για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ.401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («Ευρωπαϊκό Δίκαιο για το Κλίμα»), N243/1 της 09/07/2021

⁸⁶ SDSN Greece, [on line ανάκτηση] στο <http://www.unsdsn.gr/sdsn-greece> (πρόσβαση 11/08/2022)

το 7% του παγκόσμιου πληθυσμού.⁸⁷ Εντούτοις, φαίνεται πως τα τελευταία πέντε χρόνια παρουσίασε πρόοδο σε σχέση με τους στόχους της ΣΒΑ, όπως προέκυψε από την έκθεση της Eurostat για το 2020, αλλά η πρόοδος της σχετικά με την Ατζέντα 2030 δεν είναι ικανοποιητική. Κι αυτό γιατί σύμφωνα με τον δείκτη spillover της έκθεσης IEEP σχετικά με την πρόοδο της ΕΕ στην επίτευξη στόχων Αειφόρου Ανάπτυξης, η ΕΕ συνεχίζει να δημιουργεί αρνητικά spillover effects σε παγκόσμια κλίμακα, υπονομεύοντας τόσο την δική της εσωτερική πρόοδο, όσο και την ικανότητα του κόσμου να επιτύχει τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης.⁸⁸ Θεωρείται όμως ότι διαθέτει την ικανότητα σε σχέση με άλλες χώρες να εφαρμόσει πολιτικές για την κλιματική αλλαγή, και η «Πράσινη Συμφωνία» αποτελεί την απάντηση και την επιβεβαίωση της συμβολής της στην αντιμετώπιση των στόχων για το κλίμα.

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, σε αντίθεση με το πως συχνά παρουσιάζεται, δεν υπάρχει απλά για να επιβάλλει επιπλέον περιορισμούς στην ένταση των δραστηριοτήτων χρήσης άνθρακα, αλλά αντιθέτως αποτελεί κύριο πυλώνα στρατηγικής της ΕΕ για την οικονομική ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της, περιγράφοντας μία μακροπρόθεσμη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της οποίας τα κλιματικά μέτρα είναι ζωτικής σημασίας ώστε να μην επιδεινώσουν τις υφιστάμενες κοινωνικές ανισότητες⁸⁹.

2.2. Η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας

Με στόχο η Ευρώπη να γίνει η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρο μέχρι το 2050, εγκρίθηκε ένα σύνολο προτάσεων που έθεσε την ΕΕ σε μία πορεία ώστε οι πολιτικές της για το κλίμα, τις μεταφορές, τη φορολογία και την ενέργεια, να προσαρμοστούν προς την ουσιαστική δέσμευση της ΕΕ για μία οικονομία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα κατά τουλάχιστον 55% με ορίζοντα το 2030 (προσαρμογή στον ενδιάμεσο στόχο του 55%). Οι προτάσεις έχουν ως στόχο όλοι οι τομείς της οικονομίας να καταστούν έτοιμοι να ανταποκριθούν σε αυτή την πρόκληση που θα βελτιώσει την

⁸⁷ Institute for European Environmental Policy, (2020) *The EU climate target: What's in the numbers?*, [on line ανάκτηση] στο <https://ieep.eu/publications/the-eu-climate-target-what-s-in-the-numbers> (πρόσβαση 14/04/2022)

⁸⁸ Watts, D. and Kettunen, M. (2020). *Progress review on implementing the Agenda 2030: Briefing on the outcomes of the UN High-level Political Forum 2020*, IEEP briefing paper, Brussels / London, p.4.

⁸⁹ Elkerbout, M., Egenhofer, C., Núñez Ferrer, J., Catuti, M., Kustova, I., & Rizos, V. (2020), *The european green deal after corona: Implications for eu climate policy*. CEPS Policy Insights, 6.

ποιότητα ζωής τόσο των σημερινών όσο και τον μελλοντικών γενεών, και θα οδηγήσει στον μετασχηματισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας προς ένα βιώσιμο μέλλον.⁹⁰

Η δημιουργία ενός χάρτη πορείας με δράσεις που αφορούν ένα κοινό μέλλον αλλά και μία οικονομική ανάκαμψη σε συλλογικό επίπεδο, αποτελούν και τις σημαντικότερες προκλήσεις που θέτει η Συμφωνία σύμφωνα με το πρότυπό της για την ανάπτυξη και την διατήρηση της ανταγωνιστικότητάς της. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαιτείται η ενεργοποίηση δράσεων σε όλους τους τομείς της ευρωπαϊκής οικονομίας. Οι τομείς προτεραιότητας για την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας αφορούν δράσεις για το κλίμα, την ενέργεια, τη γεωργία, τις μεταφορές, έρευνα και καινοτομία, το περιβάλλον, την περιφερειακή ανάπτυξη, βιομηχανικές στρατηγικές σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα η εφαρμογή πολιτικών αφορά :⁹¹

- το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για το κλίμα και τον Ευρωπαϊκό νόμο για το κλίμα
- την παγκόσμια πρωτοπορία στην πράσινη αλλαγή: την αύξηση της φιλοδοξίας για τους στόχους του κλίματος 2030 και 2050.
- Ευρωπαϊκή βιομηχανική στρατηγική: προσπάθειες για πιο ψηφιακή, πιο «πράσινη» πιο ανταγωνιστική βιομηχανία
- Στρατηγική για βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030: την προστασία της φύσης (περιβάλλον και ωκεανοί) τη διατήρηση και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων , την εξάλειψη των ρύπων
- την προώθηση ασφαλούς και καθαρής ενέργειας.
- Σχέδιο δράσης για κυκλική οικονομία: κινητοποίηση της βιομηχανίας για μετάβαση στην κυκλική οικονομία
- Στρατηγική «κύμα ανακαινίσεων» για τη διαμόρφωση ενεργειακά αποδοτικών κτιρίων: οικοδόμηση – ανακαίνιση κτιρίων με τρόπο αποδοτικό ως προς την κατανάλωση πόρων και ενέργειας,
- την επένδυση στη μετάβαση για πιο βιώσιμη και πιο έξυπνη κινητικότητα

⁹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), *ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΕΜΡΤΥ*, «Προσαρμογή στον στόχο του 55 %»: υλοποίηση του στόχου της ΕΕ για το κλίμα με ορίζοντα το 2030 στην πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα», COM(2021) 550 final την 14.07.2021.

⁹¹ Στο ίδιο.

- τη χρηματοδότηση πράσινων έργων και την κινητοποίηση και προώθηση έρευνας και καινοτομίας με έμφαση στις «πράσινες τεχνολογίες»
- τη στήριξη των μεταρρυθμίσεων για την μετάβαση στην «πράσινη οικονομία»
- Στρατηγική «από το αγρόκτημα στο πιάτο»: το δίκαιο-υγιεινό σύστημα τροφίμων
- την εξασφάλιση δίκαιης μετάβασης για όλους.

Η συλλογική ανάκαμψη που θα προκύψει από τις δράσεις για τη επίτευξη των στόχων της ΕΠΣ θα οδηγήσει στον μετασχηματισμό της οικονομίας και τον κοινωνιών, θα δημιουργήσει ανάπτυξη και νέες θέσεις εργασίας, νέες ευκαιρίες για επενδύσεις και καινοτομία, μέσω της μείωσης των εκπομπών θα προστατεύσει και θα βελτιώσει την υγεία και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, θα αποκαταστήσει τη βιοποικιλότητα, θα βοηθήσει επιχειρήσεις να ενταχθούν και να ηγηθούν σε νέες τεχνολογίες και καθαρά προϊόντα.⁹²

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, αντικατοπτρίζει τη στρατηγική της Ένωσης και τη σημασία που δίνει στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και αποτελεί μία από τις βασικές ιδέες που διαπνέει την προγραμματική περίοδο 2021-2027, με γενικό στόχο να αφιερωθεί το 30% των δαπανών του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027 στη στήριξη των στόχων για το κλίμα, οι οποίοι θα εξασφαλίζουν τη μετάβαση προς την πορεία επίτευξης της Ευρώπης για κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050, μέσω μίας οικονομίας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.⁹³

Δεδομένων των περιβαλλοντικών προσδοκιών της, η Ε.Π.Σ. αποτελεί ένα καινοτόμο εργαλείο οι περιβαλλοντικές αξίες του οποίου διαπερνούν τόσο την κοινωνική διάσταση του ευρωπαϊκού έργου, όσο και την οικονομική και νομική τάξη της Ε.Ε.. μετατρέποντας ένα γενικό στόχο σε ουσιαστική υποχρέωση. Οι νέοι κλιματικοί στόχοι θα επηρεάσουν την ουσία των πολιτικών της Ε.Ε., ιδίως την πολιτική συνοχής χαρτογραφώντας την πολυδιάστατη σημασία της περιβαλλοντικής προστασίας στην πραγματική διάσταση της ευρωπαϊκής ανάπτυξης του σήμερα.⁹⁴

⁹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), *Υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας*, [on line ανάκτηση], στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_el (πρόσβαση 01/04/2022)

⁹³ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), *Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1056 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 2021, για τη θέσπιση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης*, L231/1 της 30/06/2021

⁹⁴ A.Sikora, (2021), *ό.π.π.*(υποσ.56)

2.3. Ευρωπαϊκό Δίκαιο για το Κλίμα

Μέσω της πρότασης της Επιτροπής για τον πρώτο «Ευρωπαϊκό Νόμο για το Κλίμα», οι περιβαλλοντικές αρχές και οι στόχοι της «Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας», μεταφράζονται σε νομικές πράξεις διαπερνώντας τη συνταγματική προοπτική του δικαίου της Ε.Ε.⁹⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ευρωπαϊκού Δικαίου για το Κλίμα, τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα που έχουν την αρμοδιότητα, μεριμνούν για τη διαρκή πρόοδο της προσαρμοστικής ικανότητας στην κλιματική αλλαγή και οι πολιτικές που θα ακολουθούν θα πρέπει να παρέχουν οφέλη και σε άλλους τομείς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων και των περιβαλλοντικών πολιτικών.⁹⁶ Η νομοθετική κατοχύρωση του στόχου της κλιματικής ουδετερότητας και η μετατροπή τους σε νομικά μέτρα έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει ότι οι πολιτικές της Ε.Ε., εθνικές και ενωσιακές, καθώς και οι κοινωνικο-οικονομικοί τομείς τους, θα συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της ΕΠΣ και στο μέρος που τους αναλογεί, καθιστώντας έτσι υποχρεωτική την «υιοθέτηση» της ΕΠΣ από τα κράτη μέλη της. Η περιβαλλοντικά καθοδηγούμενη ανάγκη της Ένωσης χωρίς τον μετασχηματισμό της σε μέρος της έννομης τάξης της, θα αποτελούσε ένα απλό στόχο επίτευξης χωρίς επίσημη νομική υποχρέωση, με την αποτελεσματικότητα των στόχων των πολιτικών δράσεων να διακυβεύονται εν τη γενέσει τους.⁹⁷

Η μετουσίωση του οράματος και των φιλόδοξων στόχων της Πράσινης Συμφωνίας αποτελεί πλέον ευρωπαϊκό νομοθέτημα, με την ισχύ του Ευρωπαϊκού Δικαίου για το Κλίμα.⁹⁸ Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ τον Ιούνιο του 2021 και κατοχυρώνει σε δεσμευτική νομοθεσία τις κλιματικές δεσμεύσεις της ΕΕ για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας, αλλά και για τον ενδιάμεσο κλιματικό στόχο του 2030 για μείωση των καθαρών εκπομπών άνθρακα σε τουλάχιστον 55% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990. Η προτεινόμενη δέσμη μέτρων του ενδιάμεσου κλιματικού στόχου, έχει την ονομασία “Fit for 55” . Είναι ένα σύνολο προτάσεων πολιτικής από την

⁹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *Πρόταση Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 (ευρωπαϊκός νόμος για το κλίμα)*, Αιτιολογική Έκθεση, COM(2020)/80final./2020/0036(COD) της 04/03/2021.

⁹⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), ό.π. (υποσ 85)

⁹⁷ A.Sikora, (2021) , ό.π.(υποσ.56)

⁹⁸ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021) , ό.π. (υποσ 85)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την επικαιροποίηση και αναθεώρηση της νομοθεσίας της ΕΕ αναφορικά με το κλίμα, καθώς και τον καθορισμό νέων πρωτοβουλιών, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι πολιτικές της ΕΕ συνάδουν με τους στόχους για την επίτευξη του στόχου της για την κλιματική ουδετερότητα.⁹⁹ Το πακέτο περιλαμβάνει ένα σύνολο αλλαγών στις υπάρχουσες πολιτικές, νέα μέτρα για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα, καθώς και μέτρα εισοδηματικής στήριξης για αντιμετώπιση κοινωνικών επιπτώσεων. Υπό την σκέπη του “Fit for 55”, θεσπίστηκε το **Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα**, για το οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο.

Ο νόμος για το κλίμα καθορίζει τους όρους της δίκαιης και αποτελεσματικής μετάβασης, συνθέτει για τους επενδυτές την εξασφάλιση προβλεψιμότητας και διασφαλίζει μία μη αναστρέψιμη μετάβαση.¹⁰⁰

2.4. Το Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας

Για την επίτευξη του στόχου της Συμφωνίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να σχεδιάσει μία δέσμη πολιτικών και ένα πολυδιάστατο πλαίσιο μεταρρυθμίσεων σε τομείς που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Η ΕΠΣ είναι η αναπτυξιακή στρατηγική της Ευρώπης που αποσκοπεί στον μετασχηματισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας, και ειδικότερα σε μία κοινωνία ευημερούσα και δίκαιη, η οποία θα διαθέτει μία σύγχρονη και ανταγωνιστική οικονομία και μία οικονομική ανάπτυξη αποσυνδεδεμένη και αποδοτική ως προς την χρήση πόρων.¹⁰¹

Επενδυτικό πυλώνα της ΕΠΣ αποτελεί το επενδυτικό σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη», το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομίας της ΕΕ, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι σε εφαρμογή της Συμφωνίας των Παρισίων. Για να καταστούν ρεαλιστικοί και φιλόδοξοι οι ευρωπαϊκοί στόχοι σε σχέση με την ενέργεια και το κλίμα με ορίζοντα το 2030, απαιτούνται πρόσθετες επενδύσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε σχέδιο για την επίτευξη των περιβαλλοντικών και οικονομικο-κοινωνικών

⁹⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/green-deal/> (πρόσβαση 30/05/2022)

¹⁰⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), *ό.π. (υποσ.82)*

¹⁰¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) *ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Επενδυτικό Σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη», Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, COM(2020) 21 final, την 14/01/2020*

στόχων που έθεσε η ΕΕ για τις επενδυτικές προσπάθειες και την κινητοποίηση βιώσιμων επενδύσεων που απαιτούνται σε όλους τους τομείς της οικονομίας, αλλά και τις αυξημένες επενδυτικές ανάγκες οι οποίες δεν μπορούν να καλυφθούν μόνο από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. ο οποίος θα διατεθεί για το κλίμα. Τον Ιανουάριο του 2020 ανακοινώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Το επενδυτικό σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη», θα κινητοποιήσει, μέσω του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού και των σχετικών μέσων χρηματοδότησης, τουλάχιστον 1 τρις ευρώ δημόσιων και ιδιωτικών βιώσιμων επενδύσεων κατά τα επόμενα έτη έως το 2030. Το ολοκληρωμένο πλαίσιο για τη μετάβαση στη βιωσιμότητα που προτείνει έχει ως στόχο, πέρα από τις επενδύσεις σε τομείς περιβάλλοντος και κλίματος, και τις επενδύσεις με κοινωνικό γνώμονα, στο βαθμό που σχετίζονται με τη δίκαιη μετάβαση.¹⁰²

Καίριο ρόλο στην χρηματοδότηση της Ε.Π.Σ. θα αποτελέσει η κινητοποίηση τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου τομέα, αναμένοντας όμως η κλιμάκωση των επενδύσεων να έρθει από τους ιδιωτικούς φορείς, αφού η ΕΕ δίνει πολιτική ώθηση σε αυτό ώστε να διασφαλίσει μεγαλύτερο αντίκτυπο σε βιώσιμες επενδύσεις. Επιπρόσθετα αναμένεται και η ενίσχυση των επενδυτικών δράσεων για το κλίμα και από τα κράτη μέλη, υπό τη μορφή συγχρηματοδότησης, αφού σύμφωνα με του κανόνες πολιτικής συνοχής τα κράτη- μέλη θα παρέχουν εθνικούς πόρους για να συμπληρωθούν οι αντίστοιχοι της ενωσιακής χρηματοδότησης, όπως αυτοί καθορίζονται αναλογικά με την κατηγορία κατάταξης που προσδιορίζει τις περιοχές.¹⁰³

Ενόψει των τεράστιων επενδύσεων που απαιτούνται για την ομαλή και δίκαιη μετάβαση, καθώς και για την ώθηση σε καινοτομίες και νέες τεχνολογίες που αναζητά ο πλανήτης, η Επιτροπή δεσμεύτηκε ότι το επενδυτικό σχέδιο της ΕΠΣ θα δίνει νέα πολιτική ώθηση σε αυτούς τους τομείς μέσω ενισχυμένων δεσμεύσεων και νέων πολιτικών πρωτοβουλιών, που θα παρέχουν κίνητρα και υποστηρικτικό πλαίσιο για την κινητοποίηση και τόνωση ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων. Επιπροσθέτως, θα παράσχει εργαλεία μέσω υποστηρικτικού πλαισίου για τους επενδυτές σχετικά με τρόπους διευκόλυνσης διαδικασιών έγκρισης από τις δημόσιες αρχές, ενθαρρύνοντας

¹⁰² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) *όπ.π.* (υποσ.101)

¹⁰³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) *Επεξήγηση του Επενδυτικού Σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_20_24 (πρόσβαση 20/06/2022)

πράσινους προϋπολογισμούς και πράσινες δημόσιες συμβάσεις, προκειμένου να διευκολυνθούν επενδύσεις που θα προκύψουν από συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), οι οποίες είναι απαραίτητες στη μετάβαση προς μία ανταγωνιστική πράσινη οικονομία χωρίς αποκλεισμούς.¹⁰⁴

Το επενδυτικό σχέδιο της ΕΠΣ έχει ως στόχο την κινητοποίηση επενδύσεων ώστε να καταστεί δυνατή η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και στην πράσινη οικονομία και καλύπτει τις ακόλουθες σε τρεις διαστάσεις:

- **Χρηματοδότηση:** η αύξηση της χρηματοδότησης για τη μετάβαση θα κινητοποιήσει για τη στήριξη βιώσιμων επενδύσεων, τουλάχιστον 1 τρις. ευρώ κατά την επόμενη δεκαετία. Το εν λόγω ύψος χρηματοδότησης αποτελεί το μεγαλύτερο μερίδιο που έχει δαπανηθεί μέσω του προϋπολογισμού της ΕΕ για την κλιματική και περιβαλλοντική δράση και θα προσελκύσει την ιδιωτική χρηματοδότηση, ιδίως μέσω της συμβολής του InvestEU και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων που θα διαδραματίσει επουσιώδη ρόλο. Επίσης, μέσω του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης θα διευκολύνει τις επενδύσεις του δημόσιου τομέα στις περιφέρειες που θα πληγούν περισσότερο από τη μετάβαση, βοηθώντας να πραγματοποιηθεί η δίκαιη μετάβαση, χωρίς να μείνει κανένας στο περιθώριο.¹⁰⁵
- **Διευκόλυνση:** Η δημιουργία υποστηρικτικού πλαισίου τόσο για τον δημόσιο τομέα όσο και για ιδιώτες επενδυτές, με στόχο την διευκόλυνση βιώσιμων επενδύσεων, θέτοντας τη βιώσιμη χρηματοδότηση στο επίκεντρο του χρηματοπιστωτικού συστήματος.
- **Πρακτική:** Την παροχή στήριξης σε δημόσιους φορείς, δημόσιες διοικήσεις και αρχές για την υλοποίηση βιώσιμων έργων, τόσο κατά τον προσδιορισμό όσο και κατά την εκτέλεσή τους.¹⁰⁶

Με βάση το σενάριο για την επίτευξη ενεργειακών και περιβαλλοντικών στόχων που τέθηκαν με την «πράσινη συμφωνία», οι κλάδοι της οικονομίας που θα συγκεντρώσουν μεγάλο μέρος των επενδύσεων είναι αυτές που αφορούν την «πράσινη οικονομία» οι οποίες θα συμβάλλουν στην περιβαλλοντική προστασία σχετικά με τη

¹⁰⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *Χρηματοδότηση της πράσινης μετάβασης: το επενδυτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_17 (τελευταία πρόσβαση 24/06/2022)

¹⁰⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), ό.π., (υποσ.103)

¹⁰⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), ό.π. (υποσ.103)

μείωση των ΑτΘ και συγχρόνως θα αποτελέσουν μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, προσελκύνοντας επενδυτικό ενδιαφέρον σε δραστηριότητες και κλάδους που έχουν να κάνουν με την ορθολογική χρήση πόρων.¹⁰⁷

Καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας σε αυτό το μετασχηματισμό, είναι το φιλόδοξο όραμά της να συνδυαστεί με την δίκαιη μετάβαση ώστε να μην μείνει κανείς στο περιθώριο, αλλά και η υπεράσπιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρησιακών κλάδων που θα αναλάβουν το αυξανόμενο κόστος για την μείωση των εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου (εφεξής ΑτΘ) , αλλά και την εφοδιαστική αλυσίδα στο σύνολό της.¹⁰⁸

Για την επίτευξη του στόχου περί κλιματικής ουδετερότητας, θα απαιτηθούν μεγάλες δημόσιες επενδύσεις αλλά και αυξημένες προσπάθειες για εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων οι οποίες θα επενδύσουν στο περιβάλλον και στο κλίμα. Παράλληλα η Ε.Ε. καλείται να συντονίσει διεθνείς προσπάθειες για την οικοδόμηση χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη στήριξη των βιώσιμων λύσεων .¹⁰⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την Πράσινη Συμφωνία επανεστιάζει στη διαδικασία μακροοικονομικού συντονισμού ώστε να ενσωματώσει τη βιωσιμότητα στο επίκεντρο της οικονομικής πολιτικής της, καθώς και στην χάραξη πολιτικής δράσης της Ε.Ε, με απώτερο σκοπό τόσο την βελτίωση της ευημερίας των πολιτών της όσο και την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της. Θα λέγαμε ότι αποτελεί την καίρια προέκταση της βιώσιμης ανάπτυξης που στοχεύει στην αναβάθμιση της περιβαλλοντικής ιδιοσυστασίας της οικονομικής μεγέθυνσης. Μέσω της Πράσινης Συμφωνίας, η Ε.Ε. δεν περιορίζει την περιβαλλοντική της φιλοδοξία στα εθνικά και ενωσιακά σύνορα, αλλά επιδιώκει μέσω των βασικών πολιτικών της, να χτίσει διεθνείς συμμαχίες που αφενός θα στηρίζουν τις «βιώσιμες απόψεις» της, αφετέρου θα συμβάλλουν στην οικοδόμηση συνεκτικού χρηματοπιστωτικού συστήματος και στη μεγιστοποίηση της ανταγωνιστικότητάς της.¹¹⁰

¹⁰⁷ Λάλας Δ, και συν., (2011), όπ.π. (υποσ.38), σελ.7,69,125

¹⁰⁸ Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα, (2021), *Special Report Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, Οικονομία και Επιχειρήσεις*, τ.62, [on line ανάκτηση] στο https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/53583/2021-01-28_SEV_SRGreenDeal_final.pdf (πρόσβαση 20/08/2022)

¹⁰⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), όπ.π. (υποσ.82)

¹¹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), όπ.π. (υποσ.82)

Εν κατακλείδι, η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα χρειάζεται τεράστιες επενδύσεις και πολιτική δέσμευση. Για αυτό και η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι στοχοπροσηλωμένη πρώτον, στο να δημιουργήσει ρυθμιστικά κίνητρα κατάλληλα για την ευδοκίμηση των πράσινων επενδύσεων, δεύτερον, να αξιοποιήσει τον προϋπολογισμό της για τη μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων προκειμένου να δημιουργηθούν πράσινα έργα σε όλη την Ευρώπη, αλλά και να ενισχύσει τον δημόσιο χώρο βοηθώντας δημόσιες αρχές και παράγοντες της αγοράς να αναπτύξουν τέτοια έργα¹¹¹

2.5. Πως θα χρηματοδοτηθεί το επενδυτικό σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη»

Η χρηματοδότηση του επενδυτικού σχεδίου της ΕΠΣ δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο στον προϋπολογισμό της ΕΕ. Σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσουν ο μακροπρόθεσμος προϋπολογισμός 2021-2027, η συνεισφορά από τους εθνικούς προϋπολογισμούς των κρατών μελών, η κινητοποίηση δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων μέσω InvestEU, η αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων από τα ταμεία και κυρίως η κινητοποίηση κονδυλίων που αφορούν επενδύσεις σε τομείς έρευνας και καινοτομίας.¹¹²

Το επενδυτικό σχέδιο βασίζεται στην στήριξη που θα προέλθει από τον μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της πολυετούς προγραμματικής περιόδου 2021-2027. Θα περιλαμβάνει σημαντικές επενδύσεις σε στόχους που αφορούν δράσεις για το περιβάλλον και το κλίμα. Το 30% των δαπανών του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027 θα αφιερωθεί στη στήριξη αυτών των στόχων, οι οποίοι θα εξασφαλίζουν τη μετάβαση προς την πορεία επίτευξης για κλιματική ουδετερότητα της Ευρώπης. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, προβλέπεται ότι θα ενεργοποιηθεί η πρόσθετη συγχρηματοδότηση ύψους περίπου 114 δισ. ευρώ περίπου, από τον εθνικό προϋπολογισμό των κρατών μελών για έργα σχετικά με τους στόχους της ΕΠΣ.¹¹³

Το σχέδιο βασίζεται επίσης στην κινητοποίηση δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων από το πρόγραμμα InvestEU. το οποίο κατέχει βασικό ρόλο στην στρατηγική του Επενδυτικού Σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και στις

¹¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), ό.π.. (υπος.104)

¹¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) ό.π.. (υπος.103)

¹¹³ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021) ό.π.. (υπος.93)

δεσμεύσεις της Επιτροπής για την κινητοποίηση χρηματοδότησης. Δημιουργήθηκε προκειμένου να τεθούν τα χρηματοδοτικά κονδύλια που θα χορηγούνται από την ΕΕ για δάνεια και εγγυήσεις, κάτω από την ίδια στέγη. Αποτελεί βασική βοήθεια της οικονομίας στην ανάκαμψη από την κρίση της πανδημίας, στον ψηφιακό μετασχηματισμό διαδραματίζοντας κεντρικό ρόλο του επενδυτικού σχεδίου για την επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας και για τον Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης. Δίνει πρόσθετη ώθηση στην καινοτομία και την υλοποίηση δράσεων που προσελκύουν επενδύσεις, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, κατά την προγραμματική περίοδο 2021-2027. Τα δομικά στοιχεία του προγράμματος είναι το Ταμείο InvestEU, ο συμβουλευτικός κόμβος και η πύλη InvestEU, συγκεντρώνοντας τις επενδυτικές ευκαιρίες σε μία ενιαία βάση δεδομένων για φορείς και επενδυτές, κάνοντας πιο εύκολη και πιο αποτελεσματική την πρόσβαση στην επενδυτική υποστήριξη.¹¹⁴

Το επιτυχημένο επενδυτικό σχέδιο του InvestEU κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2021-2027 έχει στόχο την ενεργοποίηση κύματος επενδύσεων άνω των 372 δις ευρώ, με σκοπό την προσέλκυση δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων που θα αποφέρουν οφέλη, μέσω δημοσιονομικών εγγυήσεων του προϋπολογισμού της ΕΕ ύψους 26,2 δις ευρώ, στηρίζοντας επενδύσεις, εκ των οποίων το 30% θα συμβάλει στους κλιματικούς στόχους κινητοποιώντας έργα για το κλίμα και το περιβάλλον. Ο προϋπολογισμός του προέρχεται από το πρόγραμμα Next Generation EU, εν μέρει, και εστιάζει στην κατανομή των πόρων στην αγορά, διασφαλίζοντας την προσέλκυση επενδυτών με ισχυρή εστίαση σε προτεραιότητες ευρωπαϊκής πολιτικής για την Πράσινη Συμφωνία, το Επενδυτικό Σχέδιό της και τις στρατηγικές του ευρωπαϊκού ψηφιακού μέλλοντος. Επιπλέον, αποτελεί σημαντικό στοιχείο του Σχεδίου Ανάκαμψης για την ΕΕ, για την παροχή μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης σε έργα και εταιρείες με σκοπό την υποστήριξη πολιτικών για την ανάκαμψη από οικονομική και κοινωνική κρίση.¹¹⁵

Τα οφέλη του προγράμματος InvestEU είναι ότι υποστηρίζει χρηματοδοτικά τις βασικές προτεραιότητες της ΕΕ που αφορούν τους τέσσερις κύριους άξονες πολιτικής της: έργα με βιώσιμη υποδομή, έρευνα-καινοτομία-ψηφιοποίηση, μικρές και μεσαίες

¹¹⁴ European Union, *Invest EU*, [on line ανάκτηση] στο https://investeu.europa.eu/index_en, (πρόσβαση 20/08/2022)

¹¹⁵ Στο ίδιο

επιχειρήσεις, κοινωνικές επενδύσεις και δεξιότητες. Και οι τέσσερις τομείς μπορούν να καλύψουν τις στρατηγικές επενδύσεις έργων ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, ώστε να έχουν ως τελικό αποδέκτη δραστηριότητες που είναι στρατηγικής σημασίας για την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση. Αποτελεί βασικό μέρος του μείγματος της οικονομικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος της ΕΕ, αλλά και την απάντηση στην κρίση που επέφερε η πανδημία ώστε να παραμείνει η ΕΕ ελκυστικό επενδυτικό περιβάλλον για προσέλκυση και ευδοκίμηση επιχειρήσεων.¹¹⁶

Η μεθοδολογία του InvestEU τροφοδοτείται από την Επιτροπή μέσω της «ταξινομίας», η οποία αποτελεί ισχυρό επιστημονικό κριτήριο που θα αποτρέψει τις επενδύσεις με «ψευδοοικολογική ταυτότητα». Θα παράσχει δηλαδή στον ιδιωτικό τομέα το πλαίσιο μίας κοινής αντίληψης με νομικό δεσμευτικό ορισμό, σχετικά με το τι αποτελεί «περιβαλλοντικά βιώσιμη επένδυση», κατευθύνοντας τις ιδιωτικές επενδύσεις σε πραγματικά βιώσιμες δραστηριότητες και αξιοποίησης πιθανών λύσεων προς την ίδια κατεύθυνση, με στόχο να επιταχυνθεί η μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα.¹¹⁷ Από την 1^η Ιανουαρίου του 2022, η γνωστοποίηση των πληροφοριών και η διαφάνεια προς το δρόμο για τη δίκαιη ενεργειακή μετάβαση, ενισχύθηκε με νέους κανόνες που εισήχθησαν στην ταξινομία, σχετικά με δραστηριότητες στον τομέα της ενέργειας, με σκοπό αφενός την επιτάχυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, αφετέρου την λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων από τους επενδυτές, μέσω εισαγωγής στοχευμένων προσαρμογών στα ήδη υπάρχοντα κριτήρια ελέγχου και στις απαιτήσεις επαλήθευσης της οικολογικής τους ταυτότητας.¹¹⁸

Το Ταμείο InvestEU συνδυάζει, σε ένα μέσο, δεκατρία χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ με κεντρική διαχείριση και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕπ). Ο κεντρικός χαρακτήρας του Ταμείου, ο οποίος είναι σε θέση να εξασφαλίσει συνεργίες και να επιτύχει τους στόχους των πολιτικών προτεραιοτήτων της ΕΕ, παρέχει εγγύηση η οποία υλοποιείται σε συνεργασία με επιλεγμένους «εταίρους υλοποίησης».

¹¹⁶ European Union, InvestEU, *What is the InvestEU Programme?*, [on line ανάκτηση] στο https://investeu.europa.eu/what-investeu-programme_en (πρόσβαση 20/08/2022)

¹¹⁷ A.Sikora, (2021), όπ.π. (υποσ.56)

¹¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *Ταξινομία της ΕΕ: η Επιτροπή παρουσιάζει συμπληρωματική κατ' εξουσιοδότηση πράξη για το κλίμα με σκοπό την επιτάχυνση της απαλλαγής από τις ανθρακούχες εκπομπές*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_22_711 (πρόσβαση 20/08/2022)

Αυτοί είναι χρηματοοικονομικοί εταίροι που παρέχουν λύσεις ενδιάμεσης ή άμεσης χρηματοδότησης στους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς υλοποίησης των έργων.

Βασικός εταίρος είναι ο όμιλος ΕΤΕπ, ο οποίος είναι υπεύθυνος για το μέρος της υλοποίησης του 75% της εγγύησης της ΕΕ, με συμφωνία που υπογράφηκε το Μάρτιο του 2022.¹¹⁹ Ο όμιλος ΕΤΕπ παραμένει ο κύριος βραχίονας στην εκπλήρωση των πολιτικών προτεραιοτήτων της ΕΕ για κοινωνική και οικονομική συνοχή, με σαφέστερη δέσμευση για την επόμενη δεκαετία στην προτεραιότητα χρηματοδοτικών δράσεων για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και το κλίμα, δηλώνοντας ότι θα απέχει ως χρηματοδοτικός φορέας από κάθε δραστηριότητα που δεν θα ευθυγραμμίζεται με τους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού.¹²⁰ Η συνεισφορά της στην κινητοποίηση των επενδύσεων, αναμένεται να ανέλθει στο ύψος των 250 δις ευρώ περίπου, διπλασιάζοντας τον κλιματικό στόχο της σε 50% μέχρι το 2025 υπό το πλαίσιο των ευρωπαϊκών εντολών¹²¹

Συνυποστήριξη της ΕΤΕπ, αποτελεί το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕπ) που δημιουργήθηκε το 2015 με κανονισμό, και αποτελεί βασικό πυρήνα του Επενδυτικού Σχεδίου για την Ευρώπη. Η δράση του έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο με στόχο να συμβάλλει στη κινητοποίηση, εντός ΕΕ, ευρέως φάσματος ιδιωτικών επενδύσεων, μέσω χρήσης δημοσίων κεφαλαίων. Η επιχειρηματική του ώθηση θα επιτρέψει στον όμιλο ΕΤΕπ να κινητοποιήσει επενδύσεις πολλαπλάσιου ύψους, επιπρόσθετα από την κανονική δραστηριότητά του, λόγω “crowding in” , δηλαδή προσέλκυσης τρίτων συνεπενδυτών πέραν του ομίλου ΕΤΕπ.¹²²

Η συμφωνία εγγύησης που υπεγράφη μεταξύ Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ΕΤΕπ, μέσω της οποίας η Επιτροπή θα στηρίζει τις χρηματοδοτικές πράξεις της ΕΤΕπ για τη στήριξη των επενδύσεων ύψους 26,7 δις ευρώ, αποτελεί τη μεγαλύτερη συμφωνία εγγύησης στο πλαίσιο του Νέου Ευρωπαϊκού Ταμείου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η στήριξη αφορά την χρηματοδότηση υπό τη μορφή δανείων, εγγυήσεων, επιχορηγήσεων, τεχνικής βοήθειας, για την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης και την προώθηση βασικών επενδύσεων που προσδιορίζονται, επενδυτικά και

¹¹⁹ European Union, Invest EU, InvestEU Fund, [on line ανάκτηση] στο

https://investeu.europa.eu/what-investeu-programme/investeu-fund_en (πρόσβαση 20/08/2022)

¹²⁰ Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, (2019), *Το πράσινο νήμα – Έκθεση δραστηριοτήτων 2019*, σ.51

¹²¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) *ό.π. (υποσ.103)*

¹²² European Investment Bank, *Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων: Από μια απάντηση*

στην κρίση σε μια δράση με μακροπρόθεσμο αντίκτυπο, [on line ανάκτηση] στο

<https://www.eib.org/en/publications/investment-plan-for-europe.htm?lang=el> (πρόσβαση 14/07/2022)

οικονομικά, στην πράσινη και ψηφιακή ανάπτυξη. Αφορά τις χώρες εταίρους της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και τις χώρες σε προενταξιακό στάδιο, ως εγγύηση στις πολιτικές εξωτερικής δράσης της ΕΕ για υλοποίηση επενδύσεων, στο πλαίσιο ειδικών προτεραιοτήτων πολιτικής, που αφορά τη συνεργασία της ΕΕ με τις χώρες εταίρους.¹²³

Νέα χρηματοδότηση αποτελούν και τα κονδύλια του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ), το οποίο θέτει τους περιορισμούς εκπομπών στις ποσότητες ΑτΘ που παράγονται από αεροπορικές εταιρίες, ενεργοβόρες βιομηχανίες και παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας, έχοντας ως απώτερο σκοπό την σταδιακή μείωση των εκπομπών.¹²⁴

Η ισχυρή συνιστώσα της Έρευνας και Καινοτομίας θα διαδραματίσει βασικό ρόλο στην υλοποίηση των κύριων πολιτικών προτεραιοτήτων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Το να γίνει η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος στον κόσμο μέχρι το 2050 δεν θα είναι δυνατό χωρίς μια φιλόδοξη ατζέντα που θα συνδέει την έρευνα, την καινοτομία και τις επενδύσεις με μεταρρυθμίσεις και κανονισμούς προκειμένου να κινητοποιηθούν συλλογικές δράσεις για το κλίμα. Η επιστήμη και οι διαδικασίες της αποτελούν το θεμέλιο πολιτικών που βασίζονται σε στοιχεία και μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην πολιτική και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ούρσουλα Φον ντερ Λάιεν, θα επενδυθούν σημαντικά ποσά στην έρευνα και την καινοτομία αιχμής, χρησιμοποιώντας την ευελιξία του επόμενου προϋπολογισμού της ΕΕ. Στόχος θα είναι η αποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων-πλαίσιων έρευνας και καινοτομίας της ΕΕ, της EURATOM και του Ταμείου Έρευνας για τον Άνθρακα και τον Χάλυβα, τα οποία αποτελούν τα κύρια μέσα για επενδύσεις στην έρευνα και την καινοτομία και σε συνέργεια με άλλα συναφή προγράμματα και τα διαρθρωτικά ταμεία. Μια πρόσκληση για την Πράσινη Συμφωνία, με προϋπολογισμό ύψους 95.5 δισεκατομμυρίων ευρώ θα ξεκινήσει στο πλαίσιο του προγράμματος Horizon Europe, το πρόγραμμα της ΕΕ στο πλαίσιο της έρευνας και της καινοτομίας για την προγραμματική περίοδο 2021-2027. Είναι το 9^ο κατά σειρά

¹²³ Οικονομικός Ταχυδρόμος, Κομισιόν: Συμφωνία με ΕΤΕπ για στήριξη επενδύσεων στην πράσινη και ψηφιακή ανάπτυξη, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2022/05/10/diethni/komision-symfonia-me-etep-gia-stiriksi-ependyseon-stin-prasini-kai-psifiaki-anaptyksi/> (πρόσβαση 17/08/2022)

¹²⁴ Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα, (2021), ό.π. (υπος.108)

προγραμματικό πλαίσιο και διάδοχος του 8^{ου} προγραμματικού πλαισίου «Horizon 2020» (2014-2020)¹²⁵ για την αντιμετώπιση του επείγοντος χαρακτήρα της δράσης για το κλίμα και της πράσινης ανάκαμψης. Η βιομηχανική μετάβαση θα καθοδηγηθεί από την έρευνα και την καινοτομία και το πρόγραμμα Horizon Europe θα βοηθήσει για να παραμείνει η βιομηχανία μπροστά από την καμπύλη για την ανάπτυξη και την απασχόληση βιώσιμων προϊόντων και παραγωγής¹²⁶.

Ο πυλώνας 2 του Horizon Europe «Παγκόσμιες προκλήσεις και βιομηχανική ανταγωνιστικότητα» θα ενισχύσει τις ιδιωτικές επενδύσεις στην έρευνα και την καινοτομία και θα τονώσει την υιοθέτηση της αγοράς. Τα στοχευμένα μέτρα χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Καινοτομίας για αναδυόμενες τεχνολογίες και νεοφυείς επιχειρήσεις υψηλού δυναμικού στους τομείς που ορίζονται από την «Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία» θα ενισχύσουν την ευρωπαϊκή ηγετική θέση στις πρωτοποριακές «πράσινες» τεχνολογίες.

Βασικό καταλύτη για την ΕΠΣ αποτελεί η ψηφιοποίηση. Οι επενδύσεις στις ψηφιακές ικανότητες και στην ανάπτυξη για ευρεία χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, θα προσφέρουν καινοτόμες και έξυπνες λύσεις για την αντιμετώπιση των κλιματικών στόχων. Το Horizon Europe έχει στόχο την αναμόρφωση του ευρωπαϊκού χώρου έρευνας και τη βελτίωση της ευρωπαϊκής ικανότητας να καινοτομεί, αλλά και τη σύνδεση έρευνας και καινοτομίας μέσα από βασικές προτεραιότητες που αφορούν τον ψηφιακό μετασχηματισμό κοινωνίας και οικονομίας, την ασφάλεια και ευημερία των πολιτών και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, συμβάλλοντας καθοριστικά στον ρόλο της ΕΕ στο διεθνή χώρο μέσα από τον στόχο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς της.¹²⁷

Τα έργα Horizon 2020 και Horizon Europe θα καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που αφορούν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Οι αποστολές του θα εμπνεύσουν τον μετασχηματισμό στους ακόλουθους κρίσιμους τομείς: Υγιείς ωκεανούς, θάλασσες, παράκτια και εσωτερικά ύδατα, κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις, τρόφιμα, προσαρμογή του κλίματος, συμπεριλαμβανομένου και του κοινωνικού μετασχηματισμού, δηλαδή να ενισχύσουν τη συμμετοχή των πολιτών στην

¹²⁵ European Commission, Horizon Europe 2021-2027, [on line ανάκτηση] στο <https://horizoneurope.gr/> (πρόσβαση 20/08/2022)

¹²⁶ Valatsas, D. (2019), *όπ.π.*, (υποσ.14)

¹²⁷ European Commission, *όπ.π.*, (υποσ.125)

ΕΠΣ με τη συμμετοχή κοινωνικών οργανώσεων στη δημιουργία και εφαρμογή «πράσινων» λύσεων.¹²⁸

Οι παρακάτω ειδικοί στόχοι με σχετικούς δείκτες αποτελεσμάτων καλύπτουν το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων Έρευνας και Καινοτομίας που θα συμβάλλει καθοριστικά στη στρατηγική δράση του επενδυτικού σχεδίου για την ΕΠΣ:

Ειδικός στόχος 1.1: Επιστήμη, γνώση και καινοτόμες λύσεις υψηλής ποιότητας που υποστηρίζουν πολιτικές για το κλίμα και συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, του οικοσυστήματος και των φυσικών πόρων

Ειδικός στόχος 1.2: Η ενσωμάτωση της δημόσιας και ιδιωτικής έρευνας και επενδύσεων καινοτομίας για δράσεις για το κλίμα ενισχύει τον αντίκτυπο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας

Ειδικός στόχος 1.3: Η αύξηση της επίγνωσης του βασικού ρόλου της έρευνας και της καινοτομίας για την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας. Η κλιματική μετάβαση της Ευρώπης δεν θα είναι επιτυχής χωρίς οι ευρωπαίοι πολίτες να εμπιστεύονται μια κοινή «πράσινη» πολιτική κλιματικών στόχων.

Το επιχειρησιακό πλάνο του Επενδυτικού Σχεδίου της ΕΠΣ συμπληρώνεται από το βασικό εργαλείο προσανατολισμού προς την πράσινη ανάπτυξη με ισότιμους όρους, το νέο μέσο του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.

¹²⁸ Van de Graaf, T., Overland, I., Scholten, D., & Westphal, K. (2020), όπ.π. (υποσ.8)

Κεφάλαιο 3: Η σημασία της δίκαιης μετάβασης και η πολιτική συνοχής

Το πεδίο περιβαλλοντικής φιλοδοξίας της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας μπορεί να αναλυθεί σε διάφορα πεδία δεδομένου της αποστολής του. Αφενός αποτελεί ένα καινοτόμο εργαλείο με οικονομική πτυχή και κοινωνική διάσταση που διαπνέει τη νομική τάξη της Ε.Ε., αφετέρου θα πρέπει να προσεγγιστεί και από το ενδεχόμενο οι κλιματικοί στόχοι να συμβάλλουν μαζικά στην ευρωπαϊκή πράσινη μετάβαση, διασφαλίζοντας ότι κανείς δεν θα μείνει πίσω στο περιθώριο και ότι δεν θα δημιουργήσουν μία διάχυση αρνητικών εξωτερικοτήτων οι οποίες θα επηρεάσουν την ουσία των ευρωπαϊκών πολιτικών και κυρίως την πολιτική συνοχής.¹²⁹

Το περιβάλλον αποτελεί μία οριζόντια πολιτική και αναπόσπαστο κομμάτι αναπτυξιακής στρατηγικής που διαπερνά όλες τις πολιτικές. Οι οριζόντιες πολιτικές είναι μεν αναγκαίες γιατί λειτουργούν ως πολιτικές ενίσχυσης των κλάδων της οικονομίας και συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα και στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά οξύνουν τις περιφερειακές αντιθέσεις και ανισότητες αφού λειτουργούν ως ενισχυτικές πολιτικές σε κλάδους της οικονομίας, οι οποίοι εκ των πραγμάτων έχουν υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης σε αναπτυγμένες περιοχές. Ενδέχεται μάλιστα, στο πλαίσιο της εφαρμογής τους να συναντήσουν πολιτική και κοινωνική αντίσταση, οξύνοντας τις περιφερειακές αντιθέσεις λόγω της εύνοιας που παρέχουν μέσω αυτών των πολιτικών στις ανεπτυγμένες περιοχές. Για αυτό και είναι απαραίτητη η άσκηση των περιφερειακών πολιτικών, αφού λειτουργεί αντισταθμιστικά διευκολύνοντας στην έγκαιρη και σωστή αντιμετώπιση δυσμενιών για τις περιοχές της Ε.Ε που χαρακτηρίζονται από στοιχεία αναπτυξιακής καθυστέρησης, καθιστώντας προβληματική την μειωμένη ανταγωνιστικότητά τους για την επίτευξη του στόχου της ΕΕ για αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της. Για να αποφευχθούν αυτές οι αποσυνθετικές τάσεις που αποτελούν εμπόδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, είναι απαραίτητη η πολιτική της συνοχής και η συμβολή της στην αντιμετώπιση των προκλήσεων. Τα αντισταθμιστικά μέτρα περιφερειακής πολιτικής επιδιώκουν να κατευθύνονται τα επενδυτικά κεφάλαια, μέσω νομοθετικών σχεδίων, προς τις περιοχές με λιγότερη ανάπτυξη, αποτελώντας αναπτυξιακά κίνητρα και στοχεύοντας στην προσέλκυση κεφαλαίων και τη μείωση του αρχικού κόστους επένδυσης σε περιφέρειες με χαμηλή αναπτυξιακή πορεία¹³⁰

¹²⁹ A.Sikora, (2021), *όπ.π.(υποσ.56)*

¹³⁰ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π.,(υποσ.1)* σ.209-211, 261

Στον δρόμο προς την κλιματική ουδετερότητα, οι περιφέρειες και τα κράτη μέλη δεν θα έχουν όλα το ίδιο σημείο εκκίνησης. Η απόσταση που πρέπει να διανύσουν μέχρι την επίτευξη των στόχων για την κλιματική αλλαγή για κάποιους είναι μεγαλύτερη. Επιπλέον η μετάβαση θα επηρεάσει κάποιες περιφέρειες ιδιαίτερα, ειδικά περιφέρειες με θέσεις εργασίας οι οποίες εξαρτώνται από ορυκτά καύσιμα. Ο μετασχηματισμός αυτών των περιφερειών θα πρέπει να λειτουργεί με ουσιαστική προτεραιότητα στον ανθρώπινο παράγοντα, μεριμνώντας για τους εργαζόμενους, τους κλάδους και τις περιφέρειες που θα πληγούν από τις επιπτώσεις της μετάβασης. Σε αυτές τις περιφέρειες θα πρέπει να διασφαλιστεί η μετάβαση με ισότιμους όρους και η παροχή στοχευμένης στήριξης μέσω μηχανισμών που θα λειτουργούν αποτελεσματικά.¹³¹

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αποτελεί τη νέα στρατηγική ανάπτυξης που στοχεύει να μετατρέψει την ΕΕ σε μια δίκαιη και ευημερούσα κοινωνία, με μια σύγχρονη, αποδοτική από πλευράς πόρων και ανταγωνιστική οικονομία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μια μακροπρόθεσμη μετασχηματιστική αλλαγή, η οποία αποβλέπει αφενός στην ενίσχυση του φυσικού της κεφαλαίου, αλλά ταυτόχρονα σε μία δίκαιη χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση αμβλύνοντας τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις με τις οποίες θα έρθουν αντιμέτωπες οι περιφέρειες και τα λιγότερα ανεπτυγμένα κράτη μέλη της. Για αυτό και η διοχέτευση των πόρων χρηματοδοτικής στήριξης, θα κατευθυνθεί σε αναπτυξιακές στρατηγικές περιοχών που έχουν την ανάγκη να διανύσουν μεγαλύτερη απόσταση ώστε να συγκλίνουν με την υπόλοιπη Ευρώπη¹³².

Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών στόχων της ΕΠΣ στην πολιτική συνοχής, θα αυξήσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των περιοχών με αναπτυξιακή υστέρηση, μέσω της απορρόφησης των πόρων από την αξιοποίηση των περιφερειακών προγραμμάτων, τα οποία θα κινητοποιήσουν κεφάλαια και θα προσελκύσουν ιδιωτικές επενδύσεις, καθιστώντας το European Green Deal μία τεράστια ευκαιρία που θα

¹³¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), όπ.π., (υπος.103)

¹³² Greer, S. L. (2020). National, European, and global solidarity: COVID-19, public health, vaccines. *Eurohealth*, 26(2), 104-108.

οδηγήσει σε μία ανταγωνιστική ευρωπαϊκή οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα και αποτελεσματικής χρήσης βιώσιμων πόρων.¹³³

Οι χρηματοδοτήσεις για τους σκοπούς της βιώσιμης ανάπτυξης και της κλιματικής ουδετερότητας της Ευρώπης, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για τα κράτη-μέλη ή περιφέρειες, που ταξινομούνται στις λιγότερο ανεπτυγμένες, και με διαφορετικό σημείο εκκίνησης και πορεία προς την πράσινη ανάπτυξη. Πολίτες, κλάδοι και περιφέρειες που βασίζονται παραπάνω από άλλους στα ορυκτά καύσιμα, θα πληγούν περισσότερο από αυτή τη μετάβαση και ειδικότερα οι περιφέρειες που οι θέσεις εργασίας τους εξαρτώνται από βιομηχανικές εργασίες με υψηλότερη ένταση άνθρακα, θα πρέπει να αναδιαρθρώσουν τις βιομηχανίες τους, να διασφαλίσουν μέσω νέων οικονομικών δραστηριοτήτων ότι αυτή η αναδιάρθρωση δεν θα έχει αρνητικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις στον τοπικό πληθυσμό και να παράσχουν την απαραίτητη εκπαίδευση στους ενδιαφερόμενους εργαζομένους προκειμένου να αλλάξουν τα επαγγελματικά τους προφίλ προς αυτές τις νέες οικονομικές δραστηριότητες. Η μετάβαση θα επηρεάσει βαθιά τον κοινωνικο-οικονομικό μετασχηματισμό αυτών των περιοχών, έχοντας μεγαλύτερη ανάγκη στήριξης από τα «πράσινα» χρηματοδοτικά εργαλεία.¹³⁴

3.1. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία στήριξης για μια δίκαιη μετάβαση

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία μέσω του επενδυτικού της σχεδίου, πρέπει να αποδείξει ότι εξασφαλίζει την αλληλεγγύη που αποτελεί τον στόχο της εμβληματικής πολιτικής για συνοχή. Το σχέδιο δράσης της συνεπάγεται την ανάγκη για μεγάλες επενδύσεις και πολιτική δέσμευση, ενώ ο μετασχηματισμός που επίκειται από την πορεία υλοποίησης του οράματος για κλιματική ουδετερότητα, θα λειτουργήσει μόνο αν είναι δίκαιος και προς όφελος όλων.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω το επιχειρησιακό πλάνο του επενδυτικού σχεδίου «Βιώσιμη Ευρώπη», συνοδεύεται από τον Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης (ΜΔΜ) (Just Transition Mechanism, JTM), το βασικό εργαλείο διασφάλισης ότι η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα θα πραγματοποιηθεί με δίκαιο τρόπο. . Είναι το κύριο

¹³³ European Commission, *Environment and Cohesion Policy*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/environment/integration/cohesion_policy_en.htm (πρόσβαση 12/08/2022)

¹³⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *όπ.π.*, (υποσ.104)

μέσο για την πολιτική συνοχή και τον προσανατολισμό προς την πράσινη, δίκαιη και με ισότιμους όρους μετάβαση, χωρίς να μείνει κανένας στο περιθώριο, καθιστώντας έτσι την πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα μία ευκαιρία για μείωση της συστημικής ανισότητας.¹³⁵

Λόγω της σταδιακής κατάργησης δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την απαλλαγή διαδικασιών ή προϊόντων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας,¹³⁶ υπάρχουν περιφέρειες οι οποίες θα επηρεαστούν περισσότερο από την πρόκληση για τη μετάβαση, οι οποίες θα υποστούν έναν βαθύ κοινωνικό και οικονομικό μετασχηματισμό. Σε αυτές τις περιφέρειες ο ΜΔΜ, θα παράσχει στοχευμένη πρακτική και χρηματοδοτική στήριξη, ώστε να βοηθηθούν οι εργαζόμενοι και να πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες επενδύσεις, οι οποίες καθίστανται ελκυστικότερες μέσω της χρηματοδοτικής δέσμης στήριξης. Οι πυλώνες χρηματοδότησης που θα τον στηρίξουν, ενσωματώνουν τους «πράσινους στόχους» στο κέντρο του χρηματοπιστωτικού τομέα, με τρόπο που θα είναι κοινωνικά και πολιτικά βιώσιμος, ώστε η μετάβαση να είναι όχι μόνο επιτυχημένη και δίκαιη, αλλά και κοινωνικά αποδεκτή για όλους.¹³⁷

Ο μηχανισμός θα συμπληρώνει την ουσιαστική συνεισφορά του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού μέσω των προγραμμάτων που έχουν σχέση με τη μετάβαση. Ενώ το επενδυτικό σχέδιο της ΕΠΣ καλύπτει την ανάγκη χρηματοδότησης που απαιτείται για τις περιφέρειες, ο ΜΔΜ για την άμβλυνση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων, θα παρέχει για την προγραμματική περίοδο 2021-2027 στοχευμένη στήριξη κινητοποιώντας 100 δις ευρώ τουλάχιστον για τις περιφέρειες που θα υποστούν το μεγαλύτερο πλήγμα λόγω της μετάβασης, με σκοπό να δημιουργήσει ελκυστικές πράσινες επενδύσεις, ως ουσιαστική βοήθεια σε κοινότητες, εργαζόμενους και τομείς που εξαρτώνται από την παραγωγική αλυσίδα των ορυκτών καυσίμων.¹³⁸

Οι κύριοι πυλώνες χρηματοδότησης του ΜΔΜ είναι τρεις: το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το ειδικό καθεστώς για τη δίκαιη μετάβαση στο πλαίσιο InvestEU, ο μηχανισμός για τη διευκόλυνση δανειοδότησης του δημόσιου τομέα σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και με τη στήριξη του ενωσιακού προϋπολογισμού .

¹³⁵ Στο ίδιο

¹³⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *όπ.π.*, (υποσ.104)

¹³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *όπ.π* (υποσ.101).

¹³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), *όπ.π* (υποσ.104)

Πρώτη πηγή χρηματοδότησης του ΜΔΜ είναι το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, (Just Transition Fund, JTF) που εφαρμόζεται υπό καθεστώς επιμερισμένης διαχείρισης¹³⁹ στο πλαίσιο πολιτικής συνοχής της ΕΕ, για την αντιμετώπιση διαρθρωτικών αλλαγών και μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Επίκεντρο της αποστολής του η άμβλυνση του κοινωνικο-οικονομικού κόστους που θα προκύψει από τη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα, μέσω της εξατομικευμένης στήριξης στις περιοχές και τους εργαζόμενους που πλήττονται περισσότερο, ώστε η μετάβαση να είναι ισορροπημένη κοινωνικά και οικονομικά και να προληφθεί η αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων. Το Ταμείο θα στηρίξει δράσεις που θα συμβάλουν άμεσα στην άμβλυνση των επιπτώσεων και του αρνητικού αντίκτυπου της μετάβασης. Θα στηρίξει την απασχόληση βοηθώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο να προσαρμοστεί στη νέα αγορά εργασίας που θα προκύψει από το μετασχηματισμό, θα χρηματοδοτήσει την οικονομική διαφοροποίηση μέσω ενός μεγάλου φάσματος δράσεων, καθώς και τον εκσυγχρονισμό της τοπικής οικονομίας.¹⁴⁰

Αυτό σημαίνει ότι το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης θα στηρίξει νέες επιχειρήσεις, παραγωγικές επενδύσεις σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, στήριξη στην έρευνα και την καινοτομία, κατά κύριο λόγο θα παρέχει επιχορηγήσεις σε τομείς όπως η ψηφιακή συνδεσιμότητα, οι τεχνολογίες καθαρής ενέργειας, η μείωση των εκπομπών, η αναζωογόνηση βιομηχανικών εγκαταστάσεων, προγράμματα αναβάθμισης δεξιοτήτων των εργαζομένων και την ενεργό ένταξή τους στην εργασία.¹⁴¹

Οι επενδύσεις στις εν λόγω περιφέρειες θα δημιουργήσουν νέες οικονομικές ευκαιρίες, θα πρέπει να είναι βιώσιμες μακροπρόθεσμα, να διεξάγονται λαμβάνοντας υπόψη με απόλυτο σεβασμό τις περιβαλλοντικές, κλιματικές και κοινωνικές δεσμεύσεις της Ένωσης και τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Επιπροσθέτως μέσω της τόνωσης του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού τους να στηρίζουν τις τοπικές κοινωνίες, συμπεριλαμβανόμενα και τον βιώσιμο τουρισμό.¹⁴²

¹³⁹ Διαχείριση της χρηματοδότησης από κοινού συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών, τοπικών και περιφερειακών αρχών. Οι σχετικές διοικήσεις από τα κράτη-μέλη αναλαμβάνουν την ευθύνη διαχείρισης των έργων που χρηματοδοτούνται, σε συνεργασία με την Επιτροπή που διασφαλίζει ότι δαπανώνται σωστά τα ποσά και το έργο ολοκληρώνεται με επιτυχία.

¹⁴⁰ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), όπ.π.(υπος.93)

¹⁴¹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022) Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, *Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/214/just-transition-fund> (πρόσβαση 14/08/2022)

¹⁴² Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), όπ.π.(υπος.93)

Οι περιοχές στις οποίες θα χρησιμοποιηθεί η στήριξη του Ταμείου, καθορίζονται από τα εδαφικά σχέδια δίκαιης μετάβασης που υποβάλλουν τα κράτη μέλη, στα οποία περιγράφουν τις βιομηχανικές εκπομπές υψηλής έντασης άνθρακα, καθώς και το επίπεδο των κοινωνικο-οικονομικών επιπτώσεων που θα υποστούν οι συγκεκριμένες περιοχές παρέμβασης λόγω της μετάβασης. Τα εδαφικά σχέδια ανοίγουν την πρόσβαση στην ειδική χρηματοδότηση των πυλώνων του ΜΔΜ. Προσδιορίζουν τις αναπτυξιακές ανάγκες των εδαφών υπό μετάβαση οι οποίες επηρεάζονται περισσότερο, παρέχουν συνοπτική περιγραφή των διαδικασιών μετάβασης μέχρι το 2030 και θα είναι σύμφωνα με τα εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις συνέργειες και τη συμπληρωματικότητα μεταξύ των πυλώνων χρηματοδότησης.¹⁴³

Ο συνολικός προϋπολογισμός του Ταμείου έχει ύψος 17,5 δις ευρώ για την περίοδο 2021-2027 (19,2 δις σε τρέχουσες τιμές), εκ των οποίων τα 7,5 δις ευρώ είναι ενωσιακά κονδύλια που θα διατεθούν από τον προϋπολογισμό του ΠΔΠ 2021-2027 και τα επιπλέον 10 δις ευρώ θα προέλθουν από το NextGenerationEU. Η ώθηση σε επενδύσεις που θα προκύψουν από το Ταμείο αναμένεται να φτάσει το ύψος των 30 δις ευρώ περίπου.¹⁴⁴ Η λήξη του προβλέπεται με την εκπνοή του ΠΔΠ 2021-2027.

Το Ειδικό Καθεστώς Δίκαιης Μετάβασης στο πλαίσιο InvestEU αποτελεί τον δεύτερο πυλώνα χρηματοδότησης του ΜΔΜ. Θα υλοποιηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος InvestEU, στηρίζοντας τις επενδύσεις με εγκεκριμένα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης. Η χρηματοδότηση θα υλοποιηθεί από τα χρηματοοικονομικά προϊόντα που θα προτείνονται από τους εταίρους υλοποίησης του προγράμματος. Θα στηρίξει βιώσιμες επενδύσεις τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα, ενισχύοντας την ανάπτυξη και δημιουργώντας οικονομική ελκυστικότητα στις περιοχές μετάβασης.¹⁴⁵ Το φάσμα των έργων στήριξης αφορά υποδομές φυσικού αερίου, ενέργειας και μεταφορών, τηλεθέρμανσης, έργα για απαλλαγή εκπομπών άνθρακα, αλλά και στήριξη στις κοινωνικές υποδομές και την οικονομική διαφοροποίηση, έργα δηλαδή που ωφελούν τις περιφέρειες και αποτελούν κλειδί για τη μετάβαση. Θα επιδιωχθεί η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, παρέχοντας δημοσιονομική εγγύηση στο πλαίσιο του προγράμματος, και αναμένεται να

¹⁴³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), ό.π., (υπος,103).

¹⁴⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), ό.π. (υπος.141)

¹⁴⁵ European Union, InvestEU, Contribution to the Green Deal and the Just Transition Scheme, [on line ανάκτηση] στο https://investeu.europa.eu/contribution-green-deal-and-just-transition-scheme_el (πρόσβαση 14/08/2022)

κινητοποιηθούν κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα επενδύσεις ύψους 10-15 δις. ευρώ,¹⁴⁶ ενώ η συνολική κινητοποίηση επενδύσεων εκτιμάται στο ύψος των 45 δις ευρώ.¹⁴⁷

Ο Μηχανισμός Δανειοδότησης Δημοσίου σε συνεργασία με ΕΤΕπ, αποτελεί τον τρίτο πυλώνα χρηματοδότησης του ΜΔΜ, για δανειακή διευκόλυνση του δημόσιου τομέα, η οποία προέρχεται από την παροχή της ΕΤΕπ προκειμένου να κινητοποιηθούν στις εν λόγω περιοχές πρόσθετες επενδύσεις. Θα συνδυάσει επιχορηγήσεις χρηματοδοτούμενες από τον προϋπολογισμό της ΕΕ ύψους 1, 5 δις ευρώ, με δάνεια αξίας 10 δις ευρώ που θα προέρχονται από την ΕΤΕπ. Η κινητοποίηση δημοσίων επενδύσεων αναμένεται να φτάσει το ύψος των 18,5 δις ευρώ.¹⁴⁸ Τα δάνεια υπέρ των δημόσιων φορέων θα χορηγούνται από την ΕΤΕπ, με ευνοϊκούς όρους, προς όφελος των περιοχών που πλήττονται περισσότερο, όπως αυτές προσδιορίζονται από τα «σχέδια δίκαιης μετάβασης περιοχών που προσδιορίζουν τις αναπτυξιακές ανάγκες.

149

3.1.1. Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα

Ενώ μακροπρόθεσμα, αλλά και μεσοπρόθεσμα, τα οφέλη της πολιτικής για τη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα θα είναι μεγαλύτερα από το κόστος που θα προκαλέσει αυτή η μετάβαση, με την πίεση που θα προκαλέσουν οι πολιτικές που θα ασκηθούν ελλοχεύει ο κίνδυνος η δέσμη μέτρων των πολιτικών αυτών να μην καταφέρουν τη δίκαιη κατανομή του κόστους αντιμετώπισης της μετάβασης. Στα πλαίσια της προσπάθειας για την επίτευξη τους στόχου της ΕΕ για κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050 και προκειμένου οι πολιτικές και τα μέτρα να στηρίξουν μικρές επιχειρήσεις και ευάλωτα νοικοκυριά που πλήττονται από την ενεργειακή μετάβαση, θεσπίστηκε μετά από πρόταση της Επιτροπής το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα. Η σύστασή του συμπεριλαμβάνεται στη νομοθετική δέσμη μέτρων του “Fit for 55” για την επίτευξη των στόχων του European Green Deal, σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό νόμο για το κλίμα, αντικατοπτρίζοντας τον κοινωνικό πυλώνα της

¹⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης: Κανείς να μην μείνει στο περιθώριο*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_el (πρόσβαση 14/08/2022)

¹⁴⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), ό.π., (υποσ,104).

¹⁴⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ό.π., (υπο.,146).

¹⁴⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) , ό.π. (υποσ.103)

Πράσινης Συμφωνίας, δηλαδή την κοινωνικά δίκαιη μετάβαση προς το δρόμο της κλιματικής ουδετερότητας και το πρόσταγμα «κανένas στο περιθώριο»¹⁵⁰

Η ίδρυση του Ταμείου, η εφαρμογή του οποίου θα συνεχιστεί μέχρι το 2032, στοχεύει στον μετριασμό και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της νέας τιμολόγησης του άνθρακα παρέχοντας χρηματοδότηση στα κράτη μέλη της, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν τις πολιτικές τους για την αντιμετώπιση διανεμητικών και κοινωνικών επιπτώσεων αλλά και προκλήσεων της Πράσινης Μετάβασης της ΕΕ, επιβεβαιώνοντας τη συνέπεια της Ένωσης στη δράση της για την πολιτική συνοχής.¹⁵¹

Ειδικότερα, το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα θα ωφελήσει, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, παρέχοντας στα ευάλωτα νοικοκυριά, στις ευάλωτες μικρομεσαίες επιχειρήσεις αλλά και στους ευάλωτους χρήστες μέσω μεταφοράς, τα κίνητρα και τους απαραίτητους πόρους μέσα από συγκεκριμένα μέτρα στήριξης, για τη χρηματοδότηση και την πραγματοποίηση επενδύσεων, καθώς και τη χρήση ενεργών τρόπων μεταφοράς με σκοπό τη μείωση του αντίκτυπου και των επιπτώσεων της μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα.¹⁵²

Το Ταμείο συμπληρώνει τα υφιστάμενα δημοσιονομικά μέσα που επικεντρώνονται στις επενδύσεις και τις δεξιότητες σε σχέση με τη μετάβαση, και αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους εταίρους υλοποίησης του InvestEU. Ο εκτιμώμενος προϋπολογισμός του Ταμείου έως το 2027 ανέρχεται στα 16,4 δις ευρώ περίπου, με ενδεχόμενο να φτάσει τα 72 δις ευρώ μέχρι το 2032.¹⁵³

3.2. Πράσινη ανάπτυξη και δίκαιη μετάβαση: συζητήσεις και διλήμματα

Μελετώντας παραδοχές που εκφράζονται σε άρθρα και συζητήσεις οικονομικής πολιτικής, τίθεται το ερώτημα αν τελικά συμβάλλουν θετικά οι επενδύσεις στην αντιμετώπιση των κρίσεων, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην κοινωνική διάσταση της «πράσινης ανάπτυξης» για τη δίκαιη μετάβαση προς την κλιματική

¹⁵⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), *Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, Ίδρυση Ταμείου Κοινωνικού Κλίματος*, COM (2021) 568 final, 2021/0206 COD, της 14/07/2021

¹⁵¹ Στο ίδιο.

¹⁵² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Αίθουσα Τύπου, *Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα κατά της ενεργειακής φτώχειας και της φτώχειας κινητικότητας*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20220603IPR32168/koinoniko-tameio-gia-to-klima-energeiaki-ftocheia-kai-tis-ftocheias-kinitikotitas> (πρόσβαση 11/08/2022)

¹⁵³ Στο ίδιο

ουδετερότητα χωρίς αποκλεισμούς. Σε μία πρώτη ματιά είναι αναμφισβήτητο ότι οι επενδύσεις αποτελούν βασικές συνιστώσες για την ανάπτυξη. Μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μη προβλέψιμες και πολλαπλές κρίσεις. Ειδικότερα μετά την κρίση του 2009 είδαμε ότι ο κόσμος των επενδύσεων έκανε βουτιά, λόγω της μη σταθερότητας, αφού οι επενδύσεις χρειάζονται ένα σταθερό μικροοικονομικό περιβάλλον.

Πως θα εξυπηρετηθούν σήμερα οι επενδύσεις των περιβαλλοντικών προτεραιοτήτων; Στο πλαίσιο συζήτησης που γίνεται για τη διοχέτευση χρήματος σε περιβαλλοντικές επενδύσεις, πράσινοι ακτιβιστές προτείνουν την τόνωση της χρηματοδότησης περιβαλλοντικών επενδύσεων μέσω της εκτύπωσης χρήματος από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι αντιδρούν σε αυτή την πρόταση υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα τροφοδοτήσει τον πληθωρισμό σε βάθος χρόνου και τελικά το περιβάλλον δεν θα εξυπηρετηθεί λόγω των τεράστιων συνεπειών που θα προκαλέσει η κίνηση αυτή. Η πιθανή διέξοδο που προτείνει ως μεθοδολογία σε άρθρο του ο Βέλγος οικονομολόγος Paul De Grauwe, είναι η έκδοση «πράσινων ομολόγων» που θα εκδίδονται με τη λήξη παλαιών ομολόγων, ως αντικατάστασή τους, τα οποία θα μπορούσαν να διαχωριστούν από τον υπόλοιπο προϋπολογισμό και να εξαιρεθούν από τους κανόνες. Τα ομόλογα αυτά θα χρηματοδοτούν τις προτεραιότητες των επενδύσεων σε περιβαλλοντικά έργα, αναπροσαρμόζοντας τις χρηματικές ροές και δημιουργώντας «πράσινο χρήμα», δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να αυξήσει τον δανεισμό της στις κεφαλαιαγορές χωρίς εν τέλει να τροφοδοτείται ο κίνδυνος του πληθωρισμού και το καθεστώς της χρηματοπιστωτικής ικανότητας.¹⁵⁴

Ωστόσο, ο κοινωνικός αντίκτυπος που αφορά την κλιματική αλλαγή αποτελεί ανησυχίες για το όραμα της συνοχής στο εσωτερικό της ΕΕ. Η ευθύνη για την κλιματική αλλαγή είναι κοινή, αλλά είναι διαφοροποιημένη η επιρροή της ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και σε κράτη και υπάρχει μία μεγάλη συζήτηση για τον δίκαιο «μετασχηματισμό» και όχι «μετάβαση», αφού ο μετασχηματισμός πιάνει όλες τις διαστάσεις. Τα προβλήματα των κοινωνικών ανισοτήτων, δεν μπορούν να λυθούν μέσω των κλιματικών πολιτικών, αφού αφορούν δομικές ανισότητες οι οποίες προϋπήρχαν και είναι ευθύνη ευρύτερων πολιτικών. Παρόλα αυτά, οι πολιτικές

¹⁵⁴ Grauwe, Paul De, (2019): *Green Money without Inflation*, Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung, ISSN 1861-1559, Duncker & Humblot, Berlin, Vol. 88, Iss. 2, pp. 51-54, <https://doi.org/10.3790/vjh.88.2.51>

απανθρακοποίησης μπορούν να εμποδίσουν την δημιουργία νέων ανισοτήτων ή την εμβάθυνση αυτών που προϋπάρχουν. Δηλαδή σε σχέση με το πως σχεδιάζονται οι διάφορες πολιτικές ή παρεμβάσεις που αφορούν τον πράσινο μετασχηματισμό, είναι δυνατό να παράγουν ανισότητες ή να γίνουν αρωγός στην άμβλυνσή τους. Για παράδειγμα η επιβολή φόρου άνθρακα αν δεν έχει καλά σχεδιασμένη πολιτική μπορεί να εμβαθύνει ανισότητες αφού επιβαρύνει μικρομεσαίες κοινωνικές ομάδες. Σε αυτή την περίπτωση η κατεύθυνση είναι να σχεδιαστεί ένα μηχανισμός αναδιανομής όπου τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, μετά την πληρωμή του φόρου άνθρακα, να λαμβάνουν μεγαλύτερη επιστροφή χρημάτων από το ποσό που πλήρωσαν. Μεγάλη σημασία έχει η αποκέντρωση των ενεργειακών επενδύσεων με μονάδες παραγωγής σε όλη τη χώρα και όχι στην αναπαραγωγή μεγάλων μονάδων καθετοποιημένης αναπαραγωγής ενέργειας που υπήρχαν στην περίοδο των ορυκτών καυσίμων. Εν κατακλείδι, για την ίδια στόχευση μπορούμε με διαφορετικές πολιτικές κατευθύνσεις να αναπαράγουμε διαφορετικό κοινωνικό πρόσημο. Η διαδικασία της μετάβασης στην απανθρακοποίηση έχει καθυστερήσει. Η επίσπευση διαδικασιών και η επιτάχυνση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την ενεργειακή μετάβαση είναι η μόνη λύση για να αντιμετωπίσουμε την εξάρτηση μας από τις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών μετά την Ρωσική επίθεση στην Ουκρανία και την ενεργειακή κρίση που προκάλεσε.¹⁵⁵

Χρειάζεται μία αλλαγή παραδείγματος η οποία έχει προκύψει ως αναγκαιότητα από όσα βλέπουμε ότι έχουν μεταβληθεί πρόσφατα. Δηλαδή μία διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με τις πολιτικές που χρησιμοποιήθηκαν την προηγούμενη δεκαετία. Κάθε καθυστέρηση αλλαγής παραδείγματος της οικονομικής πολιτικής της ΕΕ, παράγει αρνητικό κοινωνικό αντίκτυπο με αποτέλεσμα να αντιστρατεύεται το όραμα της ΕΕ για συνοχή και να τροφοδοτεί επιχειρήματα ευρωσκεπτικισμού για την προστιθέμενη αξία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Είναι η ευκαιρία μέσω της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας μία αλλαγή τρόπου αντιμετώπισης της ΕΕ σε σχέση με την ευρωπαϊκή προσέγγιση που υπήρχε πριν την πανδημική κρίση. Η δημοσιονομική κρίση του 2008 προέκυψε από άστοχες επιλογές που παγίδευσαν ακόμα περισσότερο την ΕΕ, με αποτέλεσμα να προσχωρεί σήμερα σε δημοσιονομικές πολιτικές που απαιτούν υλοποίηση σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και με μεγαλύτερο κόστος από αυτό που θα είχε αν υλοποιούνταν τότε. Φαίνεται δηλαδή ότι

¹⁵⁵ Vardakoulias Olivier, (2022), Regional Growth Conference, , *Tackling Inequalities in times of the energy crisis and green transition* , Session 22, [on line ανάκτηση] στο <https://rgc.gr/> (πρόσβαση 10/06/2022)

αυτή η αλλαγή παραδείγματος είναι μεν σωστή, αλλά είναι αργοπορημένη αφού οι ανισότητες στο εσωτερικό της ΕΕ έχουν αυξηθεί. Θα πρέπει να επιλεχθούν οικονομικές πολιτικές που θα δίνουν επιχειρήματα σε όλους ώστε να συμμετέχουν με τρόπο που τους αφορά: όφελος για όλους, μικρό κόστος για τους πλουσιότερους, μεγάλο όφελος για τους λιγότερο ανεπτυγμένους και άμεσο αποτέλεσμα στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.¹⁵⁶

Οι αποτελεσματικές συζητήσεις και δράσεις για την επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και η σύνδεσή τους με τις προκλήσεις της εποχής, για τις οποίες η πολιτική συνοχής αποτελεί σημαντικό μέρος, αποτελούν απόδειξη της ευρωπαϊκής απόκρισης και μεγιστοποιούν την επιτυχία της ΕΠΣ, με την θετική επιρροή της στη ζωή των κοινωνιών, αφού στο επίκεντρο της οικονομικής πράσινης πολιτικής ενσωματώνεται και η αξία της παραγωγικότητας των πολιτών της. Αποτελεί μία κοινωνική δέσμευση, ένα κοινωνικό εμβόλιο για την αντιμετώπιση της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης, με απώτερο σκοπό της στρατηγικής των δράσεων της την βελτίωση της ευημερίας των πολιτών της¹⁵⁷ και μία διαφορετική δημοσιονομική προσέγγιση από την ΕΕ με πολιτικές που θα περνούν μηνύματα για την προστιθέμενη αξία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.¹⁵⁸

Η επαναφορά του κράτους, μία αλλαγή παραδείγματος που διατυπώνεται και στη βιβλιογραφία, μέσω κρατικών πολιτικών και όχι άτακτων δημοσιονομικών επεκτάσεων, θα είναι η παρέμβαση που χρειάζεται για την ομαλοποίηση της αγοράς. Θα αποτελέσει τη βασική συνιστώσα για να δώσει στον παραγωγικό τομέα τον βηματισμό της ανάπτυξης, δημιουργώντας το πλαίσιο για ένα σταθερό μικροοικονομικό περιβάλλον το οποίο χρειάζεται ο κόσμος των επενδύσεων. Οι οικονομικές πολιτικές της ΕΠΣ θα πρέπει να οργανωθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να δώσουν το κατάλληλο σήμα για το μέλλον. Η οργάνωση είναι ένα πολυεπίπεδο σύστημα διοίκησης και τα θέματα που αγγίζει το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Επενδύσεων της ΕΠΣ μέσα από την πολιτική συνοχής, απαιτούν συμμετοχή πολλών δρώντων και κοινωνικών ομάδων, αλλά και όλων των επίπεδων διοίκησης, από το υπερεθνικό μέχρι το τοπικό, για τον ανασχεδιασμό των κρατικών πολιτικών.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Psycharis Yannis, (2022) Regional Growth Conference, , *Tackling Inequalities in times of the energy crisis and green transition* , Session 22, [on line ανάκτηση] στο <https://rgc.gr/> (πρόσβαση 10/06/2022)

¹⁵⁷ Becchetti,L., and others , (2021), όπ.π. (υπος.71)

¹⁵⁸ Psycharis Yannis, (2022), όπ.π. (υπος.156)

¹⁵⁹ Στο ίδιο

Κεφάλαιο 4: Πολιτική συνοχής και Ευρωπαϊκό Σχέδιο Επενδύσεων για την Πράσινη Ανάπτυξη: η περίπτωση της Ελλάδας

4.1. Η πολιτική συνοχής για την Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει ωφεληθεί από την πολιτική συνοχής πολλαπλώς τις προηγούμενες δεκαετίες. Ειδικότερα, η εισροή κοινοτικών πόρων πολιτικής συνοχής έφτασε στο ύψος των 66 δις ευρώ κατά την περίοδο 2000-2017, ποσό με το οποίο αναβαθμίστηκαν και εκσυγχρονίστηκαν βασικές υποδομές μεταφορών, δομές τις δημόσιας διοίκησης, αλλά και ενισχύθηκε σημαντικός αριθμός επενδυτικών σχεδίων. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι δημόσιες επενδύσεις της χώρας συγχρηματοδοτούνται κατά 80% από τους κοινοτικούς πόρους. Μάλιστα στην έκρηξη της πανδημικής κρίσης, μέσω των κονδυλίων για την πολιτική συνοχής, χρηματοδοτήθηκε μεγάλο μέρος οικονομικών πολιτικών για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που προκλήθηκαν από την πανδημία στην οικονομία της χώρας μας. Παράλληλα προωθήθηκαν φιλόδοξες πολιτικές όπως η προστασία του περιβάλλοντος ή η κοινωνική συνοχή, οι οποίες είναι δεσμευτικές για την έγκριση απορρόφησης κοινοτικών πόρων μέσω προγραμμάτων, αποτελώντας αιρεσιμότητες. Η Ελλάδα, σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ σχετικά με την περιφερειακή πολιτική, κατατάσσεται στη μεσαία κατηγορία των κρατών- μελών ως προς την αξιοποίηση των ενωσιακών πόρων.¹⁶⁰

Παρά το θετικό πρόσημο των παραπάνω, παθογένειες όπως η γραφειοκρατία, η μη ύπαρξη ολοκληρωμένων στρατηγικών και η όχι σαφής προτεραιοποίηση στόχων, πρόσθεσαν καθυστερήσεις και επιπλέον διοικητικό βάρος με αποτέλεσμα να μην αξιοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι πόροι που διατέθηκαν στη χώρα μας. Ειδικότερα η έλλειψη περιφερειακού στρατηγικού σχεδιασμού, είναι μία από τις βασικές αδυναμίες της Ελλάδας στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής, η οποία έχει επισημανθεί επανειλημμένα.¹⁶¹

Σε συνδυασμό με τις προκλήσεις με τις οποίες βρίσκεται συνεχώς αντιμέτωπη η πολιτική συνοχής, αφού η εποχή μας μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 χαρακτηρίζεται από πολλαπλές κρίσεις μη προβλέψιμες, μεγάλος αριθμός περιφερειών

¹⁶⁰ Δ. Σκάλκος,(2021) , Η νέα πολιτική συνοχής και η Ελλάδα, Άρθρο του Δημήτρη Σκάλκου, Γενικού Γραμματέα Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ στο Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2021/06/15/apopseis/opinion/i-nea-politiki-synoxis-kai-i-ellada/> (πρόσβαση 03/04/2022)

¹⁶¹ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π.*,(υπος.1), σελ.517

όχι μόνο της Ελλάδας στο σύνολό της, αλλά και της ΕΕ, αποκλίνει αντί να συγκλίνει αφού οι ανισότητες οξύνθηκαν περισσότερο. Παρατηρείται ότι την τελευταία 20ετία στην Ευρώπη υπάρχει μία διεύρυνση του αναπτυξιακού χάσματος και δημιουργείται ένας αναπτυξιακός δυσμοχτός στο εσωτερικό της κοινότητας. Βάσει στατιστικών διαπιστώσεων, ο περιφερειακός χάρτης της ΕΕ (ανάμεσά τους και το σύνολο των ελληνικών περιφερειών) είναι σήμερα αρκετά πολωμένος, Η αλλαγή του τοπίου των περιφερειακών ανισοτήτων φάνηκε ήδη μετά το 2008 όπου ο αναπτυξιακός χάρτης συρρικνώνεται ακόμα περισσότερο. Η συνοχή και η ενοποίηση δεν είναι ζητούμενο μόνο σε επίπεδο κράτους, αλλά είναι και σύγκλιση περιφερειών. Κι αφού η ανάπτυξη δεν συνοδεύτηκε με περιφερειακή σύγκλιση, αλλά με αύξηση ανισότητας, με τον όρο «σύγκλιση» θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας και τι έχει δημιουργηθεί στον περιφερειακό χώρο.¹⁶²

Η Ελλάδα για πάνω από μία δεκαετία, βρίσκεται αντιμέτωπη με την προαναφερόμενη οικονομική απόκλιση σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Το 2007, σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, υπολείπεται του ευρωπαϊκού μέσου όρου κατά 11, 8% , ενώ το 2019 ανήλθαν οι αποκλίσεις σε 36,6%, με αποτέλεσμα η θέση της χώρας μας μεταξύ των 27 κρατών μελών της ΕΕ, να επιδεινωθεί από την 14^η θέση το 2007 στην 18^η το 2019. ¹⁶³

Οι παράγοντες που υπονομεύουν την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή αυξάνοντας τις ανισότητες, είναι τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και η χαμηλή συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Κατά το έτος 2018 και 2019, σύμφωνα με έκθεση Επιτροπής της EUROSTAT, η πρωτοκλή πορεία του κατά κεφαλήν εισοδήματος, καθώς και το αυξημένο ποσοστό ατόμων που βρίσκονταν σε κατάσταση κινδύνου φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, οδήγησε την Ελλάδα στην τρίτη υψηλότερη θέση στη ΕΕ σχετικά με το υψηλότερο ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁶⁴

Ωστόσο το πέρασμα της πανδημίας οδήγησε στην μεγαλύτερη απόκλιση μεταξύ των κρατών-μελών, αλλά και στην όξυνση ανισοτήτων τόσο μεταξύ μεγάλου αριθμού ευρωπαϊκών περιφερειών, όσο και ενδο-περιφερειακών ανισοτήτων,

¹⁶² Psycharis Yannis, 2022, όπ.π. (υποσ.156)

¹⁶³ Ελλάδα 2.0, Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, Αναλυτική Περιγραφή Δράσεων, “Next Generation EU”, (2021) σελ.17-18, 22-24 (on line ανάκτηση) στο https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/07/NRRP_Greece_2_0_Greek_280721.pdf (πρόσβαση 18/07/2022)

¹⁶⁴ Στο ίδιο

επιβεβαιώνοντας τη σημασία της περιφερειακότητας και της αναγκαιότητας των στοχευμένων δράσεων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο της πολιτικής για συνοχή.¹⁶⁵ Οι πανδημίες, όπως έχει αποδειχθεί ιστορικά, διευρύνουν ακόμα περισσότερο τις ανισότητες, με το μεγαλύτερο τίμημα να το επωμίζονται τα πιο ευάλωτα κοινωνικά στρώματα και οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές. Κατά συνέπεια, το κύμα των επιπτώσεων από την πανδημική κρίση COVID-19, επιβάρυνε περισσότερο τις περιφερειακές και κοινωνικές ανισότητες. Το αρνητικό αντίκτυπο που είχε στην οικονομία της Ελλάδας αντικατοπτρίζεται στο ότι, κατά το έτος 2019 το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας μας αντιστοιχούσε στο 55% του μέσου όρου της ΕΕ, ενώ κατά το έτος 2020 το πραγματικό ΑΕΠ της Ελλάδας μειώθηκε κατά 8,2% .¹⁶⁶ Ενόψει των στοιχείων για το έτος 2021, η Eurostat κατέγραψε ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας μας είναι κατά 35% χαμηλότερο σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ, το οποίο εκφράζεται σύμφωνα με τα γραφήματα ως η δεύτερη χειρότερη επίδοση που καταγράφεται σε σχέση με τον μ.ο. της ΕΕ, μετά τη Βουλγαρία με ποσοστό 45% .¹⁶⁷

Σε ότι αφορά τον ιδιωτικό τομέα, το επενδυτικό χάσμα προηγείτο της οικονομικής κρίσης, ωστόσο αυξήθηκε σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία. Ως εκ τούτου, η επιπλέον ανάπτυξη και η αύξηση του ΑΕΠ σε σταθερή βάση απαιτείται για την σύγκλιση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

4.2. Γενικό πλαίσιο αναπτυξιακού σχεδιασμού για τον πυλώνα της πράσινης ανάπτυξης

Η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της πράσινης μετάβασης με εμβληματικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να ανταποκριθεί και να συμβάλει στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων της ΕΕ για κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, αλλά και στην αντιμετώπιση της μη αναμενόμενης ενεργειακής κρίσης που απειλεί την οικονομία και την κοινωνία σήμερα. Η αποτελεσματική και χωρίς καθυστέρηση

¹⁶⁵ Δ. Σκάλκος,(2021) , όπ.π. (υπος.160)

¹⁶⁶ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), Νομοθετικές και άλλες πράξεις, *Θέμα: ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, για την έγκριση της αξιολόγησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας*, 10152/21, Διοργανικός Φάκελος 2021/0159 (NLE), της 6/07/ 2021

¹⁶⁷ Οικονομικός Ταχυδρόμος,(2022), *Eurostat: Δεύτερο χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ η Ελλάδα στην ΕΕ, Χαμηλότερα από την Ελλάδα βρίσκεται μόνο η Βουλγαρία, ενώ πιο πάνω είναι η Σλοβακία και η Κροατία*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2022/03/23/diethni/eurostat-deytero-xamilotero-kata-kefalini-aep-i-ellada-stin-ee/> (πρόσβαση 23/05/2022)

αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων για την πράσινη μετάβαση, καθώς και η υιοθέτηση νέων οικονομικών μοντέλων, αποτελούν σημαντική ευκαιρία για την επάνοδο της ελληνικής οικονομίας σε τροχιά ανάπτυξης, αλλά πρωτίστως για την ταχεία έξοδό της από την ύφεση που προκάλεσε η πανδημία.¹⁶⁸

Η χώρα μας για την επίτευξη των στόχων της για την πράσινη μετάβαση, επενδύει μεταξύ άλλων και στη συμμετοχή των δημόσιων φορέων, αρχών και διοικήσεων, στη συμπληρωματικότητα των ταμείων, στον συντονισμό καθώς και στην τακτική εξέταση της συνεργασίας υπουργείων και περιφερειών (τομεακά και περιφερειακά προγράμματα), αλλά κυρίως στη σωστή διαχείριση των στρατηγικών στόχων τους και την υψηλή αποτελεσματικότητά τους σχετικά με την εναρμόνιση των επενδύσεων με τους περιβαλλοντικούς στόχους που έχει θέσει η χώρα μας.

Η μεταφορά των πόρων από την ΕΕ στις περιφέρειες της Ελλάδας, με γνώμονα την κοινωνικο-οικονομική δίκαιη μετάβαση υπό το πρίσμα των «πράσινων στόχων» και της πολιτικής της ΕΕ για συνοχή στο εσωτερικό της, δημιούργησε την ανάγκη για διοικητική και θεσμική προετοιμασία προκειμένου να απορροφήσουν τα κονδύλια των προγραμμάτων. Η εκτέλεση των προγραμμάτων, η επίτευξη των στόχων που τα ακολουθούν, η επιτήρηση και η αξιολόγηση εκτέλεσής τους από την ΕΕ, δημιούργησε την ανάγκη διοίκησης μέσω στόχων (management by objectives) από τους εμπλεκόμενους φορείς και τον στρατηγικό προγραμματισμό των εμπλεκόμενων φορέων του δημοσίου μέσω συγκεκριμένων μετρήσιμων και ποσοτικοποιημένων στόχων, που ακολουθούν τις στρατηγικές δράσεις της χώρας και τον επιμερισμό τους στις αρμόδιες αρχές και διοικήσεις.

Κομβικό ρόλο στην υλοποίηση των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων και στρατηγικών επίτευξης των εθνικών στόχων ευθυγραμμισμένων με τους στόχους της ΕΠΣ, καθώς και τον συντονισμό των δραστηριοτήτων για την εφαρμογή μέτρων και πολιτικών, έχουν τα υπουργεία. Με βασική αρμοδιότητα την κατάρτιση στρατηγικών σχεδίων και την παρακολούθηση υλοποίησής τους, στηρίζουν την εθνική μας φιλοδοξία προκειμένου η πράσινη μετάβαση να γίνει με αποτελεσματικό, κοινωνικά και οικονομικά δίκαιο τρόπο για όλους. Για την υλοποίηση του οργανωμένου προγράμματος, η στρατηγική δράση και η ένταξη των έργων αφορά κυρίως:

- το Υπουργείο Οικονομικών: εθνική δημοσιονομική πολιτική για την απορρόφηση και κινητοποίηση πόρων της πράσινης μετάβασης, στρατηγικές βιώσιμες

¹⁶⁸ Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα, (2021), όπ.π. (υποσ.108)

χρηματοδότησης και κατευθύνσεις για ανάδειξη χρηματοδοτικών εργαλείων, χαρτογράφηση επενδυτικών αναγκών της χώρας για ανάπτυξη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας μέσα από την επίτευξη της πράσινης οικονομικής μετάβασης.¹⁶⁹

- Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων: κατάρτιση, προώθηση, υποστήριξη και αναπτυξιακός σχεδιασμός των επιχειρησιακών προγραμμάτων (ΕΣΠΑ 2021-2027) και δημιουργία κινήτρων για επενδύσεις στον ελληνικό χώρο σε άμεση σχέση και συνάρτηση με το ευρωπαϊκό πεδίο.

- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: μέτρα και πολιτικές στους τομείς της ενέργειας, του κλίματος και του περιβάλλοντος, μακροπρόθεσμη στρατηγική στο εγχώριο πεδίο για ειδικούς κλιματικούς στόχους του Εθνικού Σχεδίου Ενέργειας και Κλίματος (ΕΣΕΚ), περιβαλλοντική αποκατάσταση εδαφών απολιγνιτοποίησης.

- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων : πυλώνας πράσινης συμφωνίας «από το αγρόκτημα στο πιάτο» και περιβαλλοντική αποκατάσταση λιγνιτικών περιοχών για απόδοση ως καλλιεργήσιμες εκτάσεις για αγροτική χρήση

- Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας: εθνική στρατηγική για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (τομείς προτεραιότητας, κόστος προσαρμογής, ενσωμάτωση πολιτικών βάσει κατευθυντήριων αρχών της ΕΕ.)

Επίσης κομβικό ρόλο έχουν οι Περιφέρειες μετάβασης (Δ. Μακεδονίας, Βορείου-Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης και ο Δήμος Μεγαλόπολης -Περιφέρεια Πελοποννήσου) για μέτρα και δράσεις σε περιφερειακό επίπεδο (Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης).

4.3. Το αναπτυξιακό «πράσινο αποτύπωμα» της Ελλάδας στην προγραμματική περίοδο 2021-2027

Ο μακροπρόθεσμος προϋπολογισμός της προγραμματικής περιόδου 2021-2027 την οποία διανύουμε, έχει ως κεντρικό στόχο τη στενότερη διασύνδεση της χώρας μας με την πράσινη ανάπτυξη, τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την αύξηση της παραγωγικότητας στην έρευνα και την καινοτομία. Οι οικονομικές και πολιτικές της προτεραιότητες της Ελλάδας αφορούν, μεταξύ άλλων, την ενίσχυση του κοινωνικού

¹⁶⁹ Υπουργείο Οικονομικών, (2022), *Ομάδας Εργασίας για τη Βιώσιμη Χρηματοδότηση και την Πράσινη Οικονομική Μετάβαση*, Δελτίο Τύπου της 15/04/2022, [on line ανάκτηση] στο <https://www.minfin.gr/web/guest/deltia-typou> (πρόσβαση 20/06/2022)

κεφαλαίου (υποστήριξη αδύναμων νοικοκυριών, κατάρτιση εργαζομένων και ανέργων) την αύξηση των επενδύσεων για την επίτευξη των στόχων της ΕΠΣ, στροφή στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, προώθηση καινοτομίας και ψηφιοποίησης, ψηφιακή μεταρρύθμιση στο δημόσιο, κ.ά. Για τους στόχους πολιτικής συνοχής 2021-2027, οι πολιτικές προτεραιότητες σε εθνικό επίπεδο είναι ευθυγραμμισμένες με τις πολιτικές προτεραιότητες της ΕΕ και καθοδηγούνται από τους πέντε κύριους στόχους της για «πιο έξυπνη», «πιο πράσινη», «πιο συνδεδεμένη», «πιο κοινωνική» Ευρώπη και «μία Ευρώπη κοντά στους πολίτες».¹⁷⁰

Ειδικότερα για τον στόχο πολιτικής του 2^{ου} πυλώνα «πιο πράσινη Ευρώπη», στο εθνικό επίπεδο οι προτεραιότητες αφορούν την προώθηση των πράσινων επενδύσεων, της καθαρής και δίκαιης ενεργειακής μετάβασης, της κυκλικής οικονομίας, της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και την πρόληψη κινδύνων, για μία πιο πράσινη Ευρώπη. Κύριες επιλογές πολιτικής στον τομέα της ενέργειας αφορούν την προώθηση της αυτονομίας με χρήση των ΑΠΕ, βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης σε κάθε τομέα, μετάβαση των νησιών σε καθαρές μορφές ενέργειας, ενίσχυση διασυνοριακών έργων διασύνδεσης, ανάπτυξη «έξυπνων» ενεργειακών συστημάτων κ.ά.. Επιπροσθέτως, η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών, που αποτελεί τον ειδικό στόχο για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, θα έχει προγραμματισμένες επενδύσεις και δράσεις σύμφωνες με τα εδαφικά σχέδια μετάβασης.¹⁷¹

Παράλληλα, λειτουργεί και το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) 2021-2025, για τον σχεδιασμό την παρακολούθηση και τον έλεγχο των παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, δηλαδή για τους αναπτυξιακούς στόχους που χρηματοδοτούνται από εθνικού πόρους, μεταξύ των οποίων και ο πυλώνας της πράσινης ανάπτυξης, Ο στρατηγικός σχεδιασμός επηρεάζει το σχεδιασμό των προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης (ΕΣΠΑ), καθώς επιδιώκει να αναπτυχθούν συνέργειες και συμπληρωματικότητες.¹⁷²

Το «Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης» της Ελλάδας, (ΕΣΠΑ 2021-2027), το οποίο μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ κατατέθηκε και εγκρίθηκε πρώτο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (29 Ιουλίου 2021), αποτυπώνει τις αναπτυξιακές

¹⁷⁰ ΕΣΠΑ 2014-2020, όπ.π. (υπος.39)

¹⁷¹ ΕΣΠΑ 2014-2020, *Στόχοι πολιτικής συνοχής 2021-2027*, [on line ανάκτηση], στο https://www.espa.gr/el/Pages/CohesionPolicy_21-27.aspx (πρόσβαση 20/05/2022)

¹⁷² ΕΣΠΑ 2014-2020, όπ.π. (υπος.39)

προτεραιότητες της χώρας μας για τα επόμενα χρόνια, οι οποίες είναι ευθυγραμμισμένες με τις νέες ενωσιακές προτεραιότητες. Οι συνολικοί διαθέσιμοι πόροι αγγίζουν το ύψος των 26,2 δισ. ευρώ, εκ των οποίων ηα 20,9 δισ. ευρώ θα προκύψουν από την στήριξη της ΕΕ, ενώ τα υπόλοιπα 5,3 δισ. ευρώ αφορούν εθνική συνεισφορά.¹⁷³

Το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027 έχει ισχυρό αναπτυξιακό αποτύπωμα αφού τα έργα και οι δράσεις που θα υποστηρίξει έχουν υψηλή προστιθέμενη αξία τόσο για την οικονομία όσο και για το ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι βασικές προτεραιότητες που θέτει αφορούν συνολικές πολιτικές δράσεις, οι οποίες προβάλλονται με σκοπό να υλοποιηθεί η γόνιμη μετάβαση σε μία Ελλάδα «πιο έξυπνη», «πιο πράσινη», «πιο κοινωνική», «πιο κοντά στους πολίτες» και ο ειδικός στόχος για μία μετάβαση δίκαιη για τις περιοχές που βρίσκονται στο επίκεντρο της απολιγνιτοποίησης.

Η πολιτική συνοχής κυριαρχεί στο Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, αποτελώντας σημαντικό στοιχείο ευρωπαϊκής απόκρισης. Θα υπάρχουν μεγάλες επενδύσεις στην πράσινη ανάπτυξη που θα φέρουν νέες ευκαιρίες συμβάλλοντας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Συγκεκριμένα για τον πράσινο πυλώνα του προγράμματος θα διατεθεί το 27% των πόρων και το 7% για τις περιοχές που εντάσσονται στη δίκαιη μετάβαση.¹⁷⁴

Ενδεικτικά, οι επιλογές εθνικής πολιτικής για τον Πυλώνα 2 «μία πιο πράσινη Ευρώπη», αφορούν τον τομέα της ενέργειας που προωθεί την χρήση ΑΠΕ, προτεραιότητες εθνικής στρατηγικής για αντιμετώπιση κινδύνων και καταστροφών, πολιτικές για τη δημιουργία μονάδων επεξεργασίας αποβλήτων, δράσεις για την κυκλική οικονομία – ανακύκλωση, ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Οι πόροι που θα απορροφήσει για την κλιματική αλλαγή (30% του ΕΤΠΑ και 37% του ΤΣ)¹⁷⁵, αφορούν σημαντικές επενδύσεις που έχει προγραμματίσει στους τομείς μείωσης εκπομπών άνθρακα, ενεργειακής απόδοσης και διαχείρισης αποβλήτων. Οι εθνικοί στόχοι προσανατολίζονται σε πράσινους τομείς ανάπτυξης,

¹⁷³ Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, (2021) ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΣΥΜΦΩΝΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΣΠΑ 2021-2027) Πόροι, Αρχιτεκτονική και Προγράμματα Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ, [on line ανάκτηση] στο https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Parousiasi_neou_ESPA_21-27.pdf (πρόσβαση 18/05/2022)

¹⁷⁴ ΕΣΠΑ, (2022), *Νέο ΕΣΠΑ 2021-2027*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (πρόσβαση 20/05/2022)

¹⁷⁵ Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, (2021), *όπ.π.* (υπος. 173)

αλλά και στην προώθηση κοινωνικής συνοχής η οποία θα επιτευχθεί με επενδύσεις σε τομείς απασχόλησης, καθώς και κατάρτισης στην πράσινη μετάβαση μέσω ψηφιακών και πράσινων δεξιοτήτων. Επιπροσθέτως η Ελλάδα έχει δεσμευτεί πολιτικά, συμβάλλοντας στους ενωσιακούς αλλά και στους εθνικούς στόχους, για το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2028.

Το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027 ακολουθούν τα τομεακά και περιφερειακά προγράμματα των πυλώνων δράσης του στα οποία περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων σημαντικές καινοτομίες, αλλά και χρηματοδοτήσεις δράσεων για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, την κοινωνική συνοχή και τη δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση. Συνολικά περιλαμβάνει 22 προγράμματα: 8 τομεακά (17,6 δις ευρώ), 13 περιφερειακά (θα συνδυάσουν πόρους που προέρχονται και από το ταμείο ΕΤΠΑ αλλά και από το ΕΚΤ+, συνολικού ύψους 8,1 δις ευρώ) και 0.5 δις για Τομεακό Πρόγραμμα Αλιείας Υδατ/γείας και Θάλασσας.¹⁷⁶ Για το προαναφερόμενο τομεακό πρόγραμμα, η Ελλάδα θα επενδύσει στους τομείς της ναυτιλίας, αλιείας, και της υδατοκαλλιέργειας, με σκοπό να εφαρμόσει επιτυχώς την κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΠΣ και τον άξονα πολιτικής της που αφορά την κατευθυντήρια ενωσιακής στρατηγική για βιώσιμη και ανταγωνιστική υδατοκαλλιέργεια. Στη συμφωνία εταιρικής σχέσης θα περιγράφονται οι τρόποι υποστήριξης των εγχώριων τομέων αλιείας, υδατοκαλλιέργειας και γαλαζίας οικονομίας, καθώς και τα μέτρα στήριξης για τις παράκτιες κοινότητες.¹⁷⁷

Το νέο ΕΣΠΑ μέσω των προγραμμάτων του αναμένεται να συμβάλλει στον μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου της οικονομίας, στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Ο σχεδιασμός των προγραμμάτων του υλοποιείται σταδιακά με υποβολή σχεδίων στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα οποία καταρτίζονται από την Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) της Εθνικής Αρχής Συντονισμού ΕΣΠΑ, φορέας του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Σε εθνικό διοικητικό επίπεδο ο σχεδιασμός υλοποιείται με την έκδοση εγκυκλίων που απευθύνονται στους αντίστοιχους φορείς σχεδιασμού των προγραμμάτων και τις αρμόδιες υπηρεσίες,

¹⁷⁶ Στο ίδιο

¹⁷⁷ European Commission, (2021), EU Cohesion policy: Commission adopts €21 billion Greek Partnership Agreement for 2021-2027, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2021/07/29-07-2021-eu-cohesion-policy-commission-adopts-eur21-billion-greek-partnership-agreement-for-2021-2027 (πρόσβαση 18/08/2022)

προκειμένου να παρουσιάσουν το κανονιστικό, θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο που αφορά τις κατευθύνσεις, τη δομή και το περιεχόμενό τους.¹⁷⁸

4.4. Η πράσινη ανάπτυξη στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Τα κράτη μέλη προκειμένου να επωφεληθούν από τη χρηματοδοτική στήριξη του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας υποβάλλουν τα οικία Εθνικά Σχέδια Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας προς την Επιτροπή. Έντός των Σχεδίων καθορίζονται οι μεταρρυθμίσεις και οι επενδύσεις τις οποίες προβλέπουν να υλοποιήσουν, με δέσμευση ότι αυτές θα προωθούν τους στόχους για πράσινη και ψηφιακή ανάκαμψη της οικονομίας και εντός του στενού χρονικού πλαισίου ολοκλήρωσης, όπως προβλέπει ο κανονισμός, που εκπνέει το 2026. Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Ελλάδας, είναι εναρμονισμένο με τους προτεραιοποιημένους ενωσιακούς στόχους της ΕΕ, για γρήγορη και δίκαιη μετάβαση της οικονομίας της χώρας μας, στηρίζοντας τη μετάβαση προς ένα πράσινο και ψηφιακό μοντέλο ανθεκτικής ανάκαμψης και ανάπτυξης. Πρωταρχικός στόχος του ελληνικού Σχεδίου είναι να καλύψει το μεγάλο επενδυτικό κενό που αφορά τις επενδύσεις της ελληνικής οικονομίας κατά την τελευταία δεκαετία, το οποίο και επιδεινώθηκε λόγω της πανδημικής κρίσης. Η στρατηγική του αποσκοπεί στην κινητοποίηση των δυνάμεων του ιδιωτικού τομέα, αφενός μέσω της ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων, αφετέρου χρησιμοποιώντας τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), για τη δημιουργία θετικού ανταγωνιστικού επενδυτικού περιβάλλοντος, και συγκέντρωση επιπρόσθετων ιδιωτικών κεφαλαίων. Μέσω της αξιοποίησης των δανείων του Ταμείου Ανάκαμψης, η Ελλάδα επιδιώκει την κινητοποίηση συνολικών επενδυτικών πόρων ύψους 57 δις ευρώ περίπου.¹⁷⁹ Ειδικότερα για τον πυλώνα της πράσινης ανάπτυξης, το σύνολο του προϋπολογισμού που θα διατεθεί είναι ύψους 6,2 εκ ευρώ περίπου και αναμένεται η κινητοποίηση επενδύσεων ύψους 11,6 εκ ευρώ.¹⁸⁰

Το Εθνικό Σχέδιο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή την 17^η Ιουνίου 2021 και είναι μία ισορροπημένη συμβολή στους προτεραιοποιημένους στόχους της ΕΕ, μία

¹⁷⁸ ΕΣΠΑ 2014-2020, *Σχεδιασμός ΕΣΠΑ και Επιχειρησιακών Προγραμμάτων 2021-2027*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.espa.gr/el/Pages/Sxediasmos21-27.aspx> (πρόσβαση 18/08/2022)

¹⁷⁹ *Ελλάδα 2.0, (2021)* ό.π. (υποσ.163), σελ .5-6

¹⁸⁰ *Ελλάδα 2.0, Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, Πυλώνες και Άξονες*, [on line ανάκτηση] στο <https://greece20.gov.gr/pylwnes-aksones/> (πρόσβαση 18/07/2022)

αλληλοενίσχυση που παράγει θετική διάχυση δευτερογενών επιπτώσεων και τονίζει την αξία της συντονισμένης δράσης σε ενωσιακό επίπεδο και την σημασία των πολιτικών για τη συνοχή στο εσωτερικό της ΕΕ. Για την υλοποίησή του, η Ελλάδα ζητά την στήριξη μέσω των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, δηλαδή επιδοτήσεις ύψους 17,77 δισ. ευρώ και 12,73 δισ. ευρώ για την στήριξη ιδιωτικών επενδύσεων υπό τη μορφή ευνοϊκών δανείων στο πλαίσιο του ΜΑΑ κατά την περίοδο 2021-2026. Ειδικότερα, για τους κλιματικούς στόχους θα διατεθεί η υποστήριξη του 37,5% του σχεδίου και το 23,3% θα προωθήσει την ψηφιακή μετάβαση.¹⁸¹

Το σχέδιο «Ελλάδα 2.0.» όπως ονομάζεται, αποτελείται από τέσσερις πυλώνες για «πράσινη μετάβαση», «ψηφιακή μετάβαση», «απασχόληση, δεξιότητες, κοινωνική συνοχή», «ιδιωτικές επενδύσεις και μετασχηματισμός της οικονομίας». Ειδικότερα ως προς τον Πυλώνα 1 «πράσινη μετάβαση», το ελληνικό πλάνο έχει ένα συνεκτικό σύνολο επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων, με μέτρα που ακολουθούν τέσσερις επενδυτικούς άξονες:

- Μετάβαση σε νέο ενεργειακό μοντέλο χαμηλών εκπομπών άνθρακα και αύξηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.: Διασύνδεση των νησιών που θα επιτρέψει καλύτερη αξιοποίησης του ελληνικού δυναμικού σε ΑΕΠ (1,2 εκατ.ευρώ προϋπολογισμός Ταμείου – 2,3 εκατ.ευρώ. κινητοποίηση επενδυτικών πόρων)
- Μετάβαση σε ένα πράσινο και βιώσιμο σύστημα μεταφορών: πρόβλεψη Σχεδίου για την ανάπτυξη σημείων φόρτισης ηλεκτρικής ενέργειας, λεωφορεία πράσινων αστικών συγκοινωνιών στην πρωτεύουσα και στη Θεσσαλονίκη, υπογειοποίηση δικτύου ηλεκτρικού ρεύματος για προστασία από καιρικά φαινόμενα, ευνοϊκές νομικές μεταρρυθμίσεις για την αγορά ηλεκτρικών οχημάτων στην Ελλάδα. (2,7 εκατ.ευρώ προϋπολογισμός Ταμείου – 5,3 εκατ.ευρώ. κινητοποίηση επενδυτικών πόρων)
- Ενεργειακή αναβάθμιση του κτιριακού αποθέματος της χώρας: μέσω επενδύσεων 1,3 δις ευρώ προωθεί την ενεργειακή αποδοτική ανακαίνιση κτιρίων. Αφορά και νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος. (520 χιλ.ευρώ προϋπολογισμός Ταμείου – 1,3 εκατ.ευρώ. κινητοποίηση επενδυτικών πόρων)
- Αειφόρος χρήση των πόρων: πάνω από 600 εκ. ευρώ επενδύσεις στην αναδάσωση, στη βιοποικιλότητα, διαχείριση αποβλήτων και μεγάλες επενδύσεις σε αντιπλημμυρικά

¹⁸¹ European Commission, *Greece's recovery and resilience plan*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility/greeces-recovery-and-resilience-plan_en (πρόσβαση 20/08/2022)

και αρδευτικά δίκτυα μέσω ΣΔΙΤ, (1,76 εκατ.ευρώ προϋπολογισμός Ταμείου – 2,7 εκατ.ευρώ. κινητοποίηση επενδυτικών πόρων)¹⁸²

Επιπλέον έχουν σχεδιαστεί στοχευμένες παρεμβάσεις, με τις οποίες θα χρηματοδοτηθούν ένα σύνολο επενδύσεων σε υποδομές και ανθρώπινο κεφάλαιο και αναμένεται να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας μέσω της ενίσχυσης ιδιωτικών επενδύσεων, μεταξύ άλλων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αύξηση απασχόλησης και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.¹⁸³

Οι άξονες του Σχεδίου έχουν ως στόχο να υλοποιηθούν μέσω κοινωνικών πολιτικών και μεταρρυθμίσεων, τη διασφάλιση ότι τα οφέλη της πράσινης ανάπτυξης θα μοιραστούν χωρίς αποκλεισμούς, στοχεύοντας στην πρόσβαση και στις πιο ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Η αύξηση της απασχόλησης, οι ίσες ευκαιρίες, η αντιμετώπιση του περιορισμού των ανισοτήτων, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε επίπεδο περιφερειών, αποτελεί σημαντική πρόσκληση για την Ελλάδα.¹⁸⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ΣΑΑ άλλων κρατών μελών αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την χώρα μας, αφού αναμένεται ότι μέσω των εξαγωγών, για παράδειγμα, αναμένεται να ωφεληθεί κατά 0,03 ποσοστιαίες μονάδες ΑΕΠ μέχρι το 2026.¹⁸⁵

Η συμβολή του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας θα είναι καθοριστική ως προς την αλλαγή του οικονομικού υποδείγματος της χώρας μας, δίνοντας σημαντική ώθηση στην οικονομία, με στροφή της αναπτυξιακής πορείας της χώρας μας σε μία τροχιά μόνιμης, ανθεκτικής και δυναμικής ανάπτυξης. Κύριος στόχος αποτελεσματικότητας είναι η μόνιμη αύξηση του ΑΕΠ στο 7% και η συνοχή τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.¹⁸⁶

Αναφορικά με την πρόοδο που παρουσιάζει η απορρόφηση των πόρων του ΜΑΑ, σημειώνεται ότι μέχρι τον Ιούνιο του 2022, από τα επενδυτικά σχέδια ύψους 1,2 δις ευρώ που αφορούν στην απορρόφηση πόρων δανείων του Ταμείου Ανάκαμψης, τα 891 δις ευρώ αφορούν σε επενδύσεις πράσινης μετάβασης, με το δανειακό επενδυτικό πρόγραμμα του «Ελλάδα 2.0», να δίνει έμφαση στις μικρές και μεσαίες

¹⁸² Ελλάδα 2.0,, ό.π. (υπος.180)

¹⁸³ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), ό.π.(υπος.166)

¹⁸⁴ Ελλάδα 2.0, (2021), ό.π. (υπος.163), σελ.17-18, 22-24

¹⁸⁵ European Commision, ό.π. (υπος.181)

¹⁸⁶ Ελλάδα 2.0, (2021), ό.π. (υπος.163) σελ.17-18, 22-24

επιχειρήσεις, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι παρουσιάζει υψηλό¹⁸⁷ επενδυτικό ενδιαφέρον.¹⁸⁸

Επιπροσθέτως, το Σχέδιο αντανακλά τους ειδικούς κλιματικούς στόχους του Εθνικού Σχεδίου Ενέργειας και Κλίματος (ΕΣΕΚ),¹⁸⁹ τις στρατηγικές προτεραιότητές του, αλλά και τις συστάσεις της Επιτροπής σχετικά με την επίτευξη των κλιματικών στόχων του 2030 και τη χρήση του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.¹⁹⁰

Βασικές προτεραιότητες του ΕΣΕΚ είναι η μείωση εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά 42% μέχρι το 2030, πλήρη απολιγνιτοποίηση¹⁹¹ στην ηλεκτροπαραγωγή έως το 2028, αύξηση του μεριδίου συμμετοχής Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην κατανάλωση ενέργειας σε τουλάχιστον 35%, βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά 38%.¹⁹² Το σχέδιο προωθεί ανταγωνιστικές μεθόδους παραγωγής ενέργειας, με την απολιγνιτοποίηση να αποτελεί το μεγαλύτερο project στην ιστορία της χώρας μας. Με βάση τις προβλέψεις του ΕΣΕΚ η πλειονότητα των λιγνιτικών μονάδων της ΔΕΗ ΑΕ μέχρι το 2023 θα έχει αποσυρθεί.

4.5. REACT-EU και Κοινή Γεωργική Πολιτική

Τα πρόσθετα κονδύλια που περιλαμβάνει το πρόγραμμα του REACT-EU για την «πράσινη συμφωνία», θα διατεθούν στα προγράμματα ΕΣΠΑ 2014-2020 για τα ταμεία ΕΤΠΑ, ΕΚΤ+ και ΤΕΒΑ και θα χορηγηθούν από το NextGeneration-Eu για την περίοδο 2021-2022. Στον αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας για την επίτευξη των στόχων της πράσινης ανάπτυξης, συμπεριλαμβάνεται και η χρηματοδοτική στήριξη μέσω των πόρων που θα διατεθούν από τον νέο κανονισμό της Κοινής Γεωργικής

¹⁸⁷ Περίπου 700 σχέδια από ενδιαφερόμενους επενδυτές βρίσκονται σε διαδικασία έγκρισης.

¹⁸⁸ Ελλάδα 2.0., (2022) Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, *Υπερβαίνει το 1,2 δισ. ευρώ η απορρόφηση των πόρων του «Ελλάδα 2.0»*, [on line ανάκτηση] στο <https://greece20.gov.gr/ypervainei-to-1-2-dis-evrw-i-aporrofisi-twn-porwn-tou-ellada-2-0/> (πρόσβαση 20/08/2022)

¹⁸⁹ Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα αποτελεί τον αναλυτικό στρατηγικό χάρτη για την επίτευξη αποτυπωμένων στόχων για την ενέργεια και το κλίμα έως το 2030. Διαμορφώνει την εθνική πολιτική αναλύοντας ένα ευρύ φάσμα οικονομικών και αναπτυξιακών δραστηριοτήτων με ποσοτικοποιημένους και κοστολογημένους στόχους, με ενδιάμεσα ορόσημα για την παρακολούθηση της πορείας επίτευξης και της λειτουργίας των μέτρων και των πολιτικών που ακολουθεί

¹⁹⁰ Απόφαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής, Υπ' αριθμ.4/31-12-2019, Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, , *Κύρωση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 4893/ Β' / 31-12-2019)

¹⁹¹ Πρόκειται για την μείωση και τελικά την παύση της χρήσης του λιγνίτη ως μέσο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και την στροφή στην στήριξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας οι οποίες θα αποτελούν για την χώρα μας το βασικό ενεργειακό πόρο.

¹⁹² Απόφαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής (2019), όπ.π. (υποσ.190)

Πολιτική (ΚΓΠ), και ειδικότερα τους στόχους και τα εργαλεία του νέου Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ 2021-2027¹⁹³ που ενσωματώνει τις φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και τη δράση για την κλιματική αλλαγή και την προστασία του περιβάλλοντος.¹⁹⁴

4.6. Η Εθνική πολιτική για τη Δίκαιη Μετάβαση

Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας μαζί με το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών, αποτελούν τη βασική στρατηγική της χώρας μας και τη συμβολή της στο επενδυτικό σχέδιο για την «πράσινη μετάβαση» με δίκαιο και αποτελεσματικό τρόπο για όλους.¹⁹⁵ Όπως αναφέραμε και παραπάνω, οι μακροοικονομικές επιπτώσεις της μετάβασης προς την ουδετερότητα δεν θα είναι ίδιες για όλες τις περιφέρειες και κράτη μέλη, λόγω της εξάρτησής τους από την αλυσίδα αξίας των ορυκτών καυσίμων ή από βιομηχανίες και τομείς υψηλής έντασης άνθρακα, χάριν στις οποίες αναπτύχθηκαν κατά το παρελθόν.

Η λιγνιτική δραστηριότητά της χώρας μας, όπως είναι αναμενόμενο, επηρεάζεται καταλυτικά από αυτή τη στροφή για την επίτευξη των κλιματικών και ενεργειακών στόχων. Στις περιφέρειες μετάβασης ανήκουν οι περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας, Ιονίων Νήσων, Στερεάς Ελλάδας, Κρήτης και Βορείου Αιγαίου.¹⁹⁶ Ειδικότερα, οι περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης οι οποίες είχαν στηριχθεί στην πολυετή και μονόπλευρη λιγνιτική δραστηριότητα, και αναπτύχθηκαν χάρη στη βιομηχανία άνθρακα, θα αντιμετωπίσουν μεγάλες κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες από τη μετάβαση στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο της μεταλιγνιτικής περιόδου. Αλλά και τα νησιά που ηλεκτροδοτούνται από σταθμούς πετρελαίου, επηρεάζονται με ανόμοιο τρόπο λόγω πχ. της διαφορετικής βαρύτητας του εκάστοτε τοπικού παραγωγικού συστήματος ή την απόσταση από την ηπειρωτική χώρα, την έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, κ.ά..¹⁹⁷

¹⁹³ Τα νέα στρατηγικά σχέδια της ΚΓΠ αναμένεται να εφαρμοστούν σε όλες τις χώρες της ΕΕ από την 1η Ιανουαρίου 2023 (στο https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_el πρόσβαση 20/08/2022)

¹⁹⁴ ΕΣΠΑ 2014-2020, όπ.π. (υποσ.39)

¹⁹⁵ Ελλάδα 2.0, (2021) όπ.π. (υποσ.163), σελ.13

¹⁹⁶ Γ. Πετράκος, Γ. Ψυχάρης, (2016), *όπ.π. (υποσ.1)*, σ.508

¹⁹⁷ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), Συντονιστική Επιτροπή Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, *Απολογισμός Έργου 2020-2022*, σελ.4-5, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/index.php/node/441> (πρόσβαση 20/08/2022)

Η μετάβαση εκτιμάται ότι πρωτίστως θα επηρεάσει το παραγωγικό σύστημα των Π.Ε. Κοζάνης και Φλώρινας, στις οποίες εντοπίζεται περίπου το 68% της απασχόλησης και παράγεται το 80% του περιφερειακού ΑΕΠ, αφού εκεί διαμένει το 71% της Περιφέρειας Δ.Μακεδονίας Τα Γρεβενά και η Καστοριά θα επηρεαστούν σε δευτερεύων χρόνο. Εκτιμάται ότι με την υλοποίηση παραγωγικών επενδύσεων από μεγάλες επιχειρήσεις καθώς και με τη χρήση των πόρων του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης θα δημιουργηθούν περίπου 18.500 θέσεις εργασίας.

Στη Μεγαλόπολη που αποτελεί πυρήνα λιγνιτικής δραστηριότητας, το οικονομικό και εργασιακό αντίκτυπο της μετάβασης θα είναι πιο ισχυρό. Για αυτό και οι ευκαιρίες απασχόλησης θα είναι πολλαπλάσιες σε σχέση με την περιορισμένη ένταση χρηματοδότησης. Αναμένεται ότι θα υπάρξει μεγαλύτερη μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων από τις παραγωγικές επενδύσεις μεγάλων επιχειρήσεων, δημιουργώντας (μαζί με τους πόρους του ΤΔΜ) περίπου 6.000 θέσεις εργασίας.

Στα νησιά θα αποσυρθούν ως ρυπογόνοι οι αυτόνομοι θερμικοί σταθμοί που τα ηλεκτροδοτούν και θα διασυνδεθούν με την ηλεκτρικό σύστημα της ηπειρωτικής χώρας Επιπλέον, οι προκλήσεις αυτές θα ενταθούν με τη σταδιακή κατάργηση των δωρεάν δικαιωμάτων για τις αερομεταφορές, σε συνδυασμό με την επέκταση του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών Αερίων Θερμοκηπίου στη ναυτιλία.¹⁹⁸

Για τον μετασχηματισμό των οικονομιών και των κοινωνιών των περιοχών αυτών, υπηρετώντας τις προτεραιότητες των κλιματικών στόχων της ΕΕ, με σκοπό αφενός τη δημιουργία στρατηγικών βιώσιμης ανάπτυξης και δυνατότητας αναγέννησης των οικονομιών τους, αφετέρου έχοντας ως γνώμονα τη μείωση κινδύνου περιθωριοποίησης ανθρώπων και περιφερειών, η χώρα μας κατάρτησε στρατηγικά εδαφικά σχέδια δίκαιης και αναπτυξιακής μετάβασης. Ειδικότερα σε αυτά των λιγνιτικών περιοχών Δυτικής Μακεδονίας και Δήμου Μεγαλόπολης, υπολογίζεται ότι το συνολικό ύψος χρηματοδότησης από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους, συμπεριλαμβάνοντας και τη μόχλευση ιδιωτικών πόρων, θα ξεπεράσει τα 5 δις ευρώ.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.4-5

¹⁹⁹ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2021), *Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης*, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/node/143> (πρόσβαση 20/08/2022)

4.6.1. Πως θα υλοποιηθεί η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση στη χώρα μας

Για την αξιοποίηση των πόρων του ΜΔΜ της ΕΕ, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κατάρτιση και έγκριση Ενιαίου Επιχειρησιακού Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΠΔΑΜ), το οποίο αποτελεί μία ολοκληρωμένη προσέγγιση στο σύνολο των δημόσιων πολιτικών και όχι αποκλειστικό θέμα τομεακής ή οριζόντιας πολιτικής. Στα ΕΠΔΑΜ θα ενσωματωθούν τα Εδαφικά Σχέδια της Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΣΔΑΜ), στα οποία θα προσδιορίζονται οι αναπτυξιακές ανάγκες των εδαφών που θα επηρεαστούν περισσότερο από τον μετασχηματισμό των παραπάνω βιομηχανιών, οι επενδύσεις που αναμένεται να υλοποιηθούν, αλλά και η στήριξη μέσω της χρήσης των πόρων που θα αντληθούν από τα εργαλεία και τα μέσα του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.

Στα ΕΣΔΑΜ αποτυπώνεται η συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας αποσύνδεσης της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση φυσικών πόρων, εντοπίζονται οι αναμενόμενες απώλειες θέσεων εργασίας, οι κοινωνικό-οικονομικές και οι περιβαλλοντικές προκλήσεις, εξετάζονται οι μακροοικονομικές και μικροοικονομικές επιπτώσεις. Επίσης προσδιορίζεται η συμπληρωματικότητα των ΕΣΔΑΜ σε σχέση με άλλες στρατηγικές που ακολουθεί η χώρα, αλλά και με τις δράσεις του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Η έγκριση των ΕΣΔΑΜ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκλειδώνει τη χρηματοδοτική στήριξη των επενδύσεων στα αντίστοιχα εδάφη, από τις διάφορες πηγές χρηματοδότησης του ΕΠΔΑΜ.²⁰⁰

Τα Εδαφικά Σχέδια των κρατών μελών, θα πρέπει να είναι συνεπή με τις κατευθύνσεις του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) για τις οποίες η χώρα μας έχει δεσμευτεί.²⁰¹

Οι Ζώνες Απολιγνιτοποίησης» (ΖΑΠ), αποτελούν βασική προϋπόθεση για την ορθή εφαρμογή του ΣΔΑΜ, «με τις χωρικές ενότητες να προσδιορίζονται εκατέρωθεν και κατά μήκος του άξονα Κοζάνη-Πτολεμαΐδα-Αμύνταιο- Φλώρινα και περιοχή Μεγαλόπολης.²⁰²

²⁰⁰ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2021), ό.π. (υπος.199)

²⁰¹ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), ό.π. (υπος.197) σελ.9, 19

²⁰² Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (2020) *Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης Επικαιροποιημένο Master Plan Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών, Συντονιστική Επιτροπή ΣΔΑΜ, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, της 11/12/2020*, σελ.30 [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/index.php/node/252> (πρόσβαση 17/07/2022)

Επίσης, στις περιοχές απολιγνιτοποίησης εφαρμόζεται η «Ρήτρα Δίκαιης Μετάβασης» με σκοπό να ενσωματώνεται η λογική εξασφάλισης δίκαιης μετάβασης στον αναπτυξιακό σχεδιασμό, αλλά και σε όλες τις νομοθετικές παρεμβάσεις της Κυβέρνησης, μέσω ρυθμίσεων που ενισχύουν την ανάπτυξη (π.χ. σε βραχυπρόθεσμο διάστημα τη δημιουργία θέσεων εργασίας για τις λιγνιτικές περιοχές)²⁰³

Ο διοικητικά αυτοτελής και οικονομικά αυτόνομος φορέας με την επωνυμία «Μετάβαση Α.Ε.», αποτελεί τον κύριο δικαιούχο των πράξεων που θα ενταχθούν μέσω του ΕΠΔΑΜ στο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου Έργων ΕΣΠΑ, με σκοπό την ταχεία υλοποίησή των έργων δίκαιης μετάβασης.²⁰⁴

4.6.2. Το Εθνικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης

Το πρόγραμμα της χώρας μας για την πολυετή περίοδο 2021-2027, προβλέπει την παράλληλη υιοθέτηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων που αφορούν την στήριξη των ελληνικών περιοχών που πλήττονται από τη μετάβαση στην περίοδο της απολιγνιτοποίησης. Για το σκοπό αυτό ήταν απαραίτητο να καταρτιστεί ένα στρατηγικό σχέδιο για την προσέλκυση επενδύσεων και δράσεων περιβαλλοντικής αποκατάστασης των εν λόγω περιοχών, με αναλυτικά χρονοδιαγράμματα για την υλοποίησή του. Στο πλαίσιο αυτό, μετά την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, η Κυβερνητική Επιτροπή αποφάσισε την κατάρτιση και την υλοποίηση του Εθνικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης με σκοπό τον ολικό αναπτυξιακό μετασχηματισμό αυτών των περιοχών και τη διατήρηση ή ενίσχυση του κοινωνικού τους ιστού, ο συντονισμός του οποίου ανατέθηκε στη Συντονιστική Επιτροπή ΣΔΑΜ.²⁰⁵

Στόχοι του σχεδίου είναι η δημιουργία ενός πλέγματος μέτρων που αφορούν επενδυτικά και φορολογικά κίνητρα, νέες υποδομές, αξιοποίηση φυσικών πόρων, την εκπόνηση του ΣΔΑΜ μέσω συντονισμού με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς, όργανα και κοινωνίες, καθώς και την αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών χρηματοδότησης τόσο των εθνικών (πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, τακτικός προϋπολογισμός, τέλος

²⁰³ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (2020), όπ.π. (υπος.202), σελ.10.

²⁰⁴ Στο ίδιο

²⁰⁵ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), όπ.π. (υπος.197), σελ.5

ανάπτυξης), όσο και ευρωπαϊκών (Ταμείο Συνοχής, Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, ΕΚΤ+,ΕΤΠΑ, ΕΤΕπ) , καθώς και ιδιωτικών πηγών.²⁰⁶

Τα κύρια σημεία του σχεδίου και οι πολιτικές προτεραιότητές του έχουν τρεις άξονες: την προάσπιση της απασχόλησης, την αντιστάθμιση των επιπτώσεων της απολιγνιτοποίησης σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και την διασφάλιση ενεργειακής αυτάρκειας της χώρας, ειδικότερα των περιοχών μετάβασης με ταυτόχρονη ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.²⁰⁷

Το σχέδιο εστιάζει σε πέντε πυλώνες ανάπτυξης, εναρμονισμένοι με τους πέντε θεματικούς στόχους της ΕΕ για επενδύσεις: οριζόντιες δράσεις που αφορούν την καθαρή ενέργεια, βιομηχανία-βιοτεχνία-εμπόριο, έξυπνη αγροτική παραγωγή, τεχνολογία-εκπαίδευση, βιώσιμος τουρισμός. Γύρω από τους πυλώνες του θα οικοδομηθεί η προώθηση επενδύσεων, οι οποίες θα υλοποιηθούν από δημόσιους αλλά και από ιδιωτικούς φορείς, αλλά και μέσω σύμπραξης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), με συνολικό ύψος δράσεων άνω των 3 δις ευρώ.²⁰⁸

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία στήριξης του εθνικού ΣΔΑΜ είναι ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης, πόροι που θα προέλθουν από το ΕΣΠΑ (και του 2014-2020 και του 2021-2027), από τα ευρωπαϊκά Ανταγωνιστικά Προγράμματα , το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, αλλά και εθνικοί πόροι (όπως πόροι από το Πράσινο Ταμείο), πόροι από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, πόροι από την ΔΕΗ που θα προέλθουν από την αποκατάσταση ορυχείων, αλλά και ιδιωτικοί πόροι από επενδυτικά και φορολογικά κίνητρα (πχ. Επενδύσεις σε λιγνιτικές περιοχές ή πόροι από ΔΕΗ για αποκατάσταση ορυχείων). Ειδικότερα, από τον ευρωπαϊκό ΜΔΜ ((Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το Ειδικό καθεστώς InvestEU και τη Δανειακή Διευκόλυνση Δημοσίου Τομέα μέσω ΕΤΕπ), αναλογεί στη χώρα μας εκτιμώμενη χρηματοδότησης ύψους 5 δις ευρώ περίπου, καθώς και από τους εθνικούς πόρους.²⁰⁹ Επιδιώκεται, μέσω κατάρτισης βέλτιστου χρηματοδοτικού σχήματος, η πλήρης και αποδοτική αξιοποίηση όλων των πηγών χρηματοδότησης που διατίθεται για την επίτευξη του στόχου δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης, αλλά και μέσω άλλων χρηματοδοτικών εργαλείων και πηγών προωθείται χρηματοδότηση για την κινητοποίηση σημαντικού ύψους ιδιωτικών κεφαλαίων.

²⁰⁶ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2021), όπ.π. (υπος.199)

²⁰⁷ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (2020) όπ.π. (υπος.202) , σελ.5

²⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.18-19

²⁰⁹ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2021), όπ.π. (υπος.199)

Το ΣΔΑΜ έχει δυναμικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι πηγή χρηματοδότησης της Δίκαιης Μετάβασης είναι η ΕΕ, θα πρέπει να υποβάλλεται συχνή επικαιροποίηση ανά τακτά χρονικά διαστήματα, βάσει προόδου του ΕΣΠΑ 2021-2027 και του ΠΔΑΜ 2021-2027. Η ανάγκη της χώρας μας να συμβαδίζει με τα νέα περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά πρότυπα, καλύπτοντας ταυτόχρονα το έλλειμμα του παραγωγικού μοντέλου των μεταλιγνιτικών περιοχών με νέες αξίες σε διάφορους τομείς και κλάδους, καταδεικνύει ότι το ΣΔΑΜ δεν είναι ζήτημα τομεακής πολιτικής αλλά αποτελεί ένα πολυδιάστατο Εθνικό Σχέδιο.²¹⁰

4.6.3. Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021-2027.

Αμέσως μετά την έγκριση του ΣΔΑΜ και υπό τις κατευθύνσεις των αρμόδιων ελληνικών αρχών για τον συντονισμό του ΕΣΠΑ 2021-2027, ξεκίνησε η κατάρτιση του βασικού προγραμματικού πλαισίου εφαρμογής του ΣΔΑΜ με την υποβολή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ). Το ελληνικό ΠΔΑΜ εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 16 Ιουνίου 2022 και αποτελεί τον κύριο πυλώνα για τον σχεδιασμό της ελληνικής αναπτυξιακής στρατηγικής στις περιοχές δίκαιης μετάβασης, σηματοδοτώντας την έναρξη της διαδικασίας αναπτυξιακών παρεμβάσεων στη χώρα μας., Παρέχει τα απαραίτητα μέσα προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνικο-οικονομική και περιβαλλοντική βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών της χώρας μας που επηρεάζονται από τη μετάβαση. Συνοδεύεται από τα εδαφικά σχέδια των περιοχών αυτών, δηλαδή τρία στο σύνολό τους: δύο για τις λιγνιτικές περιοχές Μεγαλόπολης και Δυτικής Μακεδονίας (Κοζάνη-Φλώρινα) και ένα εδαφικό σχέδιο Νήσων της Περιφέρειας Βορείου- Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης.²¹¹

Το ΠΔΑΜ είναι ένα νέο πρόγραμμα της ΕΕ στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής και το πρώτο πρόγραμμα του ΕΣΠΑ 2021-2027 που λαμβάνει περιβαλλοντική έγκριση²¹², επισφραγίζοντας ότι το ΠΔΑΜ ενσωματώνει με επάρκεια την

²¹⁰ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (2020) όπ.π. (υπος.202) , σελ.6,29, 44

²¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 16.06.2022, για την έγκριση του προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» για στήριξη από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης στο πλαίσιο του στόχου «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη» στην Ελλάδα CCI 2021EL16JTPR00, C(2022)/3943/ final της 16.06.2022*

²¹² Σύμφωνα με το εθνικό και κοινοτικό δίκαιο συντάσσεται στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση που αφορά τη διαδικασία αξιολόγησης ή αντιμετώπισης περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός σχεδίου ή προγράμματος με σκοπό την υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος και μεταξύ άλλων

περιβαλλοντική διάσταση και καθορίζει σχετικούς περιορισμούς αναφορικά με την υλοποίηση του προγράμματος.²¹³

Η Ελλάδα όπως δήλωσε η E.Ferreira Επίτροπος για τη Συνοχή και τις Μεταρρυθμίσεις, μετά την έγκριση του Εταιρικού Συμφώνου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, είναι και πάλι η πρώτη χώρα στην ΕΕ με εγκεκριμένα σχέδια και πρόγραμμα για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης.²¹⁴ Η απόφαση έγκρισης του προγράμματος από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, γίνεται το όχημα για τη χρηματοδότηση συνεκτικού πλέγματος δράσεων και έργων, με στόχο την κοινωνικά δίκαιη και οικονομικά αποδοτική μετάβαση στις επηρεαζόμενες περιοχές. Το πρόγραμμα υποστηρίζεται από πόρους που προέρχονται κυρίως από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης και συμπληρώνεται με τη συνεισφορά πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία ΕΤΠΑ, και ΕΚΤ+ , τις επιχειρησιακές δαπάνες του NextGenerationEU και του ΠΔΠ 2021-2027.²¹⁵ Το ΠΔΑΜ 2021-2027 έχει προϋπολογισμό περίπου 1,6 δις ευρώ τα οποία δεσμεύτηκαν από πόρους του ΤΔΜ (των ΕΤΠΑ και ΕΚΤ+ ύψους 1,375 δις που ενσωματώνονται εκ μεταφοράς στο ΤΔΜ) και 254 δις από την εθνική συμμετοχή στο πλαίσιο ΠΔΠ 2021-2027.²¹⁶

Το Πρόγραμμα εμφανίζει συνέργειες και συμπληρωματικότητα με τους υπόλοιπους πυλώνες στήριξης του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης: το Ειδικό Καθεστώς InvestEU (μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων), την ΕΤΕπ (Δανειακή Διευκόλυνση του δημόσιου τομέα για υλοποίηση απαραίτητων δημόσιων επενδύσεων) επιμέρους Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027, το ΤΑΑ, το ΕΤΘΑΥ, για προγράμματα που αφορούν γεωγραφικά τις ίδιες περιοχές.

Για την υλοποίηση του ΠΔΑΜ θα αναζητηθεί η δυνατότητα συνεργασίας (είτε διαπεριφερειακή, διασυνοριακή ή διακρατική) και ανάπτυξης κοινών δράσεων με άλλα κράτη – μέλη με προβλήματα μετάβασης, στο πλαίσιο του προγράμματος Interreg, καθώς και για μη θεσμοθετημένων πρωτοβουλιών της ΕΕ που στοχεύουν στη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της μετάβασης.

περιλαμβάνει την εκπόνηση στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Θεσμοθετήθηκε με την [Οδηγία 2001/42/ΕΚ](#).

²¹³ Κοινή Υπουργική Απόφαση, υπ' αριθμ.: ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/93990/6088/29-04-2022 «Περιβαλλοντική Έγκριση του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021-2027», ΑΔΑ:6Τ3Ζ4653Π8-ΧΙΟ

²¹⁴ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022) Έγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Ελληνικό Πρόγραμμα "Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση" στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021-2027, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/index.php/node/429> (πρόσβαση 17/06/2022)

²¹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *όπ.π. (υποσ.211)*

²¹⁶ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), *όπ.π. (υποσ.197)* σελ.9, 19

Η στρατηγική του προγράμματος διαμορφώθηκε υπό τις κατευθύνσεις της Συντονιστής Επιτροπής ΣΔΑΜ, λαμβάνοντας υπόψη το πεδίο εφαρμογής του Ταμείου και τις προτεραιότητες των Εδαφικών Σχεδίων. Εστιάζει σε 6 προτεραιότητες: ενίσχυση και προώθηση της επιχειρηματικότητας (με έμφαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τη διασύνδεση της επιχειρηματικότητας με την καινοτομία και την έρευνα), κλιματική ουδετερότητα-ενεργειακή μετάβαση, κυκλική οικονομία-αναπροσαρμογή χρήσεων γης, ενδυνάμωση ανθρώπινου κεφαλαίου και δίκαιη εργασιακή μετάβαση, τεχνική βοήθεια για υλοποίηση στόχων ΣΔΑΜ και ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας για τη βελτίωση ποιότητας ζωής των κατοίκων.²¹⁷

4.6.4. Η προσωρινή αναπροσαρμογή στρατηγικής του ΣΔΑΜ

Η φιλοδοξία να καταστεί η Ελλάδα τα επόμενα χρόνια πρότυπο πράσινης ανάπτυξης, μετατρέποντας την πράσινη ενέργεια σε μία αναπτυξιακή ευκαιρία για τη χώρα μας, συνεχίζει να αποτελεί τον κεντρικό προσανατολισμό της χώρας μας²¹⁸, στοχεύοντας στη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά 55% και στην ελληνική συμβολή για την κλιματική ουδετερότητα της ΕΕ έως το 2050 στο πλαίσιο της στρατηγικής του Επενδυτικού Σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

Ωστόσο, μία σειρά από παράγοντες έχουν θέσει τις δράσεις του ΣΔΑΜ σε νέο προβληματισμό. Στο «μήκος κύματος» των νέων συνθηκών και αχαρτογράφητων συγκυριών που διαμόρφωσε ο πόλεμος στην Ουκρανία και η ενεργειακή κρίση, η κυβέρνηση της χώρας μας αποφάσισε λόγω της επείγουσας ανάγκης για διασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας, να προχωρήσει προσωρινά στην παράταση λειτουργίας του «λιγνιτικού χαρτοφυλακίου». Συγκεκριμένα, ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε, τον διπλασιασμό λιγνιτικής παραγωγής για την επόμενη διετία, ως λύση ανάγκης και ενεργειακό «μαξιλάρι» λόγω των έκτακτων συνθηκών που αφορούν τη μείωση εξάρτησης από το φυσικό αέριο στην περίπτωση ενδεχόμενης περικοπής εισαγωγής καυσίμου από Ρωσία. Η αύξηση εξόρυξης λιγνίτη κατά 50% είναι ένα βραχυπρόθεσμο σχέδιο ανάγκης το οποίο δεν ανατρέπει τα δεδομένα για τον λιγνίτη, ούτε τον

²¹⁷ Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), *Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης*, (Just Development Transition C(2022)3943, της 16/06/2022,) σελ.13-15 [on line ανάκτηση] στο <https://www.sdam.gr/node/431> (πρόσβαση 23/08/2022)

²¹⁸ Θεσμικό πλαίσιο και πρόοδος υλοποίησης βλ. Παραρτήματα I, II

σχεδιασμό για πράσινη μετάβαση, ενώ μέχρι το 2028, θα λειτουργεί ως λιγνιτική μονάδα ο σταθμός Πτολεμαΐδας.²¹⁹

Το τελευταίο αποτελεί προσωρινή προσαρμογή μίας από τις βασικές κατευθύνσεις του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) για την επίτευξη των ενεργειακών και κλιματικών στόχων της Ελλάδας. Ειδικότερα αφορά την επίτευξη μηδενικής παραγωγής του λιγνίτη στην ηλεκτροπαραγωγή μέχρι το έτος 2028, όπως προβλεπόταν .

²¹⁹ Ελληνική Δημοκρατία, Πρωθυπουργός, (2022), *Ενημερωτικό σημείωμα για την παρουσία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στα εγκαίνια του φωτοβολταϊκού πάρκου στην Κοζάνη*, στο <https://primeminister.gr/2022/04/06/29056>, (πρόσβαση 27/04/2022)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η «Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία» συνιστά για την Ε.Ε. μία ελπιδοφόρα προσέγγιση επίλυσης κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων στο εσωτερικό της, ενώ ήδη βρίσκεται σε υψηλές θέσεις επιλογής από επενδυτικούς και αναπτυξιακούς φορείς, ως η νέα εναλλακτική λύση για την προώθηση της ανάπτυξης. Αποτελεί τον καθορισμό της κατεύθυνσης που πρέπει να λάβει η αναπτυξιακή στρατηγική για την κλιματική πολιτική της Ε.Ε., ώστε να καθοδηγεί όλες τις δράσεις της Ε.Ε. και των κρατών-μελών της, συμπληρώνοντας τις κύριες ευρωπαϊκές πολιτικές και προσδιορίζοντας το στρατηγικό πλαίσιο επενδύσεων και τους μηχανισμούς χρηματοδότησης των προσδοκιών της.

Η διαχείριση της κλιματικής αλλαγής είναι μόνο μία πτυχή της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Με την πεποίθηση η πρόβλεψη για ανάπτυξη να εμπεριέχει τα στοιχεία του πυρήνα της ευρωπαϊκής ιδέας για αρμονία και αλληλεγγύη, η πολιτική συνοχής ορίζεται ως το σημείο εκκίνησης για τη χάραξη της οικονομικής σύγκλισης, επιδιώκοντας μέσω των στόχων της Ε.Ε. για την κλιματική ουδετερότητά της μέχρι το 2050, να συμβάλλει στην άμβλυνση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων. Το μακρόπνοο αυτό σχέδιο πολιτικής προτίθεται να μετατρέψει τις περιβαλλοντικές προκλήσεις σε επενδυτικές ευκαιρίες, φέροντας εντός της όλους τους μηχανισμούς στήριξης δράσεων του επενδυτικού σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, για μία δίκαιη μετάβαση στη κλιματική ουδετερότητα, χωρίς αποκλεισμούς για εργαζόμενους ή περιφέρειες που θα έρθουν αντιμέτωποι με το κόστος της προσαρμογής.

Σε κάθε περίπτωση, η πολιτική συνοχής, εφαρμόζεται ως η βέλτιστη πολιτική μετάβασης στην πράσινη ανάπτυξη, αλλά είναι δύσκολο να προκαθοριστεί η αποτελεσματικότητά της εκ των προτέρων. Κι αυτό γιατί ο μετασχηματισμός που θα προκύψει είναι μεγάλος και διαπερνά όλες τις δομές του συστήματος κάθε κράτους μέλους. Για αυτό και χρειάζεται προσεκτικό σχεδιασμό, μελετημένους στόχους και εύκολη προσαρμοστικότητα, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί άμεσα σε κάθε αναδυόμενο στοιχείο που θα προκύψει στην πορεία και που μπορεί να «απαιτήσει» άμεση μεταβολή της πολιτικής. Ειδικότερα στις περιφέρειες που έχουν μεγαλύτερη εξάρτηση της οικονομίας τους από τον άνθρακα ή που οι οικονομικο-κοινωνικές δομές τους είναι «λιγότερο ανθεκτικές» στις αρνητικές εξωτερικότητες της κλιματικής μετάβασης.

Είναι πρόδηλο, ότι τον κυριότερο ρόλο στο επενδυτικό σχέδιο για την ευρωπαϊκή πράσινη ανάπτυξη διαδραματίζει η πολιτική της συνοχής. Στο πλαίσιο της καλείται να συνταιριάξει κοινωνική ευημερία, οικονομική ανάπτυξη, περιβαλλοντική προστασία, ασυμβατότητες περιφερειών, επενδυτικές προσεγγίσεις αναπτυξιακής προοπτικής μέσω προσθήκης εργαλείων, μηχανισμών και διαδικασιών που θα οδηγήσουν μεταξύ άλλων και στην επίτευξη του ενωσιακού στόχου για άμβλυνση των ανισοτήτων μέσω της περιφερειακής ανάπτυξης.

Είναι δυνατόν όμως να μπορούν να ευθυγραμμιστούν η ανάπτυξη με το περιβάλλον χωρίς να επηρεάσει βαθιά έναν κοινωνικο-οικονομικό μετασχηματισμό που θα οδηγήσει σε διεύρυνση των ανισοτήτων; Οι απόψεις ποικίλουν και η ιδέα των στρατηγικών μεθόδων ανάπτυξης της πράσινης οικονομίας, βλέπεται συχνά με κριτική διάθεση. Οι μη υποστηρικτές βλέπουν την κλιματική αλλαγή ως αποτέλεσμα του ανεξέλεγκτου καπιταλισμού. Για αυτούς, η Πράσινη Συμφωνία, μετατρέπει το φυσικό κεφάλαιο σε άλλη μορφή κεφαλαίου, έχοντας ως στόχο την αναδιανομή οικονομικής και πολιτικής δύναμης. Άλλοι βλέπουν ότι η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία μακροπρόθεσμα μπορεί να αποδώσει κοινωνική και οικονομική ευημερία, ενώ αντίθετα σε άλλους κυριαρχεί η άποψη ότι είναι αναπόφευκτο να μην υπονομευθεί το περιβάλλον από τις συνθήκες που απαιτούνται για τα επενδυτικά σχέδια της Πράσινης Συμφωνίας.

Όποια οπτική και αν ακολουθηθεί το σίγουρο είναι ότι ως όραμα δεν πρέπει να απορριφθεί. Γιατί πέρα από κάθε οικονομική ή πολιτική ματιά, είναι κυρίως ένα πεδίο μάχης και μία φιλόδοξη απάντηση στην χρόνια πάλη για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής μας συνείδησης, με την πολιτική συνοχής να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εγχειρήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Becchetti, L., Prisco Piscitelli, Alessandro Distante, Alessandro Miani, Antonio Felice Uricchio, *European Green Deal as social vaccine to overcome COVID-19 health & economic crisis*, The Lancet Regional Health - Europe, Volume 2, 2021, 100032, ISSN 2666-7762, [on line ανάκτηση] στο <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2021.100032>. (πρόσβαση 01/06/2022)

Daniel Rauhut & Alois Humer (2020) *EU Cohesion Policy and spatial economic growth: trajectories in economic thought*, European Planning Studies, 28:11, 2116-2133, DOI: [10.1080/09654313.2019.1709416](https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1709416)

Elkerbout, M., Egenhofer, C., Núñez Ferrer, J., Catuti, M., Kustova, I., & Rizos, V. (2020). *The european green deal after corona: Implications for eu climate policy*. CEPS Policy Insights, 6.

European Commission, *Directorate-General for Budget, The EU's 2021-2027 long-term budget and NextGenerationEU : facts and figures*, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2761/808559>, (πρόσβαση 09/06/2022)

European Commission, *Environment and Cohesion Policy*, στο https://ec.europa.eu/environment/integration/cohesion_policy_en.htm (πρόσβαση 12/08/2022)

European Commission, (2021), *EU Cohesion policy: Commission adopts €21 billion Greek Partnership Agreement for 2021-2027*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2021/07/29-07-2021-eu-cohesion-policy-commission-adopts-eur21-billion-greek-partnership-agreement-for-2021-2027 (πρόσβαση 18/08/2022)

European Commission, *Greece's recovery and resilience plan*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility/greeces-recovery-and-resilience-plan_en (πρόσβαση 20/08/2022)

European Commission, *Horizon Europe 2021-2027*, στο <https://horizoneurope.gr/> (πρόσβαση 20/08/2022)

European Commission, *Interreg Europe*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/glossary/i/interreg-europe (πρόσβαση 10/06/2022)

European Commission, *New Cohesion Policy*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/ (πρόσβαση 10/06/2022)

European Commission, "Priorities for 2021-2027" https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities (πρόσβαση 09/06/2022)

European Commission, *The 2021-2027 EU Budget – Whats new? The main novelties of the EU's long-term budget, its revenue and spending areas and the NextGenerationEU recovery instrument*, στο https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en (πρόσβαση 14/08/2022)

European Commission, *The EU's main investment policy*, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/ (πρόσβαση 10/06/2022)

European Investment Bank Group, (2022), *EIB Group activities in EU cohesion regions in 2021*, Luxembourg

European Investment Bank, *The European Fund for Strategic Investments: From crisis response to lasting impact*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.eib.org/en/publications/investment-plan-for-europe.htm?lang=en> (πρόσβαση 14/07/2022)

European Union, *Invest EU*, [on line ανάκτηση] στο https://investeu.europa.eu/index_en , (πρόσβαση 14/08/2022)

Feps, Foundation For European Progressive Studies, Policy Report 2020, *Green Deal For a All, How to achieve sustainability and equity between the people, regions, countries and generations of Europe in a post-COVID-19 era*, [on line ανάκτηση] στο <https://feps-europe.eu/news/299-new-policy-report-on-the-green-deal-achieving-sustainability-and-equity-in-a-post-covid-19-era/> (πρόσβαση 11/06/2022)

French Presidency of the Council of the European Union, *The priorities of French Presidency of the Council of the European Union, 12/2021*, [online] ανάκτηση από <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/the-priorities-of-the-french-presidency-of-the-council-of-the-european-union/> (πρόσβαση 31/05/2022)

Grauwe, Paul De, (2019): *Green Money without Inflation*, Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung, ISSN 1861-1559, Duncker & Humblot, Berlin, Vol. 88, Iss. 2, pp. 51-54, <https://doi.org/10.3790/vjh.88.2.51>

Greer, S. L. (2020). *National, European, and global solidarity: COVID-19, public health, vaccines*. Eurohealth, 26(2), 104-108.

Institute for European Environmental Policy, (2020) *The EU climate target: What's in the numbers?*, [on line ανάκτηση] στο <https://ieep.eu/publications/the-eu-climate-target-what-s-in-the-numbers> (πρόσβαση 14/04/2022)

Kim S.E., Kim H., Chaeal Y., (2014) “A New Approach to Measuring Green Growth: Application to the OECD and Korea”, *Futures* 63: p. 38, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2014.08.002> (πρόσβαση 21/04/2021)

Macron, Emmanuel, «SPEECH ON NEW INITIATIVE FOR EUROPE», 26 SEPTEMBER 2017, *President Macron gives speech on new initiative for Europe*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe> (πρόσβαση 31/05/2022)

Open Access Government, (2020), *Politics and COVID-19: A third chance for European solidarity*, στο <https://www.openaccessgovernment.org/politics-and-covid-19-a-third-chance-for-european-solidarity/99657/> (πρόσβαση 11/06/2022)

- Psycharis Yannis, (2022), Regional Growth Conference, , *Tackling Inequalities in times of the energy crisis and green transition* , Session 22, [on line ανάκτηση] στο <https://rgc.gr/> (πρόσβαση 10/06/2022)
- Riccardo Crescenzi, Mara Giua, (2017), *One or many Cohesion Policies of the European Union? On the differential economic impacts of Cohesion Policy across member states*, [on line ανάκτηση] στο <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1665174> (πρόσβαση 20/04/2022)
- Rodrigues M.J. & Magnette P., (2020), *Maria Joao Rodrigues and Paul Magnette: Only a Roosevelt-style New Deal can rescue the EU* | View, [on line ανάκτηση] στο <https://www.euronews.com/2020/04/06/maria-joao-rodrigues-paul-magnette-only-a-roosevelt-style-new-deal-can-rescue-the-eu-view> (πρόσβαση 04/05/2022)
- SDSN Greece, [on line ανάκτηση] στο <http://www.unsdsn.gr/sdsn-greece> (πρόσβαση 11/08/2022)
- Sikora A., (2021) *European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change*. ERA Forum **21**, 681–697, [on line ανάκτηση] <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00637-3> (πρόσβαση 30/05/2022)
- Valatsas, D. (2019). *Green Deal, greener world*. Foreign Policy, December, 17.
- Van de Graaf, T., Overland, I., Scholten, D., & Westphal, K. (2020). *The new oil? The geopolitics and international governance of hydrogen*. Energy Research & Social Science, 70, 101667.
- Vardakoulias Olivier, 2022, Regional Growth Conference, , *Tackling Inequalities in times of the energy crisis and green transition* , Session 22, [on line ανάκτηση] στο <https://rgc.gr/> (πρόσβαση 10/06/2022)
- Watts, D. and Kettunen, M. (2020). *Progress review on implementing the Agenda 2030: Briefing on the outcomes of the UN High-level Political Forum 2020*, IEEP briefing paper, Brussels / London, p.4.
- Ανδρέου Γ., (2019), *EU Cohesion Policy after 2020: More goals, fewer resources*, Region & Periphery, (8), 49–76.[on line ανάκτηση] στο <https://doi.org/10.12681/rp.21153> (πρόσβαση 02/06/2022)
- Βαβούρας, Ι. (2011) «Πράσινη Ανάπτυξη: Ορισμένες Επισημάνσεις και Συγκρίσεις με την Αειφόρο Ανάπτυξη», στο Γ. Τσάλτας και Κ. Κατσιμπάρδης (επιμ.), *Κοπεγχάγη 2009: Το περιβάλλον στη δίνη μιας παγκόσμιας κρίσης*, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα,
- Γιώτη Ο.– Παπαδάκη, (2010), *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση και Πολιτικές Αλληλεγγύης*, εκδ. Κριτική, Αναθεωρημένη Έκδοση,
- ΔΕΗ, (2022) *Βιοποικιλότητα / εδάφη*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.dei.gr/el/dei-omilos/perivallon/prostasia-perivallontos/viopoikilotita-edafi/> (πρόσβαση 30/08/2022)
- Ελλάδα 2.0, (2021) Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, *Αναλυτική Περιγραφή Δράσεων*, “Next Generation EU”, (on line ανάκτηση) στο

https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/07/NRRP_Greece_2_0_Greek_280721.pdf (πρόσβαση 18/07/2022)

Ελλάδα 2.0., (2022) Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, [on line ανάκτηση] στο <https://greece20.gov.gr/> (πρόσβαση 20/08/2022)

Ελληνική Δημοκρατία, Πρωθυπουργός, (2022) Ενημερωτικό σημείωμα για την παρουσία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στα εγκαίνια του φωτοβολταϊκού πάρκου στην Κοζάνη, [on line ανάκτηση] στο <https://primeminister.gr/2022/04/06/29056> (πρόσβαση 27/04/2022)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2007) Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, άρθρο 2, (2007/C 306/01 της 17.12.2007)

Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2013) Ο κανονισμός (ΕΕ) αριθ. Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για τη θέσπιση γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου, ΕΕ L 347 της 20.12.2013, άρθρα 4 και 6

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016) Ενοποιημένες Εκδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016/C 202/01 της 07.06.2016)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1119 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30^{ης} Ιουνίου, για τη θέσπιση του πλαισίου για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ.401/2009 και (ΕΕ) 2018/1999 («Ευρωπαϊκό Δίκαιο για το Κλίμα»), N243/1 της 09/07/2021

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1056 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 2021, για τη θέσπιση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης, L231/1 της 30/06/2021

ΕΣΠΑ 2014-2020, στο <https://www.espa.gr/el/Pages/default.aspx> (πρόσβαση 20/05/2022)

ΕΣΠΑ 2014-2020, (2022), Αναπτυξιακό Συνέδριο για το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027, Καλαμάτα 2022, [on line ανάκτηση] στο <https://www.espa.gr/el/Pages/SynedrioNeoESPA21-27.aspx> (πρόσβαση 23/08/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), Συμφωνία του Παρισίου, (L 282/4 της 19/10/2016)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), Ανακοίνωση της Επιτροπής - Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, COM (2019) 640 final της 11/12/2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και

την Επιτροπή των Περιφερειών, Επενδυτικό Σχέδιο «Βιώσιμη Ευρώπη», Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, COM(2020) 21 final, την 14/01/2020

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), Πρόταση Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τη θέσπιση πλαισίου με στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 (ευρωπαϊκός νόμος για το κλίμα), Αιτιολογική Έκθεση, COM(2020)/80final,/2020/0036(COD) της 04/03/2021.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών empty, «Προσαρμογή στον στόχο του 55 %»: υλοποίηση του στόχου της ΕΕ για το κλίμα με ορίζοντα το 2030 στην πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα», COM(2021) 550 final την 14.07.2021.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, Ίδρυση Ταμείου Κοινωνικού Κλίματος, COM (2021) 568 final, 2021/0206 COD, της 14/07/2021

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, σχετικά με την 8η έκθεση για τη συνοχή: συνοχή στην Ευρώπη με ορίζοντα το 2050, COM (2022) 34 final της 04/02/2022

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 16.06.2022, για την έγκριση του προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» για στήριξη από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης στο πλαίσιο του στόχου «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη» στην Ελλάδα CCI 2021EL16JTPR00, C(2022)/3943/ final της 16.06.2022

Ευρωπαϊκή Επιτροπή,(2016), Η Συνθήκη του Μάαστριχτ: μια νέα προή για την πολιτική συνοχής, στο https://ec.europa.eu/regional_policy/el/newsroom/news/2016/12/12-09-2016-the-maastricht-treaty-an-impetus-for-the-cohesion-policy (01/06/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020) Επεξήγηση του Επενδυτικού Σχεδίου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_20_24 (πρόσβαση 20/06/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020), Χρηματοδότηση της πράσινης μετάβασης: το επενδυτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_17 (τελευταία πρόσβαση 24/06/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021), Υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, [on line ανάκτηση], στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_el (πρόσβαση 01/04/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου, (2022), *REPowerEU: ένα σχέδιο για ταχεία μείωση της εξάρτησης από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και την επιτάχυνση της πράσινης μετάβαση*, [online] ανάκτηση από,

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_3131 (πρόσβαση 18/07/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022), *Ταξινόμια της ΕΕ: η Επιτροπή παρουσιάζει συμπληρωματική κατ' εξουσιοδότηση πράξη για το κλίμα με σκοπό την επιτάχυνση της απαλλαγής από τις ανθρακούχες εκπομπές*, [on line ανάκτηση] στο

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_22_711 (πρόσβαση 20/08/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία*,

https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_el (πρόσβαση 04/06/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/verslas-ekonomika-uras/koronaviruso-krizes-paveiktos-ekonomikos-gaivinimas/ekonomikos-gaivinimo-ir-at Sparumo-didinimo-priemone_el#---3 (πρόσβαση 25/07/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης: Κανείς να μην μείνει στο περιθώριο*, [on line ανάκτηση] στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_el

(πρόσβαση 14/08/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μία Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία – Ανάδειξή μας στην πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρο*, [on line ανάκτηση] στο

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_el (πρόσβαση 20/06/2022)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *REACT EE*, στο

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/react-eu/ (πρόσβαση 28/08/2021)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Σχέδιο Ανάκαμψης για την Ευρώπη*, [online] ανάκτηση από https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_el (πρόσβαση 28/08/2021)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Αίθουσα Τύπου, *Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα κατά της ενεργειακής φτώχειας και της φτώχειας κινητικότητας*, [on line ανάκτηση] στο

<https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20220603IPR32168/koinoniko-tameio-gia-to-klima-energeiaki-ftocheia-kai-tis-ftocheias-kinitikotitas> (πρόσβαση 11/08/2022)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022) Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, *Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης*, [on line ανάκτηση] στο

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/214/just-transition-fund> (πρόσβαση 14/08/2022)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση *Κοινή Ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων (NUTS)*, στο https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.6.pdf (πρόσβαση 05/06/2022)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση *Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή*, στο https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.1.1.pdf (πρόσβαση 04/06/2022)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκό Εξάμηνο*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/european-semester/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/green-deal/> (πρόσβαση 30/05/2022)

Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, (2019), *Το πράσινο νήμα – Έκθεση δραστηριοτήτων 2019*

Ηνωμένα Έθνη, Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του Ο.Η.Ε., *Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης βρίσκονται εκτός πορείας – Άρθρο Αντόνιο Γκουτέρες*, [on line ανάκτηση] στο <https://unric.org/el/> (πρόσβαση 05/06/2022)

Κοκκίνου Α., (2015), Διαπεριφερειακή Ανάλυση της Επιχειρηματικότητας και των Ευρωπαϊκών Επιχειρήσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, [Κεφάλαιο Συγγράμματος}, στο Κοκκίνου, Α., *Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις και καινοτομική επιχειρηματικότητα*, {ηλεκτρ.βιβλίο.} Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ.5, σ.120, στο: <http://hdl.handle.net/11419/1336> (πρόσβαση 02/06/2022)

Κόνσολας Ν., (2019) , *Έμφαση σε καινοτομικές δράσεις και ταχύτερη απορρόφηση κοινοτικών πόρων*, Οικονομικά χρονικά Νο164, Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας

Κρητικός Α., (2022, Ιανουάριος 22) , Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: Μία ιστορία κρίσεων και λύσεων, *Καθημερινή*, [on line ανάκτηση], <https://www.kathimerini.gr/economy/561660481/eyropaiki-enopiisi-mia-istoria-kriseon-kai-lyseon/amp/> (πρόσβαση 29/04/2022)

Λάλας Δ. Σαρτζετάκης Ε., Μπελεργή-Ρομπόλη Α., Π. Μιχαηλίδης , Μοιρασγεντής Σ., Μαρκάκη Μ. Γκέκας Ρ. (2011). *Πράσινη Οικονομία, Κοινωνική Συνοχή και Απασχόληση*. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Μυλόπουλος, Γ., (2021), Κλιματική κρίση: Άλλο «πράσινη» μετάβαση και άλλο «πράσινο» καπιταλισμός, *Ναυτεμπορική* [on line ανάκτηση] στο <https://m.naftemporiki.gr/story/1800651/klimatiki-krisi-allo-prasini-metabasi-kai-allo-prasinos-kapitalismos> (πρόσβαση 29/04/2022)

Οικονομικός Ταχυδρόμος, (2022) *Κομισιόν: Συμφωνία με ΕΤΕπ για στήριξη επενδύσεων στην πράσινη και ψηφιακή ανάπτυξη*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2022/05/10/diethni/komision-symfonia-me-etep-gia-stiriksi-ependyseon-stin-prasini-kai-psifiaki-anaptyksi/> (πρόσβαση 17/08/2022)

Οικονομικός Ταχυδρόμος,(2022), *Eurostat: Δεύτερο χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ η Ελλάδα στην ΕΕ, Χαμηλότερα από την Ελλάδα βρίσκεται μόνο η Βουλγαρία, ενώ πιο πάνω είναι η Σλοβακία και η Κροατία*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2022/03/23/diethni/eurostat-deytero-xamilotero-kata-kefalin-aep-i-ellada-stin-ee/> (πρόσβαση 23/05/2021)

Πετράκος, Γ., Ψυχάρης, Γ. (2016), *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, εκδ.Κριτική, 2^η Έκδοση, σ.488-489

Πράσινο Ταμείο, *Σκοπός του Πράσινου Ταμείου*, στο <https://prasinotameio.gr/programmata/> (πρόσβαση 23/08/2022)

Ροβολής, Α, Καλημέρης, Π., (2016) *Οδικός Χάρτης Μετάβασης Στη Μεταλιγνιτική Περίοδο Για Την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας*, στο. Μ. Προδρόμου , Ν. Μάντζαρης (επιμ) WWF Ελλάς, Οικονομική Τεχνική και Αξιολόγηση, Ιούλιος 2016, [on line ανάκτηση] στο https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/Rmap_Study.pdf (πρόσβαση 17/07/2022)

Σκάλκος, Δ., (2021) , *Η νέα πολιτική συνοχής και η Ελλάδα*, Άρθρο του Δημήτρη Σκάλκου, Γενικού Γραμματέα Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ στο Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.ot.gr/2021/06/15/apopseis/opinion/i-nea-politiki-synoxis-kai-i-ellada/> (πρόσβαση 03/04/2022)

Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα, (2021), *Special Report Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, Οικονομία και Επιχειρήσεις, τ.62, [on line ανάκτηση] στο https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/53583/2021-01-28_SEV_SRGreenDeal_final.pdf (πρόσβαση 20/08/2022)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021), *Νομοθετικές και άλλες πράξεις, Θέμα: Εκτελεστική Απόφαση Του Συμβουλίου, για την έγκριση της αξιολόγησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας*, 10152/21, Διοργανικός Φάκελος 2021/0159 (NLE), της 6/07/ 2021

Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2021), *Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης* , [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/> (πρόσβαση 20/08/2022)

Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022) *Συντονιστική Επιτροπή Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, Απολογισμός Έργου 2020-2022*, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/index.php/node/441> (πρόσβαση 20/08/2022)

Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), *Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (Just Development Transition C(2022)3943, της 16/06/2022)*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.sdam.gr/node/431> (πρόσβαση 23/08/2022)

Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), *Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων στηρίζει επενδύσεις Δίκαιης Μετάβασης 325 εκατ. ευρώ σε περιοχές εξόρυξης λιγνίτη της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης*, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/node/314> (πρόσβαση 31/08/2022)

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, (2021) *Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ 2021-2027) Πόροι, Αρχιτεκτονική και Προγράμματα*, Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ, [on line ανάκτηση] στο https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Parousiasi_neou_ESPA_21-27.pdf (πρόσβαση 18/05/2022)

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Δελτίο Τύπου 15.07.2022, στο <https://www.mindev.gov.gr> (πρόσβαση 18/08/2022)

Υπουργείο Οικονομικών, (2022), *Ομάδας Εργασίας για τη Βιώσιμη Χρηματοδότηση και την Πράσινη Οικονομική Μετάβαση*, Δελτίο Τύπου της 15/04/2022, [on line ανάκτηση] στο <https://www.minfin.gr/web/guest/deltia-typou> (πρόσβαση 20/06/2022)

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (2020) *Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης Επικαιροποιημένο Master Plan Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών, Συντονιστική Επιτροπή ΣΔΑΜ, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας*, της 11/12/2020, [on line ανάκτηση] στο <https://sdam.gr/index.php/node/252> (πρόσβαση 17/07/2022)

Ψυχάρης, Γ., (2003), *Το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη διεύρυνση και οι επιπτώσεις του στην περιφερειακή συνοχή*, - Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αειχώρος 2, (1), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 92

Ψυχάρης, Γ, (2012). *Χωρικές διαστάσεις της οικονομικής κρίσης - το «γεωγραφικό αποτύπωμα» της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα*. Region & Periphery, 0(1), σ.121-122, doi: <https://doi.org/10.12681/rp.18531>

Ψυχάρης Ι., (2019), *Περιφερειακές Ανισότητες και η νέα πολιτική συνοχής της Ε.Ε. 2021-2027*, Οικονομικά Χρονικά Νο164, Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, σελ. 20-21

Ελληνικό Νομοθετικό Πλαίσιο

Ν. 4872/2021 «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση, ρύθμιση ειδικότερων ζητημάτων απολιγνιτοποίησης και άλλες επείγουσες διατάξεις» Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 247/ Α'/10-12-2021)

Ν. 4887/2022, «Αναπτυξιακός Νόμος - Ελλάδα Ισχυρή Ανάπτυξη» Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 16/ Α'/04-02-2022)

Ν.4914/2022 «*Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027, σύσταση Ανώνυμης Εταιρείας «Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων ΑΕ» και άλλες διατάξεις*», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 61/Α' 21-03-2022)

Ν. 4936/2022, *Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 105/ Α'/27-05-2022)

Υ.Α. 4/31-12-2019, του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής, *Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα*, , *Κύρωση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 4893/ Β΄/ 31-12-2019)

ΚΥΑ υπ' αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/93990/6088/29-04-2022 «*Περιβαλλοντική Έγκριση του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021-2027*», ΑΔΑ:6Τ3Ζ4653Π8-ΧΙΟ

ΚΥΑ υπ' αριθμ. 14900/08-02-2022, *Έγκριση σχεδίου Δράσης για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 466/Β΄/08-02-2021)

Αρ. Απόφασης 195.9.1/2020, Απόφαση Δ.Σ. του Πράσινου Ταμείου ΑΔΑ: 9ΨΙΖ46Ψ844-EBN

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. Βασικό θεσμικό πλαίσιο στήριξης για την υλοποίηση του επενδυτικού σχεδίου της ΕΠΣ στη χώρα μας

- «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση, ρύθμιση ειδικότερων ζητημάτων απολιγνιτοποίησης και άλλες επείγουσες διατάξεις» (ν. 4872/2021)²²⁰ Περιλαμβάνει ρυθμίσεις, οι οποίες σχετίζονται άμεσα και διευκολύνουν την υλοποίηση του ΣΔΑΜ, θεσμικά όργανα για τη διαχείριση των ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων, οι οποίοι εξασφαλίζονται για τις περιοχές μετάβασης.
- Ο «Αναπτυξιακός Νόμος - Ελλάδα Ισχυρή Ανάπτυξη» (ν.4887/2022)²²¹ είναι η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας μέσω χορήγησης κινήτρων σε συγκεκριμένους κλάδους και δραστηριότητες, προκειμένου να επιτευχθεί η ενίσχυση απασχόλησης και νέας επιχειρηματικότητας στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές της χώρας και στις περιφέρειες που εντάσσονται στο (ΣΔΑΜ), με την εισαγωγή ρυθμίσεων για την επιτάχυνση της ολοκλήρωσης και έγκρισης των επενδυτικών σχεδίων που υπάγονται χωρικά σε αυτές τις περιοχές. Στοχεύει στη θέσπιση καθεστώτων χορήγησης κρατικών ενισχύσεων επενδυτικών σχεδίων, τα οποία έχουν ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων κατηγοριών, δραστηριότητες που αφορούν την περιβαλλοντική αναβάθμιση

²²⁰ Ν. 4872/2021 «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση, ρύθμιση ειδικότερων ζητημάτων απολιγνιτοποίησης και άλλες επείγουσες διατάξεις» Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 247/ Α΄/10-12-2021)

²²¹ Ν. 4887/2022, «Αναπτυξιακός Νόμος - Ελλάδα Ισχυρή Ανάπτυξη» Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 16/ Α΄/04-02-2022)

επιχειρήσεων, την κυκλική οικονομία και υιοθετούν τεχνολογίες που συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος, υπό το πρίσμα της πράσινης μετάβασης, με επίκεντρο τη στήριξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Σκοπός είναι να ενισχυθούν τα επενδυτικά σχέδια των περιοχών που εντάσσονται στα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης. Οι αιτήσεις αξιολογούνται από Γενική Διεύθυνση Ιδιωτικών Επενδύσεων της Γενικής Γραμματείας Ιδιωτικών Επενδύσεων και Συμπράξεων Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.) του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων (άρθρα 38 έως 44.)

- Ο «Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος» (ν.4936/2022) είναι ο πρώτος νόμος για το κλίμα που αποκτά η Ελλάδα . Σκοπός είναι να δημιουργηθεί ένα συνεκτικό πλαίσιο για την προσαρμοστική ικανότητα και την κλιματική ανθεκτικότητα της χώρας για σταδιακή μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα μέχρι το έτος 2050, με το μικρότερο δυνατό κόστος. Τα μέτρα και οι πολιτικές που θεσπίζονται με τον παρόντα νόμο αποτελούν μία δεσμευτικότητα νομοθετικής επιταγής, με στόχο τόσο τους περιβαλλοντικούς στόχους της ΕΠΣ, όσο και την ασφάλεια επενδυτών και πολιτών, με την ενίσχυση του δικαίου μέσω της θέσπισης δεικτών παρακολούθησης προόδου και σύστασης θεσμικών οργάνων που θα την εποπτεύουν, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τον στρατηγικό χάρτη του ΕΣΕΚ.²²²

- Η «Έγκριση του σχεδίου Δράσης για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις» είναι η παρότρυνση αρχών και φορέων της χώρας μας να χρησιμοποιήσουν τη δύναμή τους στην αγορά, προκειμένου να καθοδηγήσουν προμηθευτές του δημοσίου - οι οποίοι ενεργοποιούν και την ιδιωτική ζήτηση- για προϊόντα, έργα και υπηρεσίες με μειωμένο περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Επιδιώκοντας τη σύναψη συμβάσεων με πράσινα κριτήρια, οι αρχές στηρίζουν την επίτευξη στόχων για το περιβάλλον, αποτελούν σημαντικό παράγοντα πρόωξης της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας, ενισχύουν την εγχώρια επιχειρηματικότητα και είναι άμεσα συνδεδεμένες με την

²²² Ν. 4936/2022, *Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 105/Α΄/27-05-2022)

τήρηση των αρχών για κυκλική οικονομία, παρέχοντας πραγματικά κίνητρα στη βιομηχανία για την ανάπτυξη πράσινων προϊόντων και υπηρεσιών.²²³

- Θέσπιση κανόνων ελέγχου και πλαισίου διακυβέρνησης για αναπτυξιακά προγράμματα που χρηματοδοτούνται μέσω Ταμείων της ΕΕ για την προγραμματική περίοδο 2021-2027 (ν.4914/2022)²²⁴
- Το «Πράσινο Ταμείο» είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ιδρύθηκε το 2010 και είναι ο φορέας ο οποίος, με την καθοδήγηση του ΣΔΑΜ και του εκάστοτε εμπλεκόμενου φορέα, αξιοποιεί κάθε χρηματοδοτική δυνατότητα, για τη στρατηγική της απολιγνιτοποίησης ώστε να επιτευχθεί με τον πιο ασφαλή και δίκαιο τρόπο η μετάβαση στις ευάλωτες περιοχές της Ελλάδας. Σκοπός του Πράσινου Ταμείου είναι η ενίσχυση της ανάπτυξης μέσω περιβαλλοντικής πολιτικής και της στήριξης της προστασίας του περιβάλλοντος με την διαχειριστική, οικονομική, τεχνική και χρηματοπιστωτική υποστήριξη προγραμμάτων, μέτρων, παρεμβάσεων και ενεργειών που αποβλέπουν στην ανάδειξη και αποκατάσταση του περιβάλλοντος της χώρας και την εξυπηρέτηση του δημόσιου και κοινωνικού συμφέροντος. Η παροχή υπηρεσιών προς την εκάστοτε αναθέτουσα αρχή για την διαχείριση δράσεων των επιχειρησιακών αναπτυξιακών προγραμμάτων, γίνεται με τη συμβολή του Ενδιάμεσου Φορέα Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Ανταγωνιστικότητας και Επιχειρηματικότητας (ΕΦΕΠΑΕ), Το ΕΦΕΠΑΕ είναι αστική ΜΚΟ, με αντικείμενο την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και στη δράση του περιλαμβάνει τη στήριξη μελετών σε αναπτυξιακό επίπεδο, έργων απολιγνιτοποίησης, ψηφιακά, αρδευτικά έργα στις λιγνιτικές περιοχές, κ.ά.²²⁵
- Το Συμβούλιο Συντονισμού και Παρακολούθησης Αναπτυξιακών Παρεμβάσεων, είναι το νέο όργανο που διαδέχεται την Επιτροπή Παρακολούθησης ΕΣΠΑ 2014-2020 και έχει σαν αποστολή τον συντονισμό των ταμείων και της συμπληρωματικότητά τους, τον συντονισμό των συνεργειών με τα άλλα χρηματοδοτικά μέσα για την επίτευξη των αναπτυξιακών εθνικών στόχων και

²²³ Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ.:14900/08-02-2022, Έγκριση σχεδίου Δράσης για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 466/Β'/08-02-2021)

²²⁴ Ν.4914/2022 «Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027, σύσταση Ανώνυμης Εταιρείας «Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων ΑΕ» και άλλες διατάξεις», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 61/Α'21-03-2022)

²²⁵ Πράσινο Ταμείο, Σκοπός του Πράσινου Ταμείου, στο <https://prasinotameio.gr/programmata/> (πρόσβαση 23/08/2022)

παρεμβάσεων των προγραμμάτων της περιόδου 2021-2027. Επιπροσθέτως υπό το παραπάνω πλαίσιο, παρακολουθεί την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων και των επιλεγμένων στρατηγικών στην υλοποίηση του εκάστοτε προγράμματος, την πρόοδο επίτευξης ποσοτικών και ποιοτικών τους στόχων, καθώς και την πορεία των πολιτικών που εφαρμόζονται και τον συντονισμό τους.²²⁶

II. Πρόοδος του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση

Ο εθνικός στόχος για πλήρη απολιγνιτοποίηση μέχρι το 2028 από την Μεγαλόπολη, μέχρι την Κοζάνη και την Φλώρινα, προωθείται με την εισαγωγή μέτρων στήριξης αλλά και ολοκληρωμένων δράσεων ή προγραμμάτων στις περιοχές που πλήττονται περισσότερο. Προτεραιότητα και κυρίαρχη πρόσκληση για τη δίκαιη μετάβαση αποτελεί η περιβαλλοντική αποκατάσταση των εδαφών των ορυχείων λιγνίτη στη Δυτική Μακεδονία. Η αναπροσαρμογή των χρήσεων γης τόσο στην περιβαλλοντική όσο και στην αναπτυξιακή της διάσταση αποτελούν προτεραιότητα για τον εθνικό στόχο της πράσινης ανάπτυξης και το πρόγραμμα δίκαιης μετάβασης.

Στόχος της περιβαλλοντικής αποκατάστασης, είναι μετά το πέρας της εξόρυξης λιγνίτη, να εναρμονιστούν με το φυσικό περιβάλλον οι περιοχές των έργων στα εδάφη παλαιών ορυχείων λιγνίτη. Ήδη στις περιοχές των λιγνιτικών κέντρων της Μεγαλόπολης και Δυτικής Μακεδονίας εφαρμόζονται από την ΔΕΗ ΑΕ έργα περιβαλλοντικής αποκατάστασης και έχουν δημιουργηθεί σε αυτές τις περιοχές μέχρι σήμερα μεγάλες εκτάσεις δασικής βλάστησης, θερμοκήπια, τεχνητές λίμνες που αποτελούν υδροβιότοπους, ζώνες πρασίνου περιμετρικά στα δημοτικά διαμερίσματα που γειτνιάζουν με τα ορυχεία και εκτάσεις αγροτικής χρήσης που εκμισθώνονται για καλλιέργεια στους τοπικούς αγρότες. Εκτός από την εφαρμογή των προγραμμάτων, εκπονεί, σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα και ελληνικά πανεπιστήμια, ερευνητικά προγράμματα για αναβάθμιση του περιβάλλοντος στα αποκατεστημένα εδάφη και αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, με τελικό σκοπό την παράδοσή τους στους

²²⁶ ΕΣΠΑ 2014-2020, (2022), Αναπτυξιακό Συνέδριο για το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027, Καλαμάτα 2022, [on line ανάκτηση] στο <https://www.espa.gr/el/Pages/SynedrioNeoESPA21-27.aspx> (πρόσβαση 23/08/2022)

κατοίκους της περιοχής. Ήδη έχουν αποκατασταθεί 42.000 στρέμματα μέχρι σήμερα στην περιοχή των ορυχείων Πτολεμαΐδας και Αμυνταίου.²²⁷

Στις 15 Ιουλίου 2022 στο πλαίσιο της Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης κυρώθηκε από τη Βουλή η Προγραμματική Σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της ΔΕΗ ΑΕ (συγκεκριμένα του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων και της θυγατρικής εταιρείας «Μετάβαση ΑΕ»). Το περιεχόμενό της συνάδει με τις κατευθύνσεις των ενωσιακών πολιτικών και του ΕΣΕΚ και αποτελεί προαπαιτούμενο για την υλοποίηση δράσεων περιβαλλοντικής αποκατάστασης και παραγωγικού μετασχηματισμού των οικονομιών της Δυτικής Μακεδονίας και του Δήμου Μεγαλόπολης μετά την απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων. Ρυθμίζει τον τρόπο μεταβίβασης της κυριότητας των εκτάσεων από τη ΔΕΗ ΑΕ προς το Ελληνικό Δημόσιο, την κάλυψη των δαπανών εργασιών αποκατάστασης, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εμπλεκόμενων.²²⁸ Γενικά εκτιμάται ότι με βάση τη Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων των ορυχείων Πτολεμαΐδας και την ολοκλήρωση της υλοποίησης του προγράμματος αποκατάστασης εδαφών που αναμένεται το 2053, θα αποδοθούν ως καλλιεργήσιμες εκτάσεις για αγροτική χρήση περίπου 50.000 στρέμματα, ενώ άλλα 55.000 στρέμματα περίπου θα σχηματιστούν για δασική χρήση, υδροβιότοπους και ανάπτυξη τεχνητών λιμνών, ή ανάπλαση για χρήσεις αναψυχής.²²⁹

Εμβληματικό έργο αποτελεί το φωτοβολταϊκό πάρκο Κοζάνης που συμβολίζει την πράσινη μετάβαση, ανοίγει ένα ευρύ επενδυτικό πεδίο για το επιχειρηματικό δυναμικό μετασχηματισμό της Δυτικής Μακεδονίας και των λιγνιτικών περιοχών που βρίσκονται στο επίκεντρο σημαντικών επενδύσεων με όρους βιώσιμης και κοινωνικά δίκαιης ανάπτυξης και ενισχύει της ενεργειακή ανταγωνιστικότητα της περιφέρειας. Οι 350 θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν για την κατασκευή του και οι νέες που θα χρειαστούν για τη λειτουργία του, ενίσχυσαν τον Κοινωνικό Πυλώνα της πολιτικής συνοχής και την στήριξη των περιφερειών που πλήττονται περισσότερο από την

²²⁷ ΔΕΗ, (2022) Βιοποικιλότητα / εδάφη, [on line ανάκτηση] στο <https://www.dei.gr/el/dei-omilos/perivallon/prostasia-perivallontos/viopoikilotita-edafi/> (πρόσβαση 30/08/2022)

²²⁸ Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Δελτίο Τύπου 15.07.2022, στο <https://www.mindev.gov.gr> (πρόσβαση 18/08/2022)

²²⁹ Α. Ροβολής, Π. Καλημέρης, (2016) ΟΔΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΛΙΓΝΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, στο: Μ. Προδρόμου, Ν. Μάντζαρης (επιμ) WWF Ελλάς, , Οικονομική Τεχνική και Αξιολόγηση, Ιούλιος 2016, [on line ανάκτηση] στο https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/Rmap_Study.pdf (πρόσβαση 17/07/2022)

πράσινη μετάβαση, τηρώντας τις δεσμεύσεις της Ε.Π.Σ.. Η ανάγκη στήριξης για τις περιοχές απολιγνιτοποίησης, αναμένεται να κινητοποιήσει μέσω της ένταξης της χώρας στα χρηματοδοτικά μέσα ανάπτυξης, πακέτο ύψους 7 δις ευρώ από δημόσιους και ιδιωτικούς πόρους.²³⁰

Προετοιμάζεται η δημιουργία του Επιχειρηματικού Πάρκου Μεγαλόπολης, που θα ενισχύσει τη διαφοροποίηση του παραγωγικού προτύπου της Μεγαλόπολης, η έναρξη του οποίου εγκρίθηκε με απόφαση του Πράσινου Ταμείου ²³¹.

Η χώρα μας προσανατολισμένη στη συμπληρωματικότητα του ΠΔΑΜ με άλλες μορφές στήριξης, ενεργοποίησε τον τρίτο πυλώνα του Μηχανισμού Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης που αφορά τη στήριξη επενδύσεων δημοσίου φορέα από την ΕΤΕπ και προέβη στις 24.06.2022 σε συμφωνία στήριξης ύψους **325 εκ. ευρώ από** την ΕΤΕπ για την υλοποίηση επενδύσεων στις λιγνιτικές περιοχές της Δ.Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης, ξεκλειδώνοντας επενδύσεις στη βιώσιμη ενέργεια, στη πράσινη κινητικότητα, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, ενισχύοντας την ήδη εξασφαλισμένη χρηματοδότησης 1,6 δις του ΠΔΑΜ. Επιπλέον θα χρηματοδοτηθούν με 300 εκ ευρώ τα μεγάλα έργα αποκατάστασης των εδαφών που εντάχθηκαν στο εγκεκριμένο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Επίσης διασφαλίστηκε η κατά 25% αυξημένη δυνατότητα παροχής ισχυρών επενδυτικών κινήτρων για κινητοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων.²³²

Στις 16/08/2022 εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το επιχειρησιακό τομεακό πρόγραμμα «Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή 2021-2027» του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027, προϋπολογισμού 3,6 δις ευρώ, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ταμείο Συνοχής και το ΕΤΠΑ . Σχεδιάστηκε στο πλαίσιο των στόχων πολιτικής του δεύτερου πυλώνα του προγράμματος , που αφορά την προώθηση της ΕΠΣ. Το νέο πρόγραμμα μέσω της δέσμευσης σημαντικών ποσών, συμβάλλει στην επιτυχή προσαρμογή της οικονομίας της χώρας μας για την επίτευξη του κλιματικού στόχου και την κλιματικής ανθεκτικής ανάπτυξης χρηματοδοτώντας επενδυτικά σχέδια στους τομείς της «καθαρής» ενέργειας και των ΑΠΕ, σε συνεργίες με τα άλλα διαθέσιμα

²³⁰ Ελληνική Δημοκρατία, Πρωθυπουργός, (2022) *Ενημερωτικό σημείωμα για την παρουσία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στα εγκαίνια του φωτοβολταϊκού πάρκου στην Κοζάνη, [on line ανάκτηση] στο <https://primeminister.gr/2022/04/06/29056> (πρόσβαση 27/04/2022)*

²³¹ Αρ. Απόφασης 195.9.1/2020, Απόφαση Δ.Σ. του Πράσινου Ταμείου ΑΔΑ: 9ΨΙΖ46Ψ844-EBN

²³² Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, (2022), *Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων στηρίζει επενδύσεις Δίκαιης Μετάβασης 325 εκατ. ευρώ σε περιοχές εξόρυξης λιγνίτη της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης, στο <https://sdam.gr/node/314> (31/08/2022)*

χρηματοδοτικά εργαλεία. Ταυτόχρονα μέσω των νέων επενδύσεων και των νέων θέσεων εργασίας που θα δημιουργηθούν, θα συνεισφέρουν στη νέα ενεργειακή κρίση και θα αντιμετωπιστούν οι πολυδιάστατες συνέπειές της, τόσο στον οικονομικό όσο και στον ανθρωπιστικό κύκλο .²³³

²³³ΕΣΠΑ 2014-2020, (2022), *Τα νέα του ΕΣΠΑ*, [on line ανάκτηση] στο <https://www.espa.gr/el/Pages/NewsFS.aspx?item=1523> (πρόσβαση 31/08/2022)